

”עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ”

לשם יחוד קוב”ה ושכינתיה

שלשה קונטרסים נפתחים

בְּרַחֲמֵי דַּבְרֵךְ

מעדני המועדים

ליקוטי חידושים והערות נפלאות במועדי השנה

”אנו עמלים והם עמלים”

חידושים וביאורים בדברי חז”ל

ליקוטי מאמרים

מוסרי השכל מרבתינו הקדמונים

בחסדי ה' עלי

העורך והמלקט

נהוראי בלאאמו”ר ר' ראובן הלוי

כסלו ה'תש”פ

כל הזכויות לא שמורות

אפשר לצלם ולהעתיק חלקים, ובפרט
לזיכוי הרבים

ניתן להשיג את הקונטרס:
נהוראי הלוי

טלפון: 058-3288725

מליוס אותך
מהקלדה
ועד הדפוס
להתפאר
02-5817352

מפתח ענינים

|| בפתח השער.....א

ג' קונטרסים נפתחים

א. מעדני המועדים

מעדני חודש אלול.....ז
מעדני ראש השנה.....יח
מעדני עשרת ימי תשובה.....כ
מעדני יום הכפורים.....כא
מעדני סוכות.....כג
מעדני החנוכה.....כו
מעדני ט"ו בשבט.....מד
מעדני הפורים.....מט
מעדני הפסח.....נט
מעדני חג השבועות.....ע
עניני החורבן.....עח

ב. אנו עמלים

|| "אנו עמלים והם עמלים" - מאה וחמש עשרה פירושים וביאורים,
חדשים גם ישנים, בעזרת חי העולמים.....פז

3. ליקוטי מאמרים בעניינים שונים

במעלת כתיבת חידושי תורה.....קכט
 בחובת ובמעלת הלימוד בחברותא.....קל
 בחובת ובמעלת אמירת דברי תורה בסעודה.....קלה
 בחובת ובמעלת החזרה על הלימוד.....קלח
 בחובת ובמעלת החזרת הספרים למקומם.....קמד
 בחובת ובמעלת קריאת שמע בזמנה.....קמח
 בחובת ובמעלת הלימוד בשבת קודש.....קנא
 בחובת ובמעלת לימוד הלכות שבת.....קנה
 בחובת ובמעלת לימוד המוסר.....קנח
 בחובת ובמעלת האחדות.....קס
 טעמים רבים ומוסרי השכל בטעם הדבר שנר מצוה ותורה אור.....קסד
 בחובת ובמעלת השאלת ספרי קודש.....קסז

בפתח השער

אודה ה' מאד בפי – על כל אשר עשה ועושה עימי.
ובפרט על שזיכני להרביץ תורה – על ידי עלונים של מעדני החגים,
וליקוטי מאמרים בענינים שונים – בד בבד עם מסירת שיעורים לרבים.
והנה ברוך ה' לעולם – זיכני לברך על המוגמר בהוצאת קונטרס זה לאור
עולם.
שבו לקט של כל העלונים, ומעדני החגים שיצאו עד היום – בתוספת נופך
ספיר ויהלום.
וצירפנו לו פירושים רבים על דברי חכמים – "אנו עמלים והם עמלים",
וכל זה בכדי לשעשע את הלומדים – בדברי אלוקים חיים.
וכאן המקום להודות לכל מי שטרח וסייע בהוצאת קונטרס זה,
תחילה וראש לנוות ביתי, שהיא נר לרגלי והכל בזכותה, שנותנת לי
לעסוק בתורה.
גם להודות רציתי, לחברותא שלי שהוא כליש וכארי לכל דבר שבקדושה,
יראת ה' היא אוצרו ר' ירון עזראן שמו.
שלקח על עצמו את כל המשימה בעריכת הדברים בכדי שיהיו מאירים
כספירים לטובת הלומדים.
יהי רצון שבכל אשר יפנה יצליח ויעלה מתוך עושר ואושר הוא וכל בני
ביתו אמן.

הוא ובני ביתו בכלל הברכה – כי כולם היו שותפים במצוה.

וכן לא אשכח מלהודות להורים היקרים משני הצדדים, משפחת מו"א ר' ראובן הלוי, ומשפחת חמי ר' אפרים ישראלוב.

על עזרתם ותמיכתם בי כל הימים יהי רצון שירון נחת מילדיהם ויצליחו בכל מעשי ידיהם ויהי ברכת ה' בביתם לעד לעולם אמן.

ומאחר שהרבה מהליקוטים, הינם אשר הוצאתי לאור בהיותי בישיבה הגבוהה "בית מדרש עליון" בתפארה.

לא אחסוך מלהודות לרבני הישיבה שליט"א, ששפכו עלינו תורה ויראה ובראשם מרן ראש הישיבה ר' ירחמיאל אונגרישר שליט"א.

יה"ר שיזכו להמשיך להרביץ תורה ויראה מתוך נחת ובריאות איתנה אמן. ולאכסניה של תורה, הוא בית המדרש הנפלא, מלא תורה ויראה, "היכל דוד" בתפארתה

בראשות ראש הכולל, הרה"ג שלמה צופיוף שליט"א.

ואיתי הברכה לרב ביהכנ"ס "יבנה" פעיה"ק קרתא דשופריא,

הרב יוסף שלמה עבאדי שליט"א.

והשני, ידידי וחביבי, כרע וכאח לי, ר' מאיר יגאל ברכה נר"ו, על תמיכתו ועזרתו.

קראתי לחיבור זה בשם "נר לרגלי דברך" מחמת כמה טעמים:

- א. לפי שמרומז בו שמי – נ"ר ר"ת: נהוראי ראובן (שאני בן לר' ראובן הלוי). ב. נר לרגלי ר"ת של שמי ושם אשתי. ג. לרגלי גימטריא של שמי עם הכולל. ד. "נר" הוא המשמעות של שמי. ה. שם זה כולל את המהות של הקונטרס שהוא עוסק בדברי תורה הנקראים נר.

ואסיים בתפלה לשוכן מעונה, שזה הקונטרס יביא תועלת ללומדי התורה,
ושאזכה להמשיך להרביץ תורה ביתר שאת ויתר עוז, מתוך בריאות
איתנה ונהורא מעליא, עם שאר בני המשפחה, שאותי ה' זיכה.
אריכות ימים ושנות חיים טובים ומתוקנים לנו ולכל בית ישראל.
ויהי רצון שנזכה אנחנו וצאצאינו וצאצאי כל עמך בית ישראל להיות יודעי
שמך ולומדי תורתך לשמה אמן.

מנאי נהוראי בן לאאמו"ר ר' ראובן הלוי

החונה בירושלים עיה"ק קרתא דשופריא, כסלו שנת תש"פ

וזאת למיודעי

שרוב ככל הכתוב בקונטרס זה ליקטתי מפי ספרים וסופרים

נֵר לְרִגְלֵי דְבָרָךְ

מעדני המועדים

ליקוטי חידושים והערות נפלאות
במועדי השנה

מעדני המועדים

מעדני חודש אלול

מעדני ראש השנה

מעדני עשרת ימי תשובה

מעדני יום הכפורים

מעדני סוכות

מעדני החנוכה

מעדני ט"ו בשבט

מעדני הפורים

מעדני הפסח

מעדני חג השבועות

עניני החורבן

מעדני חודש אלול

א. דברים יקרים לחודש הסליחות והרחמים

א. דברי חיזוק לחודש אלול

נמצאים אנו בחודש הרחמים והסליחות, וידוע שכתבו הספרים שאלול ר"ת אני לדודי ודודי לי. שפירושו, שמצד אחד ה' קרוב לעם ישראל, ומצד שני הוא זמן גדול ומסוגל בכדי להתקרב לקב"ה. ולכן צריכים אנו להיזהר לא לפספס חס ושלום את האפשרות הגדולה הזאת.

ובבדי לקרב הדבר לליבנו, נביא משל נחמד שהובא בספר חגי ישראל. פעם אחת על חוף הים טייל אדם עני, נפשו עגומה עליו בשל עניותו, והוא הולך שקוע במחשבות. לפתע הוא הבחין מרחוק בתוך הים בידים המנפנפות לעזרה, התבונן היטב וראה כי זהו נער שנקלע כנראה לתוך מערבולת וזועק לעזרה! קפץ מיד אל המים, ושחה לעבר הנער הטובע, שחיין מצוין היה ההלך, ובמהירות הגיע אל הנער וחילץ אותו מן המערבולת, הביאו אל החוף, מיהר לטפל בו ולהגיש לו עזרה ראשונה עד שחזר להכרתו, וכך הצילו ברגע האחרון ממש.

כאשר התאושש הנער, שאל אותו מיודענו העני: מי אתה ומאין תבוא? אולי אלווה אותך לביתך? אמר לו הנער: בנו של המלך אני! התרגש העני ופנה עם הנער אל ארמון המלוכה, כאשר הגיעו, סיפר הבן לאביו המלך את הקורות אותו, ואת הצלתו המופלאה על ידי ההלך העני, רעדה והתרגשות אחזו במלך, הוא פנה מיד אל העני ואמר לו: הצלת את בני יחידי - יורש העצר! הצלת את נצר המלוכה! במה אוכל להודות לך? ברצוני לתת לך מתנה מיוחדת במינה!

אתן לך להכנס לחדר האוצרות שלי למשך שעה תמימה וליטול משם ככל אשר תחפוץ, העני ההמום והמבולבל מיהר למלמל מספר מילות תודה ויצא מן הארמון. אט אט חדרה לתודעתו משמעותה של הבטחת המלך, בעוד מספר ימים הוא יהפך להיות האדם העשיר ביותר במדינה! הן במשך שעה תמימה יכול הוא למלא ארגזים באוצרות, שערכם לא ישוער. הוא מיהר אל משפחתו הדלה לספר להם את הבשורה המדהימה, חיש מהר עשתה לה השמועה כנפיים, מכריו וידידיו באו לאחל לו מזל טוב, והוא מצדו החל בהכנות, הוא הכין לעצמו ארגזים ושקים רבים, ואף משאית הובלות שתיקח את האוצרות

אשר יוציא מבית המלך, וכך ציפה בדריכות רבה ליום המיועד.

בינתיים בארמון המלוכה שררה מבוכה, המלך התעשת מהתרגשותו, וחשב פעם שניה בקור רוח על ההבטחה שהבטיח, הוא הבין כי שגה בדבריו, הן תוך שעה עלול ההלך העני לרוקן את קופת המדינה, כיצד הוציא מפיו הבטחה שכזו? מיד כינס המלך את יועציו לאסיפה דחופה, ושטח לפנייהם את הבעיה, היועצים שמעו את הדברים בכובד ראש, כולם הבינו כי אכן נקלעו לתסבוכת רצינית, הן את דבר המלך לא ניתן להשיב בשום אופן, אך מצד שני - ביצוע ההבטחה אף הוא איננו בא בחשבון!

והנה פנה אחד היועצים אל המלך, ואמר לו: אדוני המלך, עלה בלבי רעיון מצוין, אולם לשם ביצועו נצרך אני לכמה אלפי דולרים, כאן שטח היועץ בפני המלך את תכניתו, ופני המלך אורו, אכן רעיון מצוין, הוא נתן בידי היועץ את סכום הכסף המבוקש ומינה אותו להיות אחראי על ביצוע התוכנית.

עוד באותו יום הלך היועץ אל קרוביו ומכריו של העני, ברר אצלם אלו מאכלים ערבים עליו במיוחד, איזה סוג מוזיקה הוא אוהב, אלו תמונות מרשימות ומעניינות אותו, ועוד. לאחר שברר הכל לפרטי פרטים, פנה לביצוע התוכנית. בימים הבאים שקד היועץ הנאמן על מלאכתו, ובהגיע היום המיועד הושלמו ההכנות על הצד הטוב ביותר... השעה הגדולה הגיעה... העני [שכבר עומד בעוד שעה להיות עשיר...] חיכה בפתח בית האוצרות עם ציוד מלא של ארגזים ושקים.

כאשר ניתן האות ונפתחו השערים, נכנס העני פנימה, מיד בהיכנסו הכו באפו ניחוחות מגרים של אוכל משובח, הוא רצה להסיח דעתו מהם ולעטות על האוצרות, אלא שאז הבחין בשולחנות הערוכים ברוב פאר והדר, עמוסים בתבשילים מיוחדים במינם, בהחלטה של רגע החליט כי ישב רק לשלוש דקות לאכול משהו, כדי שיהיה לו כח לאסוף אוצרות, הוא התיישב על הכסא המרופד, והתחיל לטעום מן האוכל שלפניו, מאכלים כה ערבים ומיוחדים לא טעם מעודו, מאכל גרר מאכל, והנה הבחין האיש כי חלפו להן עשר דקות תמימות! הוא החליט לקום מיד, חבל על כל רגע!

אלא שאז הגיע מלצר הדור והגיש מנה שניה, הוא לא חשב להתעכב עוד, אך הצצה קלה על המאכלים המוגשים שינתה את החלטתו, הוא החליט לטעום רק מעט, אך כמובן שגם ה"טעימה" הזאת ארכה לא פחות מעשר דקות, לאחר הארוחה הדשנה חש האיש בצמאון רב, לשמחתו הבחין בבר מיוחד של משקאות הניצב בפנית החדר, הוא לגם בצמאון מספר כוסות של משקה מרענן, ולתוספת גם מעט משקה חריף שיעזור לו לעכל את האוכל, מבט חפז בשעון הראה לו כי עברה כבר חצי שעה!

בבהלה רבה מיהר האיש אל הארגזים המונחים בפנית החדר כדי להתחיל בעבודה, אלא שאז חש כבדות בכל אבריו מן המאכלים הרבים, המשקה החרף ששתה אף הוא סחרר את ראשו, והוא הרגיש שהוא זקוק בדחיפות לעשר דקות מנוחה, אז יוכל לקום רענן ולארוז במהירות אוצרות לרוב, הוא נפל בעייפות על כורסה נוחה שניצבה בחדר, ושקע בשינה מתוקה וערבה, שארכה כרבע שעה.

הוא קם כולו מבולבל, והנה עולים באוזניו צלילים מרתקים ושובי לב, מנגינות מיוחדות המנוגנות בידי להקת אומנים בעלי שם עולמי, הוא מאזין כשהוא מוקסם ומרותק, ולפתע הוא מבחין כי על הקיר תלויות תמונות מרהיבות עין, עשויות בידי טובי האומנים בעולם, גם חפצים אומנותיים נוספים היו מונחים בפניות שונות, לצד אוספים מעניינים, וכך התהלך העני מוקסם ושבוי במראות ובצלילים המרתקים, לפתע בבת אחת התעשת, הוא נזכר במטרת בואו לכאן, והביט בחופזה בשעון, מה מאוד נבהל לראות כי כמעט תם זמנו, נותרה לו רק דקה אחת...

מבולבל ומבוהל הוא פנה אל ערימת השקים, ורץ כמטורף בין המדפים בנסיון לחטוף משהו, טרם הספיק השק להתמלא עד חציו, וצלצול חד נשמע, אות כי תמה השעה, משרתי המלך אחזו בו ומיהרו להוציאו מחדר האוצרות... קל לתאר את אכזבתם המרה של בני המשפחה למראה ה"אוצר" שהביא עמו האב, ואת תחושת ההחמצה הצורבת של העני, תחושה אשר תלווה אותו למשך כל ימי חייו, מתוך היסח הדעת הפסיד את הזדמנות חייו.

עומדים אנו עתה בתקופת "הימים הנוראים" אומרים רבותינו, שאילו היינו יכולים לראות בעיני הבשר שלנו כמה אור וקדושה, וכמה שערי שמים פתוחים לפנינו, לא היינו מפסידים אף רגע בימים אלו! בימים אלו יכול האדם להשיג מעלות נשגבות ברוחניות, להעפיל ולעלות למדרגות גבוהות, בימים אלו זוכה האדם לסיעתא דשמיא גדולה בעבודת ה'.

אולם היצר הרע, שאף הוא מכיר בסגולתם המיוחדת של הימים הללו, אינו שוקט על שמריו, בכל כוחו הוא מנסה להסיח את דעתנו בתרגילי הסחה שונים: שגרה עמוסה, טרדות היום יום, עבודה ועוד ועוד, אך עלינו לאזור כח ולהתאמץ בכל כוחנו לבל נדמה לאותו עני בער, נשתדל לתפוס את הימים הללו בידיים ולמלא את נשמתנו באוצרות רוחניים.

ב. להתגבר על קשיים בחיים

והנה לפעמים ישנה תחושה העוברת בלב האדם, שאחרי הכל, "קשה לי ללמוד" וכל מיני

משפטים כיוצא באלו.

צריך לדעת שכל קושי, מגדל את האדם יותר! ואדרבה רק על ידי נסיונות האדם נעשה מרומם.

ובכן פעם אחת באה קבוצה של תיירים מחו"ל לראות את האמונים של הצבא בארץ ישראל, והנה רואים התיירים איך שהחיילים עולים ויורדים כל מיני סוגי הרים וגבעות עם מסעות כבדים על כתפיהם. נגשה אחת הזקנות למפקד ואמרה לו, אני מוכנה לתרום שתי מליון דולר בכדי שיסדרו את כל ההרים והגבעות בכדי שלא יצטרכו החיילים לעבוד כה קשה! מיד פרצו כל הנמצאים שם בצחוק. כי דבר ברור הוא לכל, שרק על ידי הקשיים האלו, יהיו החיילים מאומנים ומחושלים כמו שצריך.

אם נתבונן נשים לב שלפעמים אנחנו ממש כמו אותה זקנה. מצד אחד אנחנו רוצים חיים ללא קשיים, ומצד שני חשוב לזכור שרק על ידי זה נהיה מחושלים יותר, ונגיע לפסגות גבוהים יותר. החיים הם כמו אופניים, כשקשה לך, סימן שאתה בעליה... (בודאי שלא צריך להביא את הקושי אליו, אבל אחר שכבר בא הקושי, יש לשמוח בו, ועל ידו להמשיך הלאה).

כתוב בפרשת וישב (לט, ב) "ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו המצרי" אפשר לבאר בס"ד על דרך הדרש, למה - "ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח"? בגלל - "ויהי בבית אדוניו המצרי". כלומר שהיה יוסף הצדיק בבית פרעה עם מלא קשיים ונסיונות והתגבר על זה, לכן זכה לכל הברכה וההצלחה הזו.

וכן כתוב "כי נפלת - קמתי". "כי אשב בחושך - ה' אור לי". לומר לאדם רק "כאשר נפלת - קמתי", רק כאשר "אשב בחושך - ה' אור לי", וזהו כמו שביארנו, שכל קושי וניסיון מרומם את האדם.

צריך לזכור שטובה מצוה אחת בצער, ממאה שלא בצער [יש חז"ל שהובא בספר ח"ח עה"ת שמבואר שם, שמצוה בצער, פי אלף ממצוה שלא בצער].

ברגע שיודעים שאם חופרים באדמה עמוק, מוצאים יהלומים אז לא מתעייפים! כיון שכל הזמן, זוכרים את הטוב שיהיה בסוף. כך ממש הדבר בזה העולם. אם נשים לנגד עינינו את המרגליות שיהיה בסוף, לעולם לא נתיאש.

צריך לדעת שהבא ליטרה מסייעים אותו מן השמים, והעיקר הוא רק להתחיל וה' כבר יעזור הלאה. וכמו שאומרים המפרשים על הפסוק בריש פר' לך לך "ויסע אברם הלוח ונסוע הנגבה" לכאורה יש לתמוה הלא "הלוח" - ברגל, "ונסוע" - בסוס ועגלה. א"כ מהו הלוח - ונסוע?

אלא מבארים על דרך הדרש שהקב"ה אמר לאברהם, תתחיל ללכת, אני יסיע אותך! העיקר שהאדם יעשה את ההתחלה, ואז הקב"ה יעזור לו להמשיך הלאה.

וכן רואים אנו יסוד זה מחז"ל (שיר השירים רבה) "פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם" והיינו רק כשתפתחו לי פתח כחודו של מחט ותעשו מעשה קטן, אני אסייע בידכם הרבה, - כפתחו של אולם.

וכן רואים זאת מהפסוק בתחילת פר' כי תצא "כי תצא למלחמה על אויבך - ונתנו ה' אלוקיך בידך וגו'" כלומר רק כשתצא למלחמה נגד אויבך שהוא היצר הרע, אז "ונתנו ה' בידך".

ג. איך ניתן להצליח בלימוד התורה

אכן יש להדגיש שאחד מהמונעים הקשים שבגללו אין האדם מצליח לגדול בתורה וירא"ש מפני שרוצה ב' עולמות, עולם הזה ועולם הבא. כלומר שרוצה להיות גדול בתורה יחד עם תאוות והנאות העולם. וזה לא יתכן, וסימן לדבר שמיד אחר פר' "כי תצא" מגיעה פר' "כי תבוא". להורות שרק כאשר יוצאים מתאוות ועניני העולם הזה, אפשר לבוא ולהכנס בצל התורה והמצוות.

סיפר לי בחור ישיבה אחד, שמרגיש שאינו מתחבר לתורה, ולכן חפץ הוא ללכת לצבא רח"ל. כמה שדיברתי איתו, לא זו מדעתי ונשאר בשלו. מאד השתוממתי מדוע באמת עד כדי כך אינו חפץ לחזור בו. עד שלבסוף התברר לי שיש לו מכשירים אסורים, אז הבנתי שזה הגורם לו למאוס בתורה! כי איך אפשר שירגיש אדם טעם טוב בתורה, כל עוד שנותן מקום לסיטרא אחרא להיאחז בו. אין ארור מדבק בברוך!

אמנם שלא קל להיפרד ולשנות את הדרך שבה הורגל האדם, יש לדעת שמושג זה של קשה לי - מכח היצר הרע הוא בא, וסימן לדבר עמלק ר"ת: עוד מעט, מחר, לא עכשיו, קשה לי. כל הפתגמים האלו מהסיטרא של עמלק, וזהו סיטרא אחרא שלא חפץ שהאדם יגדל ויתעלה מעלה מעלה בתורה.

חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל היה אומר, אם בעלי חיים יכולים לשנות טיבעם, על ידי אילוף ותירגול. האדם שיש לו חכמה ודעת לא יוכל לשנות את טיבעו!?

יש לדעת, שאכן הפעמים הראשונות קשים, אבל אח"כ נהפך הדבר להיות בטיבעו של האדם ונעשה אצלו קל שבקלים.

ולפי הנ"ל אפשר לבאר בס"ד את הפסוק בתהילים "פיקודי ה' ישרים משמחי לב" - כאשר דרך האדם ישרה, כלומר שהולך בדרך ה' הטהורה ללא דברים המסיטים אותו

מהדרך, אז ישמח לבבו בתורה. וזהו אמרו "פיקודי ה'" - "ישרים". אז "משמחי לב".

ד. מהמקום ששם נמצאים מצליחים

והנה פעמים עולה מחשבה בלב האדם שאילו הייתי כמו פלוני אלמוני בכך וכך, הייתי משהו אחר, אבל עתה שנבראתי בצורה כזו, ובמשפחה כזו, וכדומה, זהו הגורם לי להתרחק מה' רח"ל. צריך לדעת שזה אינו!

כתב רבינו בעל החפץ חיים בפר' שמות על הפסוק "כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" - האדם חושב בנפשו לכשירחיב ה' גבולי ויוטב מצבי אז אעסוק בתורה, ולזה אמר הכתוב "כי המקום אשר אתה עומד עליו". היינו באותו מצב שבו אתה נמצא ובאותה שעה, "קודש הוא" שאפשר שרצון ה' הוא דווקא בעבודה מאותה שעה הדחוקה וכו', עכ"ת ד'.

וזהו הסיבה שעם ישראל נמשלו לכוכבים וכמו שכתוב "והינכם היום ככוכבי השמים לרוב", שכמו שלכל כוכב יש שם, מספר, ומסלול בשמים לעצמו. וכמו שכתוב "מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא". כך גם כל יהודי יש לו את השם, ומסלול שלו בעבודת הבורא. ואין לכל אחד אותה תביעה כמו לחברו. ולכך צריך לדעת שכל אחד עם הכוחות שלו בלבד, יוכל להגיע לתכלית שה' דורש ממנו.

בכדי שנפנים את הדברים נספר סיפור, ילד אחד חשקה נפשו להיות נהג אוטובוס וכל פעם היה אומר לאביו ולאמו את תאות לבו להיות נהג אוטובוס. אמרו לו הוריו בנינו יקירנו בעזרת ה' תגדל תעשה רישיון ותהיה נהג אוטובוס. כעת אתה עדיין קטן ועליך להמתין בסבלנות!

אך מרוב שרצה הילד את תאות לבו, לא היה מסיח דעתו מזה. עד שב"ה גדל, והוציא רישיון. תיכף ומיד הגיש קורות חיים בכל חברות האוטובוסים. ולמזלו בדיוק אחת החברות הייתה צריכה נהג אוטובוס קפץ זה על המציאה, וסיכמו ביניהם שביום ראשון בשעה שמונה יבא לתחנה, ויקבל קו אוטובוס ויתחיל בעבודתו.

והנה, מרוב שחשקה נפשו כבר מקטנותו בעבודה זו, כבר בשעה שבע ורבע חיכה בתחנה לקבל את קו האוטובוס. והנה ב"ה קיבל את חשקת לבו להיות נהג בשעה טובה ומוצלחת בקו 36 וכולו צוהל ושמח. מיד התחיל במסלולו, והנה לצערו בתחנה הראשונה אין אנשים שעולים, המשיך הלאה לתחנה הבאה, ושם רק זקנה לבדה שמשלמת חצי מחיר. בקיצור לא זה מה שהוא ציפה, הוא תיכנן שיעלו הרבה נוסעים, ויהיה לו חויה וכו'. אמנם מבעד לחלון הוא רואה שקו 39 מלא נוסעים, בדיוק כאשר רצה. לכך החליט תיכף ומיד להפוך את מספר 36 למספר 39 וכך יקבל את אשר רצה. באמת עלו אצלו הרבה נוסעים כמו

שרצה, שמח הלה שמחה גדולה שקיבל את אשר ציפה. בסוף היום ניגש למנהל בשמחה, תראה מנהל יקר! היום מכרתי הרבה כרטיסיות היו לי הרבה נוסעים בקיצור עשיתי רווח גדול לחברה - אומר אותו נהג. היה בטוח שישמח המנהל במעשיו, אבל במקום להודות לנהג, בדיוק להיפך, התחיל המנהל לצעוק עליו היאך יתכן שכך היה לך? הלא קו 36 אין בו הרבה נוסעים? אמר לו אותו נהג את אשר פשע - החלפתי את הקו שנתת לי! אמר לו המנהל אם כך יותר אין מקומך אתנו.

מורי ורבותי! זה המשל, הנמשל הוא שלכל אחד מאתנו יש לו את הקו שלו, ואין דבר כזה להחליף לקו אחר.

ראיתי בספר חי באמונה שכתב שתכונות האדם וטבעיו גזורים המה משמים מיום הוולדו וכו', ודברים אלה והדומים להם אינם ביד האדם לשנותם אלא חייב איתם לעבוד את בוראו כי כך רצון ה' להיותו עובדו בתנאים ותכונות אלו ו"ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים עמו".

ולכן לעולם לא יאמר אדם אילו הייתי בתכונותיו וטבעיו של פלוני הייתי הרבה יותר טוב ממה שאני וחבל שטבעי ותכונותיי המה כאלו, כיון שרצון ה' שתעבדהו בתכונות וטבעים אלו דוקא, אחרת היה בוראך בורא אותך באופן אחר. ולכן אל תבחר לעצמך מה שלא בחר לך יוצרך. עכת"ד.

יעזרנו ה' לעובדו באמת ובלבב שלם ולהיכתב לחיים ולשלום עם כל ישראל אחינו אכי"ר.

ב. מוסרים נפלאים הרמוזים בשם "אלול"

א. אני לדודי ודודי לי. (שיר השירים ו, ג). זמן להתקרב לה' יתברך, וככל שיש התקרבות מצד האדם, כנגדו הקב"ה מתקרב אליו ומשפיע עליו ברכה והצלחה ביתר שאת, ככל שיש "אני לדודי..." יש - "ודודי לי".

ב. אנה לידו ושמתי לך. (שמות כא, ג). זמן מנוס להנצל ולהטהר ע"י תשובה אמיתית.

ג. איש לרעהו ומתנות לאביונים. (אסתר ט, ב). בחודש זה זמן טוב להרבות בצדקה, כי הצדקה מצילה את האדם וכמ"ש (ר"ה דף ט"ז:): "ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם ואחד מהם צדקה.

ד. את לבבך ואת לבב. (דברים ל, ו). חודש זה הוא הזמן שהקב"ה מל את לבבינו, - שהקב"ה עוזר לעם ישראל לחזור בתשובה ולהתקרב אליו, ולכן יש לנצל את זה.

ה. אהוב למעלה ונחמד למטה. שלא להתחזק רק בדברים של בן אדם לקב"ה, אלא גם

בדברים של בין בן אדם לחברו. "נח - נח" - לשמים ולבריות.

ז. אשר לפניך ואחריך לא. (דה"י ב. א, ב). להסתכל על העתיד ואח"כ לתקן את העבר - "ותבט אשתו מאחריו - ותהי נציב מלח" קבוע צריך לחשוב איך יוכל להתחזק מכאן ולהבא.

ז. אנחנו לך ומהללים לשם. (שם כט, יג). לעשות הכל למען שמו יתברך "ובכל דרכיך דעהו" ואז - "והוא יישר אורחותיך". יעויין בשו"ע או"ח סי' רלא.

ח. איש לאחיו ואיש לרעהו. (ירמיה לז, יז). לעזור גם לאחיו וגם לחבריו כי יש כאלו שלאחים עוזרים ולאחרים לא ויש להפך.

ט. אחד לעולה ואחד לחטאת. (ויקרא יב, ח). שחודש אלול הוא זמן שאפשר להפוך בו את השנה שעברה ואת השנה הבאה עלינו, הן לטוב והן למוטב. (לכן פר' ברכות וקלות של כי תבא, תבא קבוע בחודש אלול).

י. אכל לחם ויטב לבך. (מלכים א. כא, ז). אין לחם אלא תורה שנאמר "לכו לחמו בלחמי", וזו הזכות הכי גדולה ליום הדין, דהיינו לאכול (ללמוד) עוד ועוד תורה, ש"תלמוד תורה כנגד כולם".

יא. זבחים גימטריא אלול. שבחודש זה זובחים את יצר הרע, ע"י שקמים מוקדם לסליחות.

יב. ובא לציון גואל ולשבי פשע. (ישעיה נט, כ). זמן לעשות תשובה, והתשובה מתקבלת ואינה קשה כבשאר ימות השנה. וע"י התפילה אפשר לפעול הכל. (תפלה, ר"ת: תפילה פועלת להפוך הטבע).

יג. עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון. (משלי ל, כה). עכשיו מתעייפים ועמלים אבל אח"כ נהנים, כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה (ר"ה דף ט"ז:).

יד. ויאמרו לאמר אשירה לה'. (שמות טו, א). שיש להרבות בתהילים בחודש זה בכדי לזכות בדיון.

טו. לכה איתנו והיטבנו לך. (במדבר י, כט). כשמשותפים עם הציבור מצליחים. ב. ללכת בדרך ה' שהיא אמיתית וישרה, ואז הכל הולך בדרך טובה.

טז. להם ליראה אותי ולשמור. (דברים ה, כו). זמן להתחזק בירא"ש. "מה ה' אלוך שואל מעימך כי אם ליראה".

יז. אמת לומר ולא לשקר. "אתם נצבים". "אתם" אותיות אמת, ואז "ניצבים" - עומדים

ולא נופלים, כי כתוב "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני" (תהילים קא).

יח. אין להתיאש ואדרבה להתגבר. כל כוונת היצר הרע לייאש את האדם אבל אדרבה יש להתגבר עליו ושכרו כפול.

יט. לא - לו. ככל שהאדם מתנהג יותר בענווה ומרגיש את עצמו שהוא כלומניק אזי יותר מתקרב הוא לה' ("הוא עשנו ולא/אנחנו" כשיש "ולא", אזי אתה שייך "לו" - לקב"ה).

כ. להודות לה' ולכפור אסור. לכך לעולם תחול פרשת כי תבא (ששם כתוב קריאת כיכורים), בחודש אלול. לומר לאדם שיודה לה' על השנה שנתן לו ועי"ז יתן לו ה' עוד, וכמ"ש החינוך במצות הביכורים שאדם יכיר בקב"ה וכך הקב"ה ימשיך להשפיע עליו כי חפץ חסד הוא וחפץ להיטיב, והדבר הכי גרוע, הוא שהאדם כפוי טובה.

כא. אין ללמוד ולא לקיים / לעשות. "אדם לעמל יולד" לעמ"ל ר"ת: ללמוד על מנת לקיים / לעשות. כי לזה נברא האדם.

כב. אין ללמוד/לקיים ולא לשמוח. וכמ"ש הרמב"ם (בפרק ח' מהל' לולב בסופו) דברים נשגבים על מעלת השמחה במצוות יעו"ש. וכן אמרו חז"ל בשבת (דף ל עמוד ב) שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, שמחה ר"ת: שמחת מצוה חיוב הוא.

כג. אין לקיים ולא לחשוב. וכמ"ש "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" שבין מצוות שנעשות ע"י הפה, ובין מצוות שנעשות במעשה, יש לתת בו את הלב, ולקיים המצווה בכוונה - שבא לצאת ידי חובת המצוה. וכמ"ש השו"ע (סימן ס סעיף ד) דמצוות צריכות כוונה.

כד. אין לדחות ולקיים לאחר מכן. דעצת היצר הרע לדחות כל דבר. עמלק ר"ת: עוד מעט, מחר, לא עכשיו, קשה לי - דכל זה מסיטרא דעמלק ויצר הרע הוא. "מחר - חודש" (שאומר מחר, בסוף נדחה לאחר חודש).

כה. לעזור לאשה ואח"כ אחרים. דמכיוון שהיא אשת נעוריו של האדם קודמת היא לכל, ואדרבה כשיש שלום בבית, שורה השכינה.

כו. אפשר לדמעות להפוך ולהיטיב. וכמ"ש חז"ל (בב"מ דף נ"ט ע"א). "שערי דמעה לא ננעלו".

כז. אפשר לתפלה להפוך ולהיטיב. דאין תפלה שחוזרת ריקם תפלה ר"ת: תפלה פועלת להפוך הטבע.

כח. אין לפספס ולא לנצל. שלא לפספס את הזמן המובחר שבו ניתן לתקן את כל העבר.

כט. להצילך ולתת אויבך לפניך. (דברים כג, טו). שע"י שהאדם עושה תשובה הקב"ה מציל אותו מכל אויביו.

ל. לולא האמנתי לראות בטוב ה'. (תהילים כז, ג). כותב הבעה"ט בפר' וילך עה"פ "את לבבך וגו'" ש"לולא" אותיות אלול, שמאלול ואילך חרדתי נגד ה'.

לא. לא יחל דברו ככל. (במדבר ל, ג). שנוהגים לעשות התרת נדרים באלול (ובפרט בערב ר"ה) בכדי להכנס לר"ה בלי עוון נדרים.

לב. להוסיף וממנו אין לגרוע. (קהלת ג, יד). רמז הוא, שיש להוסיף עוד ולא ח"ו לרדת, אלא אדרבה כל שנה יעלה יותר.

לג. וטוב לעיניים לראות את. "ומתוק האור וטוב לעיניים לראות את השמש" (קהלת יא, ז). ורמז גדול הוא שהדבר הכי טוב לעשות בעיניים הוא שאדם לומד בהם תורה ועושה בהן רצון ה' יתברך. זו"ל רש"י שם "ומתוק האור" - מתוק הוא אורה של תורה. "וטוב לעיניים לראות את השמש" - ואשריהם תלמידים שעניניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריה". - העיקר להרבות בתורה.

לד. ותתחנן לו להעביר את. (אסתר ח, ג). הוא רמז שבחודש זה צריך להתחנן להקב"ה שיעביר לנו את רעת העבירות שעשינו במשך ימי שנותינו.

לה. וניחוהו אמר לנסכה לה. (דניאל ב, מו). רמז הוא שלעשות נחת רוח לה' כמה שיותר, זהו המהות של חודש זה.

לו. הבט נא - גימטריא אלול. שחודש זה הוא זמן להביט במעשינו.

לז. חלל - חיים (גימטריא אלול עם הכולל). שחודש זה יכול לגרום ולקבוע לאדם היאך יפסק דינו אם לטוב או ח"ו להיפך.

לח. ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. (בראשית כב, ב). שיש לבכות ולהצטער על המידות הרעות ובפרט על הגאווה (והינו "לספוד לשרה" לשון שררה).

לט. אוי לו ואוי לנפשו. שאוי לאדם שלא מעיר עצמו לשוב אל ה' שהרי ה' כעת קרוב אלינו ונותן לנו אפשרות לשוב אליו ויש לנצל את זה.

מ. ונפלו אויבכם לפניכם לחרב. (ויקרא כו, ח). שאם שבים אל ה' זוכים לכל ההטבות.

מא. ולקחת אשה לבני ליצחק. (בראשית כד, ד). שבחודש זה יש סגולה למציאת שידוך.

מב. אין לריב וצריך לוותר. כי סוד ההצלחה - הוא הויתור. ובפרט בימים אלו. שכל

המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו (ראש השנה יז ע"א).

מג. ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך. (מברכות ק"ש דשחרית). רמז שחודש זה זמן ליחד את ליבנו לה'.

מד. אתבונן לדעת ואדע להבין. שע"י שחושבים ומתבוננים מגיעים לדברים נשגבים, ובפרט בחודש זה יש להקפיד בזה.

מה. וישאלו לו לשלום. (שופטים יח, טו). שבחודש זה צריך להרבות לשאול שלום בין אדם לחבירו, בכדי שימחל לו קודם יום הכיפורים, שהרי אין יום הכיפורים מכפר על עבירות שבין אדם לחבירו.

מעדני ראש השנה

א. תוקעים בשופר תקיעה, ולאחר מכן שברים תרועה, ואחר כך שוב תקיעה, יש מבארים ע"פ הדרש, שהתקיעה לפניה רומזת לאדם שנברא נקי מעבירות. והשברים תרועה אלו החטאים שהם מביאים יללה ובכי לעולם (שברים תרועה היינו קולות בכי, כמו שאמרו חז"ל בר"ה דף ל"ג ע"ב) ואע"פ שאדם חטא אין לו להתיימש חלילה אלא יעשה שוב תקיעה שלאחריה כלומר שיחזור בתשובה, ויחזיר עטרה ליושנה. (מפי השמועה).

ב. עוד ראיתי מבארים בענין הנ"ל. שהתקיעה שלפניה מרמז על הימים הטובים שיש לאדם, שהכל הולך בפשיטות וטוב, ללא שום מפריעים וחוסמים. אך אע"פ שאדם נמצא במצב כזה אין לו להתגאות חלילה, כי יתכן שיבא לו "השברים תרועה", דהיינו ימי הצער ח"ו. אבל אע"פ שאדם נמצא במצב של שברים תרועה, אל יתיימש כי תמיד יזכור שאחר כך יש שוב תקיעה, דהיינו שעתיד לבוא הטוב. (בן איש חי).

ג. עיקר התשובה הוא "בפיך ובלבבך לעשותו". כלומר, גם להתודות בפה. וגם להתחרט בלב, ולעזוב את החטא. וגם לעשות מצוות ומעש"ט. (מפי השמועה).

ד. אנו אומרים באבינו מלכינו כתבנו בספר סליחה ומחילה, צריך ביאור, הלא טוב היה שלא יכתוב לנו ה' שום חטא, אם כן מדוע אנו מבקשים להיכתב בספר מחילה וסליחה? אלא הביאור הוא, שאנו מבקשים מהשי"ת שיכתוב החטא והסליחה מחמת שאנו מצפים שנוכה לתשובה מאהבה ועל ידי זה ירבו הזכויות שלנו, כי יתהפכו כל הזדונות לזכויות. כי אמרו חז"ל להשב מאהבה זדונות נהפכות לזכויות. (טעמי המנהגים).

ה. "ראש השנה" חוץ מהפשטות שפירושו תחילת השנה. יש עוד ביאור נפלא והוא "החשוב שבשנה". ראש - מלשון חשיבות, שיום זה הוא הכי חשוב בשנה. כי איך שהאדם מתנהג ביום זה, יקבע איך יראה כל השנה. כאמרם ז"ל בר"ה (דף ט"ז) כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה. ופירש"י שרשה בתחילתה - שישראל עושין עצמן רשין בר"ה לדבר תחנונים ותפילה כענין שנא' "תחנונים ידבר רש", עכ"ל.

ו. בטעם הדבר שאומרים פסוקים של שופרות בתפלת מוסף של ראש השנה. כתב הראי"ז (הובא בשלטי גיבורים בר"ה על הגמ' בדף ט"ז אות ב') וז"ל "שופרות - שופרות שתתנו לב ותצפו ליום הדין ולימות המשיח ובמה בשופר". ובתוספתא איתא (בפ"א דר"ה) שופרות - כדי שתעלה תפלתכם בתרועה לפני.

ז. איתא במדרש, שעם ישראל לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ביום הדין. כתב המטה
מושה: יש מקשים למה אין לובשים בגדים מרוקמים ובגדי ארגמן?
ומתרץ בזה הלשון: "אלא שאם לובש בגדים מרוקמים ותכלת וארגמן לא היה מזכיר את
יום המיתה. או מראה הסליחה על דרך אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ומזה הטעם
נוהגים המדקדקים ללבוש הקיטל שהוא לבן ולבוש מתים". עכ"ל.

מעדני עשרת ימי תשובה

שאלות ותשובות בעניני עשרת ימי תשובה

- א. למה באלו הימים במקום לומר "הא - ל הקדוש" אומרים "המלך הקדוש"?
ת. כתב האבודרהם לפי שמראה מלכותו על בני העולם ששופט אותם בימים אלו.
- ב. למה באלו הימים במקום לומר "מלך אוהב צדקה ומשפט" אומרים המלך המשפט?
ת. כתב הב"י (בסי' תקפ"ב) בשם ר' מנוח שמלך אוהב צדקה ומשפט משמע שיתנהג עם ברואיו בצדק ומשפט אבל המלך המשפט ר"ל שהוא יתברך שופט העולם. א"נ משמע שהוא עצמו הוא המשפט וכו'.
- ג. למה באלו הימים במקום לומר "עושה שלום" אומרים "עושה השלום"?
ת. כיון ש"השלום" גמטריא "ספריא-ל" שהוא שם של המלאך הממונה על הכתיבה שכותב האדם בספר החיים בימים אלו, מבקשים אנו שיכתבנו לחיים. ודבר זה מגין מהמקטרגים.
- ד. למה אין איסור להוסיף בתפלה "זכרנו" "מי כמוך" "וכתוב" ו"בספר". הלא אמרו חז"ל בברכות (דף ל"ד ע"א) שאין לשאול בג' ראשונות ובג' אחרונות צרכיו?
ת. כתבו הראשונים שרק ביחיד אסור אבל בציבור מותר.
- ה. על שם מה נקרא חודש זה בשם "תשרי"?
ת. כתב האבודרהם ע"ש תשרי ותשבוק עוונותיהם. שהקב"ה בחודש זה מוחל וסולח לעוונותינו. {צריך לדעת שדבר זה הינו רמז בעלמא. לפי שכבר כתב הרמב"ן (עה"ת בפר' בא) שכל שמות החודשים אינם אלא לשון פרסי'.

בְּמַעַדְנֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים

א. יום הכיפורים בתורה ובתפילה בלשון רבים מופיע. יעויין בזהר הקדוש פר' אמור (דף ק ע"א) מש"כ בזה. עוד י"ל בס"ד דאתא למימר שעיקר הכפרה נעשית ע"י שכולם יחד וכמ"ש החיד"א ש"ויקהל" גמטריא "מקוה" (151) כי ברגע שעם ישראל מתקהל יחד הקב"ה מטהר את ישראל כמקוה - כשיש אחדות הקב"ה מעביר אשמותינו וחטאינו וכמ"ש בחז"ל ואכמ"ל. עוד ראיתי מבארים כיון שביום זה יש דין גם לחיים וגם למתים נמצא שכולם צריכים כפרה החיים והמתים.

ב. כתב החיי אדם (בכלל קמ"ג) לפי שהחוטא פוגם בכ"ב אותיות התורה לכך תיקנו הורדוי ע"פ סדר א' ב'.

ג. ה' עינויים יש ביוה"כ כתב האליה רבה (סי' תרי"א ס"ק א) בזה"ל "כנגד ה' חומשין שנשלמו ביום זה. וכנגד חמשה חושין שעושין בהן מצות ועבירות. והעולם הזה נברא בה' שנאמר "בה' בראם" וה' רומז לבעלי תשובה משום הכי יש לה פתח כחומר יכנסו בעלי תשובה." עכ"ל.

ד. "כשהיו שומעין את השם המפורש יוצא מפי כה"ג וכו'". צ"ב, אמאי לא כתוב כשהיו שומעין את השם המפורש שמזכירו כה"ג וכו'. כתב האר"ז"ל "דע כשהיה הכה"ג מזכיר את השם המפורש היה יוצא השם מאליו מפיו. ולזה לא אמר כשהיה מזכיר אלא יוצא. כי מאליו היה יוצא. וזה סוד הפסוק שאמר "בכל המקום אשר אזכיר את שמי" ולא אמר "אשר תזכור את שמי" דרוצה לומר אני אזכיר" (מובא בטעמי המנהגים סי' תשסא).

ה. כתב המטה משה (בסי' תתע"ד). בטעמא דמילתא דביוה"כ קוראים בפר' אחרי מות. "ואפשר שע"ז קורין אחרי מות שיתנו אל לבם השומעים כמה צריך אדם להזהר מן החטא שהרי אהרן שהיה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה לא עמדה לו זכותו ונתערבבה לו שמחתו במיתת שני בניו הגדולים על שחטאו לפני ה' ומתוך זה שם ה' יתקדש עד דרך בקרובי אקדש וגו'.

ועוד להורות שאין ראוי לזלזל במצות הנראות אליו קלות שהרי אלו נענשו במצוה קלה שאין בה לא כרת ולא מיתת ב"ד ולפי פשט המקרא והוא בהקריבם אש זרה ואמרו ז"ל מצוה להביא מן ההדיוט. ואע"פ שאש ירדה מן השמים ולא חטאו רק שעשו שלא כהוראת משה רבן ואם היה דודם שהדבר ידוע שהיה מוחל על כבודו ולא היה מקפיד להענישם כ"כ על כך ואף לדברי האומר שתויי יין נכנסו לא מצינו שהזהירו על זה ונוכל

ללמוד מזה שאפילו בדברים שלא נמצא בהם אזהרה מבוארת והשכל מורה עליהן עונש גדול אם לא נשמר מהם". עכ"ל.

{והאמת שיסוד זה שכל דבר שהשכל מחייבו אדם מחוייב בו. מצינו בעוד מקומות. יעויין בחזקוני (עה"ת בפר' נח) שביאר שעל כן נתחייבו דור המבול, בגזל. וכן יעויין ביעב"ץ על גיטין (בדף נח עמוד א). ובחיד"א גבי סדום, שעל כן נתחייבו. ועוד איכא טובא, ואכמ"ל}.

מעדני חג הסוכות

מצות עשה מן התורה לשבת בימי חג הסוכות בסוכה (ויקרא כג, מב - מג).

טעמי המצוה: זכר לאותן הסוכות שבהן הושיב הקדוש ברוך הוא את בני ישראל בהוציאו אותם מארץ מצרים (שם). ומה היו אותן הסוכות? יש אומרים כי הכוונה לסוכות ממש. ויש אומרים שהכוונה לענני הכבוד, שבהם הקיף ה' את בני ישראל בצאתם ממצרים. יעויין בגמ' מסכת סוכה (דף יא עמוד ב) שנחלקו בזה ר"א ור"ע.

יעויין בכה"ח סופר שביאר שאלו ואלו דברי אלוקים חיים. שהיו גם ענני כבוד וגם סוכות ממש. כי היו ענני כבוד, ובתוכם עשו עם ישראל סוכות ממש.

והנה גם במפרשי התורה מצאנו שנחלקו המפרשים בביאור פשט הכתוב דהנה רש"י ביאר "כי בסכות הושבת" - ענני כבוד.

ואילו האבן עזרא כותב בזה הלשון, ומימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור.

וכן הרשב"ם כתב, "למען ידעו דורותיכם וגו'" - פשוטו כדברי האומרים במסכת סוכה סוכה ממש. וזה טעמו של דבר. חג הסוכות תעשה לך באוספך מגרנך ומיקבך באוספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר, למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה וגו' ויאכילך את המן וגו'. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת? כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה [וגו'] ואכלת ושבעת [וגו'] ורם לבבך ושכחת את ה' וגו' ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ולכן יוצאים מבתי מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתי לשבת. ומפני הטעם הזה קבע הקב"ה את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיים מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה.

כתב החיד"א (בספרו חומת אנך) "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל". יש לדקדק ואמרו למען ידעו דורותיכם יתר ותסגי לו יישוב בסוכות כי בסוכות הושבתי וכו'. ואפשר דיש לחקור דכיון דיישיבת סוכה זכר לענני כבוד הי"ל לצוות בפסח לעשות סוכות דבו בפרק יצאנו ממצרים והיו ענני כבוד ואמאי צוה לעשות סוכות בתשרי. והטעם

כתבו המפרשים דבקיץ שהעולם חס דרך העולם לישב באויר אם כן אם היה מצוה לעשות סוכות בפסח לא יהיה ניכר שהוא לשם קיום מצוה רק להתענג באויר מכח חום הקיץ לכן ציונו הוא יתברך לקיים מצות סוכה בחדש תשרי שדרך העולם דמי שהיה בקיץ בגנות להתענג באויר עתה בתשרי שמתחיל זמן החורף לשוב לבית. ואז נצטוו לעשות סוכה להורות דמשום מצוה דוקא אנו עושים וז"ש בסוכות תשבו וכו' וטעם שהמצוה בחדש תשרי למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי והוא לשם מצוה. אבל אם היה בניסן לא היה ניכר שהוא לשם מצוה רק להנאת גופו מפני חום הקיץ.

ואמר כי בסוכות הושבתי והוי ליה למימר כי בסוכות הולכתי את בני ישראל. אפשר דרמו מ"ש הרב שפתי כהן ז"ל על התורה דישאל היו יושבים בעננים כמי שיושב בספינה שהוא יושב במקומו והספינה מוליכה אותו למחוז חפצו והוא יושב ועושה מלאכתו כן היו העננים מוליכות אותם והם יושבים כמי שיושב בבית וזה שאמר כי בסוכות הושבתי דהיו יושבים בעננים. והעננים מוליכים אותם בלי טורח כלל.

טעמי הדבר שלגבי פסח לא כתיב שמחה, בשונה משבועות שנאמר בו שמחה, ושונה מסוכות שנאמר בו ג' פעמים שמחה?

א. הדעת זקנים (בפרשת אמור על הפסוק "אך בחמשה עשר יום") כותב, לפי שעדיין לא נלקטה שום תבואה וגבי שבועות לא כתיב אלא חדא שמחה לפי שהתבואה נלקטה אבל פירות האילן לא נלקטו אך בסוכות שהכל נאסף אל תוך הבית וגם נמחלו העוונות ביום הכפורים, כתיב ביה שלש שמחות "ושמחתם" דהכא (סוכות). "ושמחת בחגך". "והיית אך שמח". חדא מהתבואה, וחדא מפירות האילן, וחדא ממחילת עוונות. וזה שאמר "והיית אך שמח" שאין לאדם להתעסק אלא בשמחה בלבד.

ב. במדרש אגדה (סוף פרשת ראה) מתרץ, לפי ששינוי בארבעה פרקים בשנה העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן ובראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון שנאמר "היוצר יחד לבם" וגו' (תהלים לג), ובחג נידונים על המים כי זמן פסח הוא חסרון ועדיין יש לעשות לכך אין כתיב בו שמחה אבל בעצרת עבר דין אחד לכך נאמר בו שמחה אחת ובחג שכבר עברו שלשה דינים פסח ועצרת וראש השנה לכך כתיב והיית אך שמח.

ג. השבולי הלקט (בס' רס"ב) כותב, מצאתי באגדה שלא נכתב שמחה בחג המצות שבו טבעו המצרים בים וקשה איבודן של רשעים לפני המקום שהוא חס על בריותיו ולפיכך נכתבו שתי שמחות בחג הסוכות אחת לעצמו ואחת לחג המצות [ולא החשיב את הפסוק "ושמחתם לפני ה'", לפי שנאמר בעניין לולב, דלא כהראשונים לעיל שהחשיבוהו].

ד. **האבודרהם** כותב, וזה לשונו: ותמצא כתוב בחג השבועות ובחג הסוכות ברכה ושמחה אבל לא בחג המצות עד לסוף שכולל כל המועדים בברכה בלבד שנאמר "כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך", והטעם כי בחג השבועות ובחג הסוכות שיש לכל בעלי בתים תבואה ופירות הרבה, צוים הקב"ה לשמח ארבעה והם הלוי והגר והיתום והאלמנה וכנגדן אמר הקב"ה אם תשמח ארבעה שלי אני אשמח ארבעה שלך והם בנג ובתך ועבדך ואמתך, אבל בזמן חג המצות שהוא סוף תבואת שנה שעברה, ועדיין לא נקצרה התבואה החדשה, ואם היה מצוה אותם שישמחו יהיה בהם צרות עין לתת משלהם, והתורה ירדה לסוף דעתם, כיון שאין משמחין אותם בחג המצות לא נאמר בו שמחה, וגם ברכה לא נאמר בו, לפי שיש בהם צרות עין לתת משלהם.

בטעם הדבר שעושים זכר לענני כבוד ולא עושים גם זכר למן ולבאר

א. כיון שענני כבוד באו לעם ישראל ללא בקשה מה', בשונה ממן ובאר שביקשו זאת מהקב"ה.

ב. לפי שבענני כבוד היו עם ישראל לבד, בשונה ממן ובאר שגם הערב רב היו עמם.

ג. לפי שכביכול לחם ומים על פי הדין צריך הקב"ה לתת לנו בכדי שנוכל להתקיים, משא"כ סוכות אינו אלא תוספת.

מעדני החנוכה

חידושים ופרפראות בעניני החנוכה

א. דרוש א'

לעולם ועד שבת פרשת וישב, תהיה בסביבות ימי החנוכה. סימן לדבר "וישב" ר"ת: וכל ישראל שמחים בחנוכה.

מעניין לראות כי נמצא גם קשר רעיוני בין התוכן של פרשת וישב לחג החנוכה, שהרי שניהם עוסקים בעניין של בטחון בה' יתברך.

בפרשת וישב מתוארת דרכו של יוסף החל מעבד בבית אדונו - פוטיפר, עד שהפך למלך על כל מצרים. את סיפור ההצלחה של פוטיפר זוקפת התורה לזכותו של יוסף וכך אומרת התורה: "ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח... וירא אדוניו כי ה' איתו..."

מדרש תנחומא {פר' וישב אות ה'} שואל על המילים "וירא אדוניו כי ה' איתו":

וכי שייך לומר שגוי כפוטיפר היה רואה שהקדוש ברוך הוא עם יוסף? ואם כן למה מתכוונת התורה באומרה: "וירא אדוניו כי ה' איתו"?

ומבאר המדרש:

שלא היה שמו של הקדוש ברוך הוא אז מפיו של יוסף הצדיק, כי שהיה נכנס לשמש את פוטיפר, היה מלחש ואומר: "ריבון העולם אתה הוא בטחוני אתה הוא פטרוני {אדון שלי}, תנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ובעיני פוטיפר אדוני". ופוטיפר אומר לו: "מה אתה מלחש שמא כשפים אתה עושה לי?!", ויוסף משיבו: "לא, אלא אני מתפלל שאמצא חן בעיניך".

לפיכך כתיב: "וירא אדוניו כי ה' איתו". ובזכות שתלה בטחונו בקב"ה - נעשו לו ניסים ונפלאות שנאמר: "וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו".

המדרש מתאר את הניסים שנעשו ליוסף אצל פוטיפר: היה מוזג לרבו קונדיטון {=סוגי יינות}, והוא אומר לו: "מה מוזגת לי?" ויוסף אומר: "קונדיטון", אומר לו פוטיפר: "פסינתון אני רוצה!", והיה נס והפך הקונדיטון לפסינתון. וכן על כל דבר ודבר. שנאמר: "וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו"

- כל ההצלחה והנסים של יוסף הגיעו בעקבות הביטחון בהקב"ה.

זכאן הקשר בין פרשת וישב לחג החנוכה: הביטחון הוא גם מה שהביא את הניצחון - שנצחו בני החשמונאים את היוונים, ואת נס החנוכה.

ובזכות ביטחונם של החשמונאים בקב"ה, קיבלו חג הממלא בכל שנה ושנה, את ביטחוננו בה' יתברך...

זכן בפרשת וישב מתוארת חלומו של יוסף - שאחד עשר כוכבים, משתחוים לו, - שהרבים נופלים בידי היחיד.

זכאן הקשר בין פרשת וישב לחג החנוכה: שהיוונים היו רבים, ונפלו בידי החשמונאים. שהיו מועטים.

זכן שהלכה כבית הלל - שבנרות החנוכה הולך ומוסיף, כלומר שביום הראשון מדליקים נר אחד, ובכל יום מדליקים נר נוסף. כמו השם "יוסף", - שמשמעותו הולך ומוסיף.

וזה רמז כאשר האדם הולך ומוסיף בתורה ומעשים טובים, הוא מנצח את כל המקטרגים, שנאמר "יפל מצדך אלף וגו'" (תהילים צא, ז). כמו שבסוף כולם השתחוו ליוסף הצדיק.

ב. דרוש ב'

לעולם ועד שבת פרשת מקץ, תהיה השבת שבה יחולו ימי החנוכה. סימן לדבר "ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם עמד על היאר" ר"ת: **זכאשר יוחנן השמיד יוונים מבית קדשנו, צונו שנדליק נרות, תמניא יומי מחנוכה.** {פירוש - שציונו להדליק ח' ימים נרות החנוכה}.

יניחנה מצד ימין מהיצא. {שצריך להדליק החנוכה בצד ימין של מי שיוצא מהפתח ועל ידי כך תהיה המזווה משמאל והחנוכה מימין ובכך יהיה מוקף במצוות}.

ובתלמוד {בגמרא מסכת שבת דף כא,}: **פירשו רבותינו עליהם השלום, חייב להדליק משחשיכה** {שצריך להדליק מצאת הכוכבים ויש נוהגים משקיעת החמה}. **ואחר העברת נושאי התרמודאי, עברה מצות דליקתן.** {היתה אומה שנקראת תרמודאים, שהיו מוכרים בשוק עצים דקים, ומתעכבין בשוק אחרי כולם. ורק כעבור חצי שעה, היו חוזרים לבתיהם. ולכן אחר שעבר חצי שעה מצאת הכוכבים עבר זמן ההדלקה, מכיון שכבר אין יותר פירסומי ניסא}.

עלינו להדליק הכל יחד, {שיש להדליק החנוכה במעמד כולם}. **אנשים ונשים ראויים.** {שאף אשה שוה לאיש במצות הדלקת החנוכה מכיון שאף הנשים היו בנס החנוכה}. **החיד"א** - {במדבר קדמות מערכת ח'}.

וכן "שנתיים" ר"ת: שמאל נר תדליק, ימין מזוזה. {שצריך להדליק החנוכה בצד שמאל של מי שנכנס בפתח, ועל ידי כך תהיה המזוזה מימין והחנוכה משמאל, ובכך יהיה מוקף במצוות}.

מעניין לראות כי נמצא גם קשר רעיוני בין התוכן של פרשת מקץ לחג החנוכה, שהרי שניהם עוסקים בעניין של "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום". - דברים של נס שלא על דרך הטבע.

בפרשת מקץ מתוארת חלומו של פרעה, שהשבולים הדקות, אוכלים את השבולים השמנות. וכן שהפרות הדקות אוכלות את השמנות. וכן מתוארת בפרשה גדולתו של יוסף שמעבד שפל, נהפך ונעשה מלך על כל מצרים. - דברים של נס, שלא על פי הטבע.

וכאן הקשר בין פרשת מקץ לחג החנוכה: בנס החנוכה עשה הקב"ה נסים ונפלאות לעם ישראל, בכך שנתן את כל היוונים בידי בני מתתיהו. שהוא דבר של נס. - "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום".

ג. פרפראות על ימי החנוכה מפי ספרים וסופרים

א. "מסרת גיבורים ביד חלשים" צריך ביאור דהלא כתוב במגילת אנטיוכוס, שהחשמונאים היו גיבורים? התירוץ הפשוטני הוא שביחס ליוונים שהיו רבים והיו עם יותר כלי מלחמה נקראים חלשים. אכן יש שמבארים שכרוב צדקותם לא תלו הנצחון בכוחם כי אם בקב"ה. {וזה הכוונה "חלשים" שהחשיבו עצמם חלשים אילמלא הקב"ה היה עוזרם}.

ב. כתב הרוקח בפירושו לתפילה בפסוק "מי כמוכה" וגו' שעל דגל יהודה במלחמות החשמונאים שנצחו ליוונים היה כתוב "מי כמוכה באלים ה'", שעזרת לנו לנצח הרשע, וזהו שיסד הפיוט מכבי יהודה, מכבי נוטריקון: מי כמוכה באלים ה'. ויש מבארים שמכבי ראשי תיבות של המלים: "מתתיהו כהן בן יוחנן". ויש שאומרים שהוא ר"ת: "ברוך כבוד ה' (-ה-ו-ה) ממקומו".

ג. "הדלקה עושה מצוה" - העיקר במצוות, הוא ההתלהבות והחשק לקיום המצוה. {החיד"א אומר שמחה ר"ת: שמחת מצוה חיוב הוא. עוד כתב בספרו מדבר קדמות מערכת א, אות ג. שהאבות הק' כל מעשיהם עשו בשמחה רבה והתלהבות עצומה מאוד, וזה נחשב יותר מהמצוה עצמה. ידועים דברי רבינו בעל האורחות צדיקים, שער השמחה, שהעושה מצוה בשמחה - שכרו פי אלף ממצוה בלא שמחה. יעויין עוד בדברי הרמב"ם בסוף הל' לולב בענין זה}.

ד. אמרו חז"ל בגמ' שבת (דף כ"א): מאי חנוכה? דתנו רבנן וכו'. מבארים ע"ד הדרש, מהו החנוכה האמיתית? הוא התנו רבנן, דהיינו לימוד התורה. {שזה אחד מהדברים שרצו לבטל מאתנו היוונים כמו שכתב הרמב"ם, ולתקן דבר זה צריך לעשות ההיפך ממה שרצו היוונים}.

ה. אמרו חז"ל בגמ' שבת (דף כ"א): מצות נר חנוכה וכו' ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך וכו'. הנר מרמז לתורה, ובא לומר שבתורה כל הזמן צריך להיות מוסיף והולך - "בהעלותך את הנרות".

ז. מקשים מדוע אומרים "זוידים ביד עוסקי תורתך" ולא אומרים דבר והיפוכו כמו שאומרים בשאר. ומתרצים דדרך הפסוק לקח דכתיב {תהי' קי"ט נ"א} "זוידים הליצוני עד מאד מתורתך לא נשיתי" {ב"י ס' תרפ"ב}. עוד אפשר לומר בס"ד דבא לומר שמי שלא עוסק בתורה נקרא זד {לץ} שבזה שאינו עוסק בה ס' שמתלוצץ עליה.

ז. בכל החנוכה בשעת הדלקת הנרות מתגלה האור הגנוז {בני יששכר}.

ח. כמו שכשרוצים לחפש דבר הגנוז מחפשים בנר כמ"ש אחפש את ירושלים בנרות. וכמ"ש חז"ל בפסחים שחיפוש הוא בנר. כן ע"י אור הנר בחנוכה מחפשינ' יראתו יתברך {א.ה. דהיינו שעי' החנוכה אפשר להגיע למדרגות נשגבות בעבודת ה' ע"י התבוננות בניסים והנפלאות שעשה לנו ה'} הובא בטעמי המנהגים עמ' שסה.

ט. נס החנוכה היה בשנת ג' תרכ"ב. מאתים ושש שנים קודם חורבן הבית, וכמו שכתוב במגילת אנטיוכוס בסופה, שמאתים ושש שנים ממתי שנצחו בני חשמונאי את היוונים עד שנחרב הבית, קיבלו הם ובני בניהם את המלכות.

י. דיני חנוכה לפי א-ב:

א. אלף {ליל ראשון של חנוכה}. ברכות. ג' {שלוש}.

דלקה {כלומר לאחר שהדליקה}. הנרות הללו. ומזמור שיר.

זית {שמן זית}. חשיבות. או: זמנה. חצי שעה.

טפחים. יוד {עשרה}. כשרה.

למעלה. מעשרים {אמה}. נרות. סוכה. עירובין. פסולים. צורך. קדושה. רחק. שמושה. או: צורך. קדושה. ראוי. שמש. תוסיף. או: צדיקים קדושים רצחו שונאי תורה. או שמאל. תנח. או: שמחה. תשרה. או: שטן. תרחיק.

וכן אבגדהוזח גימטריא - לו, כמספר נרות החנוכה. כי בכל לילה מדליק כמספר האות. {רוב הדברים מהחיד"א במדבר קדמות מערכת ח'}

יא. כל הזהיר בנרות חנוכה זוכה לבנים תלמידי חכמים {גמ' שבת דכ"ג:} הזהיר ר"ת:

הנחה {כולל מיקומה, גובהה, צורתה, קביעתה {לא להזיזה}}.

זמנה {כולל שעת ההדלקה, שיעור הדלקתה (בפרט בערב שבת)}.

הברכה {כולל הנוסח הנכון של הברכות, מבטא נכון. וכוונה בברכה}.

ימין {כולל פנייה לימין בהדלקה, הדלקה ביד ימין}.

רוב {שצריך להדליק את רוב הפתילה היוצאת}.

יב. כתב החיד"א {מדבר קדמות מערכת ח} קבלתי רמז נאה בפסוק "זאת חנכת המזבח ביום המשח אותו מאת נשיאי ישראל", זרע אמונים תקנו, תקנו ח' נרות כהלכה {שתקנו לנו חכמינו להדליק ח' נרות כדת}, תקף הפתח משמאל {החנוכיה תהיה סמוך לפתח, בשמאל הנכנס}, זמנה בשקיעת חמה, בשעור ידוע {משך חצי שעה}, ולגמור מהלל {גומרים ההלל בכל יום מימי החנוכה}, המדליק מברך שתיים - חוזה אחד {הרואה נר חנוכה באופן שאינו מדליק בביתו מברך שעשה ניסים בלבד}, תדליק ותוסיף {בכל יום מוסיפים נר נוסף}, מאורם איסור תשמיש {אסור להשתמש לאור הנרות}, נשים שכנים ידליקו או ישתתפו, ימים שמנה ראוי אותו לזכור.

יג. עיקר הגזרה היתה לפי שהתרשלו בעבודה, ועל כן גזרו לבטל התמיד, וטמאו השמנים לבטל הדלקת המנורה. וכשחזרו בתשובה והושיעם על ידי הכהנים, על כן נעשה הנס בנרות תחת אשר נתנו למוות נפשם על העבודה. {הרב בית חדש סימן תר"ע: והובא במדבר קדמות שם}.

יד. בערב שבת שבתוך החנוכה יש להתפלל מנחה ולאחר מכן להדליק נרות חנוכה ואח"כ נרות שבת. וסי' לדבר "מנחה" ר"ת: מנחה, נר חנוכה, הדלקה {נרות שבת}.

טז. במוצ"ש דחנוכה בבית הכנסת קודם מדליקין נרות חנוכה ולאחר מכן עושים הבדלה וסי' לדבר "ותתפלל חנה". ותתפלל - היכן שמתפללים. חנה - ר"ת: חנוכה נר הבדלה.

טז. כתב היסוד ושורש העבודה (שער י"ב פ"א) וז"ל "דבערבית של ח' ימי החנוכה בברכת אמת ואמונה כשיאמר "מלכנו הגואלנו מכף כל העריצים וכו'" עד "העושה לנו נסים ונקמה בפרעה" יתן במחשבתו הודאה פרטית ליתברך שמו, על הגדולות ונפלאות שעשה בימים אלו ביוונים, ועל התשועה הגדולה הזאת בישראל שהרים קרן ישראל על כל שונאינו, וראוי לאדם מאד לכוון כוונות אלו לתת נחת רוח בזה ליוצרו ובוראו יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד" עכ"ל.

יז. כתוב בליקוטי מהרי"ל שחנוכה היא גמר החתימה של יוה"כ. ורמז לדבר "תשב אנוש עד דכא" דכא בגימטריא כ"ה {דהיינו חנוכה שחל בכ"ה בחודש}.

יח. מצות נר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ - רמז שגם בני האדם שהמה מבחוץ יכולין להתקרב {אמרי אמת}.

יט. רמז על דיני החנוכה בתורה כתוב בפר' וישב (ל"ט ט"ז) "ותנח בגדו אצלה עד בא אדוניו אל ביתו" ותנח ר"ת: ותדליק נר חנוכה. בגדו: בין ג' ל-דו טפחים {י}. אצלה: אצל הפתח. "עד בא אדוניו אל ביתו". פירושו שזמן ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן השוק ויבוא כל אחד אל ביתו.

כ. רמז על חנוכה בתורה כתוב בפרשת מקץ (מ"ג ט"ז) "וטבוח טבח והכן" כתבו הראשונים שהאות ח"ת של המילה "טבח" עם המילה "והכן" זה יוצא אותיות "חנוכה".

כא. כתוב בפסוק (בראשית מ"ד י"ט) "היש לכם אב או אח" מבארים ע"ד הדרש, שהשאלה היא האם אתם עושים כמו בית הלל שמוסיף והולך בנרות החנוכה וזה "אב" - אל"ף בי"ת. או כמו בית שמאי שפוחת והולך בחנוכה וזה "אח" שביום א' של חנוכה עושים ח' נרות, והולך ופוחת. והתשובה היא "ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן" כלומר אנחנו עושים כמו הלל הזקן שמוסיף והולך.

כב. "נחמד למראה וטוב למאכל" נוטריקון: נרות חנוכה - מ"ד {שכך עולה מספר הנרות שמדליקים בכל ימי החנוכה} - למראה. שאסור ליהנות מהם. וט"ו בשבט - למאכל.

כג. הגה"ק מהר"ש מבעלז' זי"ע אמר שיש רמז לחנוכה מן התורה במסעות שבפרשת מסעי, שהמסע הכ"ה הוא "מחשמונה" לרמזו שביום כ"ה תתעלה מלכות החשמונאים.

כד. עוד אמר - כי סכום התיבות של פרשת מקץ שתמיד חלה בה חנוכה, הוא שני אלפים כ"ה. ושמונה פעמים נ"ר עולה אלפים (שמונה, כנגד שמונה לילות). וכ"ה שחלים ימי החנוכה בכ"ה בחודש, סך הכל אלפים כ"ה.

כה. עוד אמר - שבקריאת הנשיאים בחנוכה כתיב "כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת". ובו מרומז דיני חנוכה והיינו "כף" ר"ת: כ' פסולה {שאם גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה}. "אחת" ר"ת: אל"ף ח"ת תמנה {רוצה לומר שהולך ומוסיף מא' עד שמונה כסברת בית הלל כידוע}. "עשרה" ר"ת: עד שתכלה רגל השוק {שזהו שיעור ההדלקה כידוע}. "זהב" ר"ת: זמנה בין השמשות. "קטרת" ר"ת: קרוב תדליק רחוק טפח (ר"ל טפח מפתח כידוע). בספר ארץ נושבת הוסיף: "מלאה" ר"ת: מוזהר לשימוש אור הנרות (שאסור להשתמש לאורה). עוד ראיתי שאומרים "מלאה" ר"ת: מצוותה להדליק אצל הפתח.

ד. מקור השם "חנוכה"

שמונת הימים שתחילתם בכ"ה בכסלו נקראים "חנוכה". (רמב"ם הלכות חנוכה פרק ג הלכה ג).

והנה מצאנו כמה טעמים לשם זה:

א. על שם חנוכת המזבח, שכן לאחר שהיוונים טימאו את המזבח ואסרוהו, בני חשמונאי היו צריכים לגנוז את אבניו ולבנותו מחדש (או"ז ח"ב סימן שכא; מהרש"א שבת כא, א).

ב. על שם חנוכת כלי השרת, שכן לאחר שהיוונים טימאו את הכלים ואסרום, בני חשמונאי היו צריכים להתיך את כל הכלים ולעשותם מחדש (אבי הנחל סוף דרוש יב).

ג. על שם חנוכת בית המקדש, שכן לאחר שהיוונים טימאו את ההיכל ואת העזרות, בני חשמונאי היו צריכים לטהר את בית המקדש ולחונכו מחדש (שבלי הלקט סימן קעד).

ד. משום שמלאכת המשכן הושלמה בכ"ה בכסלו, והיה המשכן מוכן לחנוכתו (א"ר סימן תרע ס"ק יז).

ה. המילה "חנוכה" היא נוטריקון: חנו כ"ה, כלומר שביום כ"ה בכסלו חנו (זכו למנוחה) מאויביהם (מחזור ויטרי סימן רלט; הפרדס עמוד רמג; ארחות חיים הלכות חנוכה; כלבו סימן מד), או על שם שביום כ"ה בכסלו חנו ולא יצאו יותר למלחמה (לבוש סימן תרע; פר"ח שם; ברכ"י שם), או על שם שחונים ממלאכה, שכן נוהגים שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקים (ב"ח שם).

ו. משמעות המילה "חנוכה" היא: חנינה בכ"ה, שכן ביום כ"ה בכסלו עם ישראל מצאו חנינה (מחזור ויטרי שם; פרדס שם).

ז. לפי שביום כ"ה בכסלו חנתה שכינה על ישראל (יסוד ושורש העבודה שער יב פ"א בכוונת התקו"ז תקונא ג).

ח. המילה חנוכה היא ראשי תיבות: ח' נ'רות ו'הלכה כ'בית ה'ל'ל (אבודרהם הלכות חנוכה).

ט. על שם חינוך ההיכל ביום כה בכסלו בימי חגי הנביא, כמובא בנבואת חגי (ב, יח), שבכ"ד בכסלו הוסד, ולמחרת חנכוהו בהקרבת קרבנות ובהדלקת נרות (מור וקציעה סימן תרע).

ה. שאלות ותשובות בענין "ימי החנוכה"

א. ש. מדוע ולמה אין נס החנוכה ודיני החנוכה מוזכרים במשנה?

ת. יעויין בספר נר למאה עמ' קמ"ו והלאה ובספר שערי ימי חנוכה עמ' שכ"ח והלאה שהביאו כמה תירוצים מכמה ספרים ואחד התירוץ הוא לפי שהדברים היו מפורסמים בזמן חיבור המשנה והיו ענינים ידועים ואין ענין מהם נפלא משום אדם לכך לא כתבם ר' הקדוש במשניות {וזהו הטעם שאין משניות על תפילין, מזוזות, ס"ת ועוד. כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות מנחות ריש פ"ד}

ב. ש. כ' ה"עטרת זקנים" על השו"ע בשם המדרש "דכל המועדים עתידים ליתבטל חוץ מחנוכה ופורים". קשה, הלא זאת התורה לא תהא מוחלפת וכו'?

ת. יעויי בשו"ת הרשב"א ח"א סי' צ"ג שכתב קושיא זו על פורים ותרין - שכל המועדים לא הבטיח הקב"ה עליהם שלא יגרום החטא ביטולם באחד מן הזמנים וכמ"ש ש"כ ה' בציון מועד ושבת. בשונה מפורים שלעולם לא יתבטל. ולפי"ז ה"ה לחנוכה נמי נימא הכי. ובקובץ שיעורים {ח"ב סי' כ"ט} תי' ב' תירוץ. א. שמה דאמרינן שהתורה לא תהא מוחלפת, פירושו שדיני התורה לא יתחלפו וישתנו מכפי שנאמרו בסיני, וגם זה נאמר בסיני שלעתיד לבוא יהיו המצוות האלה בטלות. ב. אין הכונה שהזמן לעתיד לבא גורם שיתבטלו. אלא שלא ינהגו בהם מפני שהמתים שיחיו יהיו פטורים לקימם מפני שיש גזירת הכתוב במתים חפשי יעוי"ש. וע"ע בתשובות והנהגות ח"ב סי' שמ"ב. ובשערי ימי חנוכה של"א והלאה. ויעיין עוד בספר חוקי רצוניך ח"א למו"ר הגר"ח סופר שליט"א סימן ט', מה שהאריך בזה, וכתב א. שלפנינו לא נמצא מדרש כזה, לגבי חנוכה. ב. ציין הרב לעוד הרבה תירוץ בנושא.

ג. ש. מדוע בני חו"ל אינם עושים תשעה ימי חנוכה מספק כמו בשאר החגים?

ת. כתב בעל העתים הובא בהאבודרהם, וכ"כ עוד ראשונים. לפי שחנוכה מדבריהם לפיכך לא החמירו בה רבנן כל כך לעשות גם יום תשיעי, עוד מתרצים דאי עבדינן ט' ימים לא יתפרסם הנס שהיה ח' ימים, ועי"ע בברכ"י סי' תר"ע. עוד שמעתי לתרין דאי עבדינן ט' ימים לא יהיה ניכר דהלכה כבית הלל ביום החמישי {כמוצא שלל רב עמ' רסה}. ודו"ק.

ד. ש. מדוע לא קבעו משתה בחנוכה ככפורים?

ת. יעויין בט"ז בסי' תר"ע. ובב"ח שם. ובמחזיק ברכה כתב דפורים ע"י המשתה באה הגזירה, וע"י המשתה של אסתר נצלו, ולכך קבעו משתה לזכר טעם הגזירה ועשיית הנס. אי נמי דבחנוכה היו יושבים בא"י ובאו האויבים ונצחום ויש בדבר קצת טבע משא"כ כפורים, ועוד דקבלנו התורה כפורים {והיינו כעין חג שבועות דאמרו חז"ל בפסחים ס"ח דהכל מודים דבעצרת בעינן נמי לכם}.

ה. ש. מדוע תקנו חז"ל ח' ימי חנוכה, הלא ביום הראשון לא היה נס דכיון שהשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת נמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות?

ת. מרן הבית יוסף בסי' תר"ע תירץ ג' תרוצים בזה, א. שחילקו את השמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ב. שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשונה. ג. שבלייל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה. וב"ה זכינו בדורינו אנו שיצא ספר "ימי שמונה" שהביא 500 תירוצים על קושיא זו, ויעויין עוד בספר טעמא דקרא (בעמ' נ') שכתב ליישב שלא רצו לעשות ז' ימים כדי שלא יבואו לעשות מנורה בת ז' קנים שזה אסור כמ"ש בר"ה דף כ"ד ע"ב לכך עשו ח'.

ז. בענין "על הניסים"

ו. ש. לנוהגים לומר ב"על הניסים" "על המלחמות" צ"ב מה שייך הודאה על כך?

ת. יעויין בספר טעמא דקרא עמ' נ' שתירץ ב' תירוצים. עוד י"ל שעם ישראל מודה לקב"ה גם על הצרות דרך ע"י הצרות מגיעה הישועה (יעויין בעי"ז במהרש"א בח"א מסכת שבת דף י"ג ע"ב).

ז. ש. צריך ביאור מדוע אומרים "על התשועות" ולא חמ"כ "על המלחמות", הלא לכאורה הסדר היה ההיפך, דקודם היו המלחמות ורק אח"כ התשועות?

ת. יעויין באשל אברהם (בוטשאטש סי' תרפ"א) פירש שקאי על התשועות הפשוטות שהיו לנו אז קודם המלחמות על שהזמין לנשות ישראל מקוואות וכדומה. תשועות רבות היו בעת הגזרות ואח"כ הושיענו גם בעת המלחמות. ועי' בשערי ימי חנוכה עמ' רל"ו אות ה' והלאה.

ה. ש. מהו הנס בכך, ש"מסרת טמאים ביד טהורים"?

ת. יעויין בספר הערות להגרי"ש אלישיב על מסכת סוטה ד' ע"ב. ועי"ע בטעמא דקרא מש"כ בזה בעמוד נא. ובתי' השני כ' שפירושו שנשארו טהורים.

ט. ש. "והדליקו נרות בחצרות קדשך" צ"ב הלא החצר היינו העזרה, והמנורה היתה בהיכל?

ת. יעויין באבודרהם שכתב ואמר בחצרות קדשך ע"ש "בחצרות קדשי". {וצ"ע כוונתו}. ועי"ע בטעמא דקרא עמ' נ"ב מה שיישב עוד בזה.

י. ש. צ"ב מדוע בכל הנוסח של "על הניסים" אמרין הכל בלשון הקודש לבד מ"ועל הפורקן"?

ת. יעויין באבודרהם שכתב פירושו מלשון הפסוק בתהילים "ויפרקנו מצרינו וגו".

יא. ש. "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" צ"ב מדוע לא תקנו, כמו שכתוב לגבי יציאת מצרים "ותתן אותות ומופתים בפרעה וגו' ותעש לך שם כהיום הזה" ולא כתוב "גדול וקדוש"?

ת. יעויין באבודרהם שכתב "לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" ע"ש "לא למענכם אני עושה נאום ה' אלוקים כ"א לשם קדשי וגו' וכתוב בתריה "וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגויים" עכ"ל. ועי"ע בטעמא דקרא משכ' בזה.

יב. ש. מדוע ולמה לא נזכר נס פך השמן ב"על הניסים"?

ת. יעויין בטעמא דקרא משה כתב ליישב על זה. ותורף דבריו שם, א: דלא מצינו חיוב הודאה ע"ד שלא היה לנו טובה מזה. ב: דמרומו הוא ב"להשכיחם תורתך" וכו'. עוד י"ל בס"ד שנכלל במה שאומרים "והדליקו נרות בחצרות קדשך" עוד י"ל בס"ד דמאחר שלא היה הכרח בנס זה דהא טומאה הותרה בצבור לכך אין מזכירים אותו. ועי"ע במהר"ץ חיות שבת דף כ"א ע"ב.

יג. ש. איתא בשו"ע או"ח (סי' קפ"ז ס"ד בהגה) ואומרים על הניסים בחנוכה ובפורים קודם "ועל הכל וכו'" ואם לא אמרו אין מחזירין אותו ומ"מ יוכל לאומרו בתוך שאר הרחמן ויאמר "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה בימים ההם וכו' והכי נהוג ע"כ. קשה הלא אמרו חז"ל בברכות, שאין להתפלל שיעשה לו נס?

ת. יעויין בספר שערי ימי חנוכה עמ' רל"ד והלאה שהביא כמה תי' על קושיא זו ואחד מהתירוצים כ' בשם הישועות יעקב שמה שאין מתפללים על נס הוא רק נס נסתר שאז מנכים מהזכויות אבל על נס גלוי יש כנגד הנס קידוש שם שמים ברבים, ולזה אנו מתפללים שיעשה לנו ניסים ונפלאות גלויים לעיני כל, כדבימים ההם.

ז. בענין "מנהגי החנוכה"

יד. ש. מדוע ולמה נהגו ילדי ישראל לסבוב בסביבון?

ת. כ' באוצר כל מנהגי ישורון עמ' נ' (הובא בשערי ימי החנוכה עמ' קל"ח) משום שהיוונים גזרו שלא ללמוד תורה ובזמן ההוא למדו כולם בע"פ ובאגודה אחת, למען יזכירו איש את אחיו פן שכח דבר, והיתה הגזירה שלא יתאספו במקום אחד אגודות אגודות כדי ללמוד

תורה מצאו החכמים בעת הזאת עצה נפלאה זו של משחק הסביבון להראות את אויביהם אם ימצאו אותם מתאספים - ששיחקו במשחק הסביבון ולא למדו תורה באותה שעה, ובכך יכלו ללמוד וללמד, לכן נשאר לנו המשחק לזכר הנס שבעבורו לא שכחו את תורת ה' שעמדה לאבותינו ולנו. (לא ידעתי מה ראו במשחק זה דוקא. שוב שמעתי מפני שיש בו רמז שהכל בא מלמעלה כעין הסביבון שמסתובב מלמעלה).

טז. ש. מדוע נהגו ישראל לאכול סופגניות {ולביבות}?

ת. העולם אומר שהטעם לזה זכר לנס שנעשה עם השמן. ועי"ע בהליכות שלמה לגרש"ז אויערבאך פי"ז אורחות הלכה הערה 20. שכתב כי בחנוכה בית חשמונאי טיהרו את כל המקדש ואילו את אבני המזבח ששקצום היוונים לא ידעו לטהרם וגזזום {ע"ז דף נב ע"ב} והצטערו על כך. ולכן נהגו במאכלים שמברכים עליהם ברכת מעין שלש שבה מזכירין "ועל מזבחך" משא"כ בברכת המזון שאין מוזכר בה המזבח ביחוד {ובטעמא דמלתא שדוקא במעין ג' מוזכר כתב שם בשם הרב ר' משה ליב שחור ז"ל משום דטעם פירות תלוי במזבח וכדתנן בסוף סוטה משחרב ביהמ"ק ניטל טעם הפירות}.

עוד אפשר לבאר ע"ד ההליכות שלמה הנ"ל, עפ"י דברי החיד"א, שכתב טעם לקריאת שם חנוכה, במ"ש בספר בן גוריון סוף פרק ד' דכשחזרו לירושלם ובנו מזבח ויתנו בשר זבח, ואש קדושה לא מצאו. ויצעקו אל ה' ותצא אש מן האבנים אשר על המזבח וכו', והי האש על המזבח עד הגולה השלישית, ויעשו חנוכה המזבח וכו', ע"ש. וא"כ ראוי לקרוא חנוכה שיצא אש וחינוכו המזבח, והיה נס האש תדירי עד הגלות, וגם מנורה גימטריא אש שנעשה הנס במנורה ובאש. ודוק כי קצרתי. עכ"ל החיד"א. ולפי"ז מובן למה נהגו במיני מזונות.

אכן דברי ההליכות שלמה הנ"ל קשים דלפי דבריו סגי גם בשאר מיני מזונות ולמה נהגו דוקא לאכול סופגניות {ולביבות}. וצ"ע.

שוב אמר לי ידידי הר"ח עבאדי לתרץ, מפני שאלו מיני טיגון הם, שגם אם יאכלו מהם הרבה. לא יבאו לידי חיוב ברהמ"ז, אלא לברכת מעין ג' בלבד. ולא קשה למה דוקא סופגניות ולביבות, שאין הכי נמי, כל דבר שהוא מטוגן בשמן וברכתו מעין ג', בכלל זה. ודו"ק.

טז. ש. מהו הטעם שגומרים ההלל כל ח' ימי החנוכה בשונה מפסח?

ת. כ' האבודרהם לפי שכל ח' ימי חנוכה יש בכל אחד דבר חדש שהוא נר אחד יותר וחשיב כיו"ט בפני עצמו. אבל בחג המצות אין בו חלוק בקרבנות בין יום לחברו אלא כולם שווים. ועי"ע בב"י סי' תרפ"ג. ובחזו"ע עמ' כג. חנוכה ר"ת: ח' נרות וגומרים כל ההלל.

יז. ש. נוהגים לשורר פיוט מעוז צור וכו' ושם כתוב "בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים" צ"ב מהו ההבדל בין "שיר" ל"רננים"?

ת. כ' בספר טעמא דקרא ד"שיר" הינו הלל כמ"ש "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" דנדרש על הלל. (פסחים צ"ה ע"ב). "ורננים" הינו תפלת על הנסים כמ"ש "רננו צדיקים בה".

יח. ש. מהו הטעם שנהגו לקרוא בתורה בענין חנוכת המזבח ולא בפרשת המנורה ונרותיה על אף שלכאורה יותר קשורה היא לחנוכה?

ת. כתב הכל בו {בסדר קה"ת במועדים} שמצינו במדרש תנחומא שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסלו והיה מקופל עד א' ניסן, מפני שרצה הקב"ה שהקמת המשכן תהיה בחודש ניסן, שבו נולדו האבות, ונגאלו ישראל ממצרים. וכיון שכן נתרעם חודש כסלו לפני הקב"ה מדוע לא זכה בהקמתו, אמר לו הקב"ה עלי לשלם מה שהפסדת ושילם לו חנוכת בית חשמונאי. ומזה הטעם אנו קוראים בחנוכת חשמונאי בסדר חנוכת המזבח.

יט. ש. מהו הטעם שיש שנהגו ביום א' דחנוכה להתחיל לקרוא בתורה מברכת כהנים ולא מיד מתחילת פרשת הנשיאים?

ת. כ' האבודרהם לפי שנעשה הנס ע"י חשמונאי ובניו שהיו כהנים.

כ. ש. מדוע בהפטרה של ר"ח טבת שחל בשבת מפטירין בחנוכה ולא בר"ח, והלא ר"ח יותר תדיר מחנוכה?

ת. כ' האבודרהם דהיכא אמרינן דתדיר קודם - כשאפשר לקיים את שניהם כגון בקריאת הפרשיות (שמקדימים לקרוא בתורה פר' של ר"ח קודם פר' של חנוכה). אבל כאן א"א לקיים את שניהם מפני שאין קוראין שתי הפטרות. {או משום שאין מדלגים מנביא לנביא. או משום טירחא דציבורא.}. ולפיכך אמרינן פרסומי ניסא עדיף {יעוי"ש שכתב לעיל מיניה עוד טעם, משום שסיים בחנוכה, מפטיר בה.}. ועיי"ע בב"י סי' תרפ"ד.

ה. בענין "החנוכה ונרותיה"

כא. ש. מדוע נהגו להעמיד "השמש" של נרות החנוכה גבוה משאר הנרות?

ת. בשו"ת בנימין זאב סי' קס"ח (הובא בספר חיי אברהם) כתב בזה הלשון, המנהג שנהגו יש לו סמך וסעד, כדי שיהיה ניכר שהוא משמש למצוות. וסימנך שרפים עומדים ממעל לו. ול"ו בגימטריא מנין הנרות (ל"ו) בלתי השמש. שמוסיף אחד בכל לילה. ועיי"ע בב"י בסי' תרע"ג ובמשנה ברורה שם.

כב. ש. כ' המשנ"ב בסי' תרע"ג ס"ק כ"ח "שטוב שכל אחד יטריח לעשות לו מנורה (חנוכה) יפה לפי כוחו" צ"ב הלא המנורה היא רק המחזיק לנרות שהם המצוה ומאיזה טעם יש להדר אותה (ובפרט אם מדליק חנוכה בכוסיות העומדות בפני עצמם)?

ת. אפשר לומר בס"ד מכיון שמצות חנוכה כולה ענין הידור מצוה. דהלא טומאה הותרה בצבור ואע"פ כן עשה עמנו ה' אלוֹקינו נס לכך שונה מצוה זו שתיקנו בה הידורים שאין באף מצוה. ומפני טעם זה רק במצוה זו יש ג' דרגות במצוה כדאיתא בשבת דף כ"א ע"ב.

שוב ראיתי בס"ד בספר בית הלוי עה"ת שכתב לתרץ משום דעיקר הנס תכליתו היה רק משום הידור מצוה לחודא, ולא משום עיקר המצוה. דהרי היה בפך שמן להדליק בו לילה אחת והרי היו יכולים לעשות פתילות דקות ביותר שתהיה הפתילה חלק שמינית מן מה שהיה רגיל להיות בכל יום מקודם, והיה מספיק לשמונה ימים והיה מקיים עיקר המצוה, דהרי אין שיעור לעובי הפתילות. וכל הנס היה רק משום הידור מצוה, שיהיו הנרות יפים כמו שהיו מקודם, וע"כ תיקנו חכמים במצוה זו הידורים יותר מבכל מצוה. עכ"ל.

כג. ש. לדעת הרמב"ם (בפ"ג מהל' תמידין ומוספין ה"י) שמצות הדלקה בביהמ"ק ביום כמו בלילה, וצריך הדלקה פעמיים בכל יום. א"כ צ"ב מדוע לשיטתו לא תיקנו להדליק נרות חנוכה אף ביום?

ת. משום שביום אין הנר ניכר. {אור שמח על הרמב"ם}.

כד. ש. כ' המג"א (סי' תרע"ט ס"ק א') דער"ש חנוכה אם כבר קבלה האשה שבת ואינה יכולה להדליק נ"ח תאמר לאחר להדליק, קשה הרי כל היכא דלא מצי עבד, שליח נמי לא מצי עבד?

ת. יעויין בפרי מגדים שתירץ, שסוף סוף נעשית ההדלקה בממונו, אלא דאכתי הקשה ע"ז היאך מתיחסת הברכה בעבורו.

כה. ש. נפסק להלכה שעל נ"ח של ב"ה מברכים על אף שמנהג הוא, צ"ב מ"ש מהלל דר"ח דלדעת השו"ע לא מברכים ומ"ש מחבטת ערבה שלכו"ע לא מברכים לפי שמנהג הוא?

ת. כתב הריב"ש דבחבטת הערבה לא מברכים על אף שהוא מנהג, ועל מנהג מברכים, (ולכך מברכים על הלל בר"ח) מפני שחבטת ערבה מנהג קל (צ"ב מה הטעם שהוא קל). ובכנסת הגדולה כתב דשאני ערבה שאין מברכים מפני שהמעשה בעצמו הוא מנהג אבל בנר חנוכה אף דההדלקה בב"ה הוא מנהג מ"מ כיון שעיקר נ"ח אינו מנהג מברכים עליו אף בב"ה. ובטעם החלוק בין ההלל בר"ח דלדעת השו"ע לא מברכים, לנ"ח בב"ה, שכן

מברכים. כתב הגר"א דשאני מנהג שהוא בא לפירסומי ניסא. ועיי"ע באול"צ עמ' רמז (הלכות חנוכה בח"ד). ובחזו"ע (חנוכה עמ' מא והלאה).

כו. ש. אמרינן בגמ' שבת דף כ"א ע"ב דמצות נ"ח נר איש וביתו ומהדרין וכו' ומהדרין מן המהדרין וכו' קשה מדוע השמיט השו"ע ג' דרגות אלו?

ת. יעויין באבי עזרי שעמד בזה (בהלכות חנוכה) ונשאר בצ"ע. שו"ר שהביאו בשם הגר"מ גיפטר, שמאחר שכבר נהגו בזה ישראל, חשיב כחובה. כעין דברי הרמב"ם גבי תפלת ערבית.

ולענ"ד צ"ע מנלן לומר כך, מאחר שיש כמה נפק"מ לדינא. כגון למי שיש לו רק נר אחד. ועוד נפק"מ איכא ואכמ"ל.

שוב הראה לי ידידי הר"ח עבאדי שבאור לציון ח"ד עמוד רלח עמד בזה וכתב לישב ע"ד הפשט וע"ד הדרש. וז"ל "ואגב יש להעיר למה השמיט מרן את עיקר הדין, שדי בנר אחד בכל יום. וכתב רק דין המהדרין שמוסיף והולך, דלכאורה היה צריך לכתוב שדי בנר אחד בכל לילה, ומי שרוצה להדר יוסיף כל לילה נר אחד. ונראה שכוונת מרן לומר שאחר שהביא הרמב"ם שכן המנהג אין אדם יכול לומר איני רוצה להיות מהמהדרין, שאין לו לשנות מן המנהג, אלא אם כן הוא עני שאין לו יותר מנר אחד. שאז יכול לסמוך על עיקר הדין. {וראה גם במ"ב ס"ק ג' אבל בחינם אין לו לשנות מן המנהג. וראה גם בפרמ"ג שם במישב"ז סוס"ק א'. ובשדי חמד אסיפת דינים מערכת חנוכה אות ט' ס"ק ד' ע"ש}.

ובדרך דרש יש לומר שהרי מיסודות ימי החנוכה הוא ענין החינוך דחנוכה הוא גם לשון חינוך ובא מרן השו"ע להשמיענו שבעניני חינוך הבנים אין די בלצאת ידי חובה כפי עיקר הדין אלא צריך להשתדל ולהדר כמה שאפשר בחינוכם והדרכתם". עכ"ל.

כו. ש. מדוע ולמה בנר חנוכה יש הנהגים לברך "להדליק נר חנוכה" ואילו בנר שבת כולם מברכים "להדליק נר של שבת"?

ת. יעויין בשערי תשובה סי' תרע"ו ס"ק א'. ועיי"ע בבא"ח פר' וישב הלכה ב'. עוד י"ל, מפני שנפסק בשו"ע בסי' תרע"ג ס"א דכל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, בשונה מנר שבת, לכך עשו חזו"ל רמז לזה בנוסח של הברכה שאף היא שונה מהנוסח של נר שבת.

כח. ש. מ"ש נ"ח משאר המצוות דדוקא בזה מצינו כמה דרגות בקיום המצוה (יעויין בגמ' שבת דף כ"א ע"ב דמעיקר הדין נר איש וביתו ומהדרין וכו' ומהדרין מן המהדרין וכו')?

ת. יעויין בתשובה יח מש"כ בזה.

כט. ש. מאי שנא נרות חנוכה משאר המצוות, דדוקא בזה תקנו חז"ל ברכת הרואה?

ת. כ' האבודרהם י"ל משום פרסומי ניסא. א"נ שיש אנשים רבים שאין להם בית ולכך תקנו להם חכמים לברך. ועי"ע בתוס' סוכה מ"ו ע"ב. ויעויין עוד בספר כמוצא שלל רב עמ' קלב שהביא עוד ביאור נפלא ע"ד הדרש בשם אור המאיר.

ל. ש. מאי שנא נרות שבת מנרות חנוכה, לדעת הרמ"א שס"ל דכ"א מבני הבית מדליק נ"ח, ולא אמרינן סגי בנר לכל בני המשפחה, על אף שגם על ידי כך מתקיים הפרסומי ניסא. בשונה מנר שבת דסגי בנר אחד?

ת. יעויין במשמרת חיים שהקשה כע"ז ותירץ דגבי נ"ש המחייב הוא ענין שלום בית ועונג שבת וכיון שיש נר בבית מתקיים העניין ולכך אין שום מחייב שכל אחד יקיים, בשונה מנ"ח שענינו לא רק שיתפרסם הנס אלא גם להודות לקב"ה על הנס שעשה לנו ע"י שאנו מזכירים ומפרסמים הנס שעשה וכיון דיש כאן חיוב הודאה מובן שפיר דהחיוב על כל אחד להודות.

לא. ש. מ"ש נ"ח מנרות שבת דאילו בנרות חנוכה הבעל מדליק ואילו בנר שבת האשה מדליקה (יעויין ברמב"ם בפ"ה מהלכות שבת הלכה ג' שכ' הטעם שהאשה מדליקה לפי שהנשים מצויות בבתיים והן העסוקות במלאכת הבית. והרי טעמים אלו נימא גם בני"ח)?

ת. (יעויין בתשובה הקודמת) ואפשר לומר שלפ"ז יתורץ כאן. וצ"ע. יש מבארים מכיון שהיו מדליקים בפתח ואינו מכבוד האשה שתצא דכל כבודה בת מלך פנימה.

לב. ש. מ"ש נ"ח דמבואר בגמ' וכ"ה בשו"ע דחצר שיש לה ב' פתחים משני רוחות צריך להדליק בשתי הפתחים משום חשד, ואילו לגבי הא דמבואר בגמ' ברכות דף ח' ע"ב דאסור ללכת אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין מבואר דאם איכא פתחא אחריתי שרי דאמרי מהתם עייל?

ת. יעויין בבית יוסף סי' תרע"א שתירץ ב' תירוצים. א. דמי שלא מתפלל הוי כפורק עול מלכות שמים ממנו לכך לא יחשדו בו בכה"ג שיש פתחא אחריתא. ב. דבנר חנוכה איכא פסידא בשונה מתפלה (ועי' במג"א ס"ק י"א וא"ר ס"ק ט"ז).

לג. ש. למה לא ראינו שנוהגים להדליק נ"ח בכל חלונות הבית כמ"ש חז"ל לגבי חצר שיש לה ב' פתחים?

ת. דהכל יודעים שיש כמה חלונות לכל בית לכך לא יחשדו משא"כ בבית לא ידעי כ"כ בטעמא דקרא. ולפי"ז מתורץ שפיר הקושיא לעיל (לב), דבבית הכנסת ידעי דאיכא ב' פתחים. ודו"ק.

לד. ש. האם איכא פרסומי ניסא בגויים (נפק"מ לדר במקום שיש גויים האם יש ענין להדליק בחוץ, או לא. וכן במי שדר במקום שיש גויים בצד אחד, ויהודים מצד שני, ובצד של הגויים יש יותר אנשים, באיזה צד עדיף להדליק.)?

ת. יעויין בשער הציון בסי' תרע"ב ס"ק יז שהביא מהשלטי גיבורים בשם הרי"א, וז', שלכאורה משמע ממנו שאין פרסומי ניסא בזה. אבל אינו נכון למי שמעיין בתוך דברי השלטי גיבורים.

שוב ראיתי בספר שו"ת התעוררות תשובה בח"ג סי' תנו כתב בזה הלשון "והנה הדר בין גויים נ"ל דמחוייב להדליק על פתח ביתו מבחוץ או בחלון הסמוכה לרה"ר, דיתפרסם הנס בין הגויים שישאלו מאי הוא ויודע להם עי"ז המעשה ועיקר הנס ומקרא מלא הוא {יחזקאל ל"ח כ"ג} והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גויים רבים. וכמה מקראות מורים על זה דהקב"ה מדקדק על חילול שמו בין הגוים ועל קידוש שמו ביניהם, וכו'". יעוי"ש.

לח. ש. כ' הגאונים שהשמן והפתילות אסור להשתמש בהן אחר דכבו דאיתקצו למצוה, קשה מ"ש משאר תשמישי מצוה דקי"ל דנורקים?

ת. יעויין באבודרהם שכתב בשם ר"ג ב"ר שלמה דהתם (שופר ולולב) דעתו עליהם אחר מצותן שיודע שישארו אח"כ, אבל הני אין דעתו עליהם דכסבור שישרפו בשעת מצותן. א"נ שוניהו רבנן כתשמישי קדושה מפני שהוא זכר לשמן של הקדש, ועי' עוד בב"י בסו"ס תרע"ז.

לו. ש. צריך ביאור מה שונה נרות חנוכה מנרות שבת, דבנרות חנוכה אמרינן דמותר השמן והפתילות אסורים ואילו בנרות שבת אינו כן?

ת. יעויין באבודרהם שתירץ דלא דמי אהדי דנ"ש עיקר מצותו ליהנות ולהשתמש לאורו על השלחן ולכל הבית וכיון שכן יכול ליהנות אחר מצותן משא"כ בנר חנוכה שעיקר מצותו משום פרסומי ניסא ולא להשתמש לאורה משום הכי אסורים בהנאה אחר מצותן כי לכך נעשו מתחילה, וכ"כ בב"י שם.

לז. ש. מדוע לדעת השו"ע בסי' תרע"ב ס"ב יכול להשתמש בנרות לאחר שעבר זמן המצוה ולא חישינן למראית העין?

ת. יעויין בפוסקים על שו"ע יו"ד סי' פז ס"ד. שיש שסוברים שעל איסור דרבנן ליכא מראית העין וא"כ לדעתם ל"ק. אכן יעויין בש"ך שם ס"ק ו שהביא ראיות שאף בדרבנן חששו למראית העין. ואשר על כן צריך לומר שמאחר שידוע הלכה זו לכולם לא חישינן. כעין מה שמצינו במה שאסור לרוץ בשבת ואפי"ה לדבר מצוה שרי כדאיתא בגמ' ברכות

(דף 1 עמוד ב) ולא חששו חז"ל למראית העין. וכן במה שאסור לרוץ כשיוצאים מבית הכנסת כדאיתא בגמ' שם. ואפי"ה כשרץ לבית המדרש שרי כפי שאיתא בפוסקים על דברי הגמ' שם. ועי"ע במ"ש באריכות בספר מאור ישראל שם.

ט. בענין "נס פך השמן"

לח. ש. מדוע הוצרכו לנס זה הלא טומאה הותרה היא בצבור?

ת. יעויין במהר"ץ חיות שבת דף כא ע"ב שתירץ דס"ל דעכ"פ צריכים למיהדר על טהרה היכי דאפשר. ועי"ע בחכם צבי סי' פ"ז. ובב"ח סי' תר"ע.

למ. ש. כיצד היה מותר להשתמש בשמן זה הלא בעינן שמן זית וזה שמן נס?

ת. יעויין בספר מקראי קודש (חנוכה ופורים) עמ' ו' (סי' ג') שכ' בשם הגר"ח שהוכיח שהנס לא היה בכמות בתוספת שמן אלא בעוצמת כח השמן דאם היה בתוספת יקשה מה שהקשינו. אכן יעוי"ש שהעיר ע"ז שמדברי הב"י בסי' תר"ע. ובט"ז שם. משמע לא כך. וס"ל דאף שמן שנוסף על ידי נס, כשר. ועי"ש באריכות כל ענין זה. וע"ע בשו"ת עולת יצחק (רצאבי) ח"א עמ' רי"א שהאריך בענין זה. {אמר לי ידידי הר"ח עבאדי שאולי יש לחלק בין נס שנעשה יש מאין, כגון שמחומץ נהפך לשמן, לבין תוספת על הקיים, כמו אצל אשת אלישע, שנתרבה השמן בכלים, ומכרה ונהנתה. וכידוע שיש בזה סתירה בדברי רש"י בתענית בסוף פ"ג. ועיי'ן}.

מ. ש. כ' הרמב"ם (בפ"ג דחנוכה הל' ב') וכשגברו ישראל וכו' כ"ה כסלו היה וכו'. קשה דא"כ התחילו להדליק המנורה רק בכ"ו, ומדוע אנו מדליקים בליל כ"ה?

ת. יעויין בפירוש אור גדול על המשניות (יומא פ"ז מ"ה) שהאריך בזה, ויישב דלרמב"ם דס"ל שאף ביום היו מדליקים המנורה בבית המקדש אתי שפיר דבכ"ה ביום הדליקו.

מא. ש. אמרו חז"ל בגמרא שבת (כ"א:): מאי חנוכה דתנו רבנן וכו' ולא אמרו שם את הנס שמצאו את הפך שמן טהור ולא את הנס שהיו מעטים שנצחו את המרובים. והלא דבר הוא?

ת. יעויין במהר"ץ חיות בשבת דף כ"א ע"ב שעמד בזה ותירץ דנס שאינו יוצא מגדר הטבע לא אומרים עליו הלל, דיכול להיות דע"פ מקרה לא הכירו האויבים בפך ולא טמאוהו, וכו' יעוי"ש.

מב. ש. יש לדרוש ולחקור האם עדיף הדלקת נ"ח ע"י שליח אך יש בה יותר פרסומי ניסא, או דילמא עדיף מצוה בו מבשלוחו אך בפחות פרסומי ניסא. (משכחת בחולה שאם ידליק על יד משתו בעצמו לא יהיה כ"כ פרסום הנס כמו אם יעשה שליח)?

ת. יעויין בדובב מישרים ח"א מ"ז אות ב. שכתב גבי ס"ת שעדיף שיכתוב מומחה מאשר האדם עצמו שאינו מומחה. כי הידור, עדיף ממצוה בו יותר מבשלוחו. ובמשמרת חיים ח"ג עמוד נ"ב עניני חנוכה אות ה. כתב שיש לחלק, ויתכן שבגרות חנוכה עדיף שיעשה בעצמו על אף שיהיה פחות פירסומי ניסא. ואמר לי ידידי הר"ח עבאדי שיש לצרף לזה, שי"א שהיום לא חוששים כלל לפירסומי ניסא, מאחר שתקנו בשעת השמד, שמניחו על שלחנו ודיו. לא בטלה תקנה זו, ולכן מצוה בו יותר מבשלוחו עדיף.

ט. בענין ה"הלל"

מג. ש. מדוע אין הנשים חיבות בהלל כבליל פסח הלא אף הם היו בנס החנוכה?

ת. או מפני שההלל נתקן על המלחמה ונשים אינם בר הכי או משום שהשוו חז"ל חנוכה לשאר החגים וכמו שבשאר החגים אינם חיבות בהלל אף כאן הכי הוא ולא דמי לנר חנוכה שחייבות, דהתם פרסום ניסא לרבים הוא, משא"כ הכא. {שו"ת יחווה דעת ח"א ס' ע"ח}.

מז. ש. מדוע בהלל חותמים "מלך מהולל בתשבחות", ואילו בברכת ישתבח חותמים "מלך גדול ומהולל בתשבחות"?

ת. כ' האבודרהם מפני שרק בישתבח יש שבח גדול שאומרים שם ט"ו שבחים לה' יתברך.

מז. ש. כ' המשנ"ב (בס' תרעב ס"ק ו) שאם נותן שמן הרבה שידלק יותר מהשיעור אין בו שום מצוה, אבל בגרות שיעור יש הידור מצוה שהן ארוכות. צריך ביאור הלא מבואר בתוס' ביצה (דף כב ע"א ד"ה המסתפק) שבתוספת שמן איכא יותר אור א"כ למה שזה לא יקרא הידור מצוה?

ת. אפשר לומר, שמאחר שאינו ניכר לא חשיב הידור.

מעדני ט"ו בשבט

חידושים ופרפראות בעניני הט"ו בשבט

ט"ו פנינים בהלכה ובאגדה

א. מהות היום:

א. ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות. (ראש השנה דף ב.). ואין הכוונה שפירות האילן נידונים בו, שהרי אמרו חז"ל בגמ' ראש השנה (דף טז ע"א) שבעצרת נדונים על פירות האילן. אלא נקבע יום זה לענין הלכות ערלה ומעשרות ונטע רבעי, מפני שכבר עברו רוב ימות הגשמים והשרף עלה באילנות ונמצאו הפירות חונטים (מתחילים לצאת) מעתה. (רש"י שם דף יב ע"א).

ב. אמרו חז"ל במסכת מגילה (ד ע"א): "משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בעניניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, והלכות חג בחג".

לכן ראוי ללמוד בט"ו בשבט את ההלכות השייכות לט"ו בשבט, כגון הלכות ערלה, תרומות ומעשרות, ונטע רבעי. (מנחת יהודה ערך ט"ו בשבט).

ג. יש נוהגים לקרוא במשנה ובזוהר מעניין יום ט"ו בשבט (כגון בספר "פרי עץ הדר" לבעל ה"חמדת ימים"). והטעם: הוא על פי מה שאמרו חז"ל (סנהדרין קא): "כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם".

ד. בספר תיקון יששכר (דף לא), שהיה בזמנו של מרן השו"ע, כתב, ונוהגין באשכנז להרבות בו במיני פירות של אילנות לכבוד שמו של יום.

והנה בספר מועד לכל חי לגר"ח פלאג'י (פרק ל, אות ז-ח) כתב: "ליל ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות, ונהגו רוב תפוצות ישראל לסדר בשלחן מכל פירות האילן ופירות הארץ, עד אשר תשיג ידו, וכל אחד מברך על פרי אחד, האיש מברך על החיטה אחר ברכת המזון, חלב חיטים ישביעך, כדי שיהיה לו מזונות בריוח, והאשה על הגפן, כדכתיב "אשתך כגפן פוריה", והבן על הזית, בניך כשתילי זיתים סביב לשלחןך, רמון ואגוז לבנותיו, על שם כל כבודה בת מלך פנימה, דבש ותפוח לתינוקות, על שם תחת התפוח עוררתך, דבש וחלב תחת לשונך, כמו שכתב כל זה ידיד נפשי בני הגדול הי"ו בספר והוכיח אברהם פרק ל"ד

ושם הביא משם ספר ברכת אליהו, דהעיקר הוא ט"ו פירות וביארם שם, ושילמוד בכל פרי, פרק אחד ממשניות, והם {מסכתות} פאה - שמונה פרקים, ביכורים - שלשה, ראש השנה - ארבעה, והם נגד בריאה יצירה עשיה, וגם שיברך על ריח האתרוג וכו', יעוין שם. רובא דעלמא אינן נוהגין כן, אלא קורין בספר פרי עץ הדר על הסדר לפי הפירות שיש לו. ויש שאינן נוהגין כלל לסדר הפירות. ויש נוהגין דוקא שבעה מיני פירות דנשתבחה בהן ארץ ישראל.

ויש מקומות דאינן לומדים כי אם ט"ו מזמורי "שיר המעלות" שבתהילים (פרקים קכד-קכז). ונוהגין דהמלמדי תינוקות מלמדים את תלמידיהם כל ט"ו שירים, כדי שילמדו בשלחן אביהם ליל ט"ו בשבט. עד כאן לשון הרב. ה. כתב ר' אליהו הכהן בשבט מוסר (פרק טז): בני הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט שמנהג ותיקין הוא.

ב. הטעמים לאכילת פירות בט"ו בשבט:

ו. נאמרו כמה טעמים למנהג אכילת פירות ביום זה.

(א) שעל ידי אכילת הפירות למיניהם, יתעורר לזכור שדיני תרומות ומעשרות, ערלה, ונטע רבעי. תלויים ביום זה (כנסת יחזקאל).

(ב) כדי להדגיש את חביבות הארץ ומצוותיה (שם):

(ג) כדי שיזכרו על ידי זה שהוא ראש השנה לאילנות, ויתפללו עליהם שיתברכו פירותיהם בזמן חניטתם. (אדני פז).

(ד) מהדרים באכילת פירות ארץ ישראל ובפרט מפירות שארץ ישראל נשתבחה בהם. לקיים מה שנאמר (ירמיה לא כ) "הציבי לך ציונים" שהיום הוא ראש השנה לאילן, לגבי תרומות ומעשרות, שאין תורמין ומעשרין משנה זו לחברתה.

ז. לפי חלק מהטעמים הנ"ל, מובן למה דוקא בראש השנה לאילנות אוכלים פירות, ואילו בשאר הראשי שנים לא אוכלים מהדברים שנדונים עליהם.

ח. כתב הרב בני יששכר (מאמרי חודש שבט), הטעם שאמרו חז"ל במסכת ראש השנה, שיום ט"ו בשבט ראש השנה לאילן, ולא אמרו לאילנות, (כמו שאר הדברים הכתובים במשנה

בלשון רבים), לרמז על האילן המיוחד המבואר בתורה למצוה, שהוא האתרוג. לומר שכל אחד יתפלל ליזכות באתרוג כשר, יפה ומהודר, לחג הסוכות.

ולכאורה צריך להבין! שהרי בעצרת (חג השבועות) נדונים על פירות האילן, אם כן היה יותר ראוי להתפלל על האתרוג בחג השבועות?

אלא הביאור הוא, כיון שביום זה מתחילים הפירות לחנוט באילן, וע"כ מן הראוי ליתן ליבו ביום זה בתפילה על האתרוג, וכעין זה נוהגים להתפלל לפני כל מעשה, אע"פ שהכל נגזר בראש השנה. {יעוין עוד בנידון זה בתוס' בר"ה דף ט"ז}. ובפרט שמברכים ומודים לה' על הפירות, זמן טוב הוא לבקשות מה', כי אדם שמודה לה', ה' משפיע עליו ברכה. {יעוין בספר החינוך מצוה תל}.

ט. אומרים בשם האדמו"ר מסוכוטשוב זצ"ל בעל ה"אגלי טל", שבכל שנה אחר ט"ו בשבט היה מרגיש שינוי בחידושי תורה שלו. אם כן רואים, שראש השנה לאילן, מרמז גם על תורה, שנמשלה לעץ (כמ"ש "עץ חיים היא למחזיקים בה").

י. כתב הדרך אמונה (הלכות מעשר שני פרק א ס"ק כג), שהראש השנה לאילן מתחיל מזיל ט"ו בשבט, כמו כל הדברים השנויים במשנה, שגם הם ראשי שנים, ומתחילים מהלילה.

ג. תחנון בערב ט"ו בשבט:

יא. בשולחן ערוך (סי' קלא סעי' ו): נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו בשבט.

כתב המשנה ברורה (שם ס"ק ל"ב) שמדברי השו"ע משמע, שבמנחה של ערב ט"ו בשבט אומרים תחנון, ואין אנו נוהגים כן.

ובביאור הדברים ראיתי מפרשים, שהשו"ע סובר שהטעם שלא אומרים תחנון מהמנחה שלפני ראש חודש או יו"ט וכד', הוא בכדי שיזכרו להזכיר מעין המאורע באותו לילה. וכיון שבט"ו בשבט לא מזכירים מעין המאורע אומרים תחנון במנחה שלפניו. על כל פנים למעשה אנחנו נוהגים שלא לומר תחנון, מחמת חשיבות היום העתיד לבא, ועל ידי כך נכין את עצמנו ליום זה כמו שצריך. {יעוין בפסקי תשובות ח"ב עמ' עז}.

ד. תחנון ביום ט"ו בשבט:

יב. רמז שלא אומרים תחנון ביום ט"ו בשבט, כתב הגאון מוילנא (בביאור הגר"א על השו"ע בס"י קל"א ס"ק י"ג) כיון שחכמים כללו במשנה את ט"ו בשבט עם שאר ראשי שנים שהם ימים טובים, וגם בהם לא אומרים תחנון.

יג. מדוע אין אומרים תחנון בט"ו בשבט?

מכיון שהוא יום גדול וחשוב, שעל ידו נקבע שנות התרומות והמעשרות. (ועיין עוד לקמן באות יג).

יג. כתב הגאון האדר"ת (נפש דוד הנהגה ט"ו): ביום ט"ו בשבט למדתי הלכות מעשר בספר הרמב"ם ובמסכת ראש השנה מדף י"ד ע"ב והלאה, וחזרתי לחדש דבר מה כערכי, שיהא חשוב כקיום המצוה במעשר אילן, והתפללתי לה' שיזכני באותה המצווה בפועל ממש מהתורה. ומאז נראה לי שמה שהראשונים קבעו יום זה ליום טוב שלא לומר בו תחנון, הוא להזכירנו מצוות הפרשת מעשר אילנות.

ה. דמיון בין עץ לאדם:

יד. חכמי המוסר מצאו הרבה מוסרי השכל שיש בין אילן לאדם, ורמז לזה "כי האדם עץ השדה". (דברים כ, יט). {יש לדעת שאין זה פשט הפסוק אלא רק דרש בעלמא, כפי שמבואר שם במפרשים}.

א) כמו שאילן אינו גודל אלא ע"י מים, כך גם אדם אין יכול לגדול ללא מים שזה התורה.

ב) כמו שהאילן צומח לכיוון מעלה, כך האדם צריך לצמוח כשראשו למעלה. - לדברים רוחניים.

ג) כמו שהאילן נותן פירות, כך האדם צריך לתת פירות בלימודו, ע"י חידושי תורה והעמדת תלמידים.

ד) כמו שיש לאילן התחדשות, כך צריך האדם להתחדש ולהוסיף כל הזמן בתורה ובמצוות.

טז. אמרו רבותינו בתלמוד ירושלמי (סוף מסכת קידושין): רבי חזקיה ר' כהן בשם רב, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש להדא שמועתא ומצמיח ליה. ביאר הקרבן העדה: ולא אכל - שחטא על נפשו שסיגפה חנם. חושש להדא שמועתא - היה חושש להלכה זו, ולכן היה מקבץ פרוטות לקנות בהן מכל דבר המתחדש

פעם אחת בשנה. לישנא אחרינא (ביאור אחר), עשה כן כדי לברך שהחיינו, וליתן שבח
והודיה לה' על שברא בריות טובות ליהנות בהן בני אדם ברוך אל ההודאות.

מעדני הפורים

מאסף חידושים וביאורים בעניני פורים והמגילה, "ליהודים היתה אורה" - אורה זו תורה

א. חודש אדר - מדוע מעברים את השנה דוקא על ידי חודש אדר ולא בשאר חודשים?
א. דכתיב "שמור את חודש האביב" חודש הסמוך לתקופת האביב, מעברים בו את השנה, בכדי שיבוא תקופת האביב בזמנו. (רש"י ראש השנה דף ז.). **ב.** דכתיב (אסתר ג) "לחודש שנים עשר הוא חודש אדר", ואם מעברים אחד משאר החדשים, לא יהיה חודש אדר, חודש שנים עשר. (תוס' סנהדרין דף יב.). **ג.** מה חודש מעברים אותו באחד ממנויו דהיינו יום - שמוסיפים יום ל' בחודש, ועל ידי כך מעברים את החודש. אף שנה באחד ממנוייה דהיינו חודש - שמוסיפים חודש בשנה, ועל ידי כך מעברים את השנה. ומה חודש מעברים אותו ביום אחרון. אף שנה בחודש האחרון, שהוא חודש אדר. (אבודרהם בשם המכילתא בא.). **ד.** מאחר שכל טעם עיבור השנה, הוא בכדי שפסח יחול בזמן האביב, אם כן אי אפשר לדעת את מזג האוויר מתי יהיה פסח, עד שמתקרבים לפסח, שהיינו חודש אדר. (יד רמה).

ב. תענית אסתר - בטעם הדבר שמתענים תענית זו. **א.** המשנה ברורה (סי' תרפו ס"ק ב) ביאר, שמתענים זכר למה שאבותינו היו מתענים ביום מלחמה, כדי לזכור שה' יתברך רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה, וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם. **ב.** לכפר על מה שנהנו מסעודת אחשורוש. **ג.** סגולה שלא יחטא בפורים.

ג. שנינו במגילה (דף ב' ע"א) "כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו", **צריך ביאור:** למה תלו הדבר ביהושע בן נון ולא במשה רבינו? **א.** איתא ברש"י שבר"ף על המשנה וז"ל "וה"ה נמי דהוה מצי למינקט מימות משה, אלא לפי שיהושע הנחיל את הארץ ונקראו הנחלות על ידו לא נקט משה". **ב.** כתב בעל משמרת המועדות, לדעת הירושלמי, תלו הדבר ביהושע בן נון ולא במשה ודוד, לפי שעל ידי יהושע היתה תחילת מפתחו של עמלק, והמן היה מזרעו של עמלק.

ד. אמרין בפ"ק דמגילה (דף ג עמוד א). שהכהנים מבטלים עבודתם. ותלמידי חכמים מבטלים תלמוד תורה בכדי לשמוע מקרא מגלה. והנה יש רמז נפלא לזה, כי תמצא שלשה "ונשמע" בתנ"ך, ואלו הן: "ונשמע קולו" (שמות כ"ה ל"ה). "נעשה ונשמע" (שמות כ"ד, ט.). "ונשמע פתגם המלך" (אסתר א', כ') - מרמז למגילה אסתר. והרמז שמבטלין

כהנים עבודתם, ותלמידי חכמים תלמוד תורה מפני המגילה, שנאמר בפסוק של המגילה אחרי "ונשמע פתגם המלך", "כי רבה היא". כלומר שהוא גדול מן השנים האחרים שהם "ונשמע קולו" שמרמז לכהנים. ו"נעשה ונשמע" שמרמז לתורה. והטעם משום פרסומי ניסא. (אבודרהם וכו"ה בבעה"ט פר' תצוה).

ה. לשם מה פתחה המגילה בגדולתו של אחשוורוש? אלא להודיענו את גודל הנס, שאף על פי שלא היה פתח והצלה אחר לישראל, כיון שהיה מלך עשיר וחזק שלא חשש מכלום, בכל זאת הצילנו הקב"ה. (אלישיך).

ו. "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה", לכאורה צ"ב: שהרי השתחואה היא יותר עבודה מכריעה, ואם לא כרע כ"ש שלא השתחוה, אם כן למה להוסיף שאף לא השתחוה? ונראה כמו שביאר התרגום "לא יכרע לצלם, ולא השתחוה לאנדרטה" שהוא איסור חלש יותר מלכרוע לצלם, וזהו הרבותא שלא רק לצלם לא כרע אלא אף לאנדרטה לא השתחוה (משאת המלך על אסתר ג, ב).

ז. "ומרדכי לא יכרע וגו'" צ"ב: למה כתב לשון עתיד, דהיה צריך לומר לא כרע ולא השתחוה? אלא מרדכי מלבד שלא היה משתחוה כדרך שהיו כולם משתחווים להמן, אף היה עושה המצאות להודיע כי אינו חפץ להשתחוות, וזה אומרו לא יכרע ולא ישתחוה, כי לפעמים שהיה עובר המן ומרדכי מוטה ושוחה ובעבור המן לפניו לא היה נשאר שוחה אלא יושב ביושר, לומר כי לא חפץ לכרוע לו, או באופן שהיה בא ועומד אצלו בשעה שהיו בני אדם כורעים ומשתחווים לו, להראות לו שאינו כורע ומשתחוה לו, ולזה אמר "לא יכרע ולא ישתחוה" (ראשון לציון שם).

ח. "וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך וגו'" סמך הכתוב גדולת מרדכי לתקפו וגבורתו של אחשוורוש לומר שבזכות מה שהיטיב עם מרדכי ועמו, הצליח ועלה. (עטרת זהב על המגילה).

ט. כתב מהרימ"ט דיישראל שבספרד ומצרים לא היו תחת רשות אחשוורוש, קשה דאם כן לא היה להם לעשות פורים? ואפשר ליישב: א. דכיון דבפורים קבלו ישראל אשר במלכות אחשוורוש, התורה ברצון, ואחריהם נגזרו כל ישראל בכל מקום לקבל התורה, ומחמת שמחת קבלת התורה ברצון, עושים כולם פורים. ב. שאם ח"ו היתה מתקיימת גזרת המן, גם שארית ישראל שבמלכויות אחרות היו בסכנה, שכל המלכים יעשו כהמן (יוסף תהלות על תהילים פרק צח פסוק ג). {וצ"ע מהא דאיתא במגילה (דף י"א). שאחשוורוש מלך בכל העולם. שוב ראיתי בבן יהוידע (שם) שכתב, שאחשוורוש לא מלך ממש על כל העולם, אלא כיון שמלך בחלק יבשת אסיא כולו, שרוב בני אדם יושבין שם, לכך אמרו

שמלך בכל העולם, שהרי רובו ככולו}.

י. בטעם הדבר שאנו קוראים את המגילה פעמיים באהבה, גם בלילה וגם ביום, ביאר רש"י בגמ' (דף ט:) "זכר לנס שהיו זועקין בימי צרתן יום ולילה".

יא. לפני כל שם משמות בני המן מופיעה המילה "ואת" שהיא בגימטריא "ארור" (407), לומר שהיו כולם ארורים.

יב. מאחר שראה המן שכלתה אליו הרעה מאת המלך, מדוע לא איבד עצמו לדעת? איתא ברש"י (מגילה דף טו ע"ב) שהנוהג היה, שאם יש גזירה ומת אחד מהמלכות, מתבטלת הגזירה. אמר המן, מוכן אני להתבזות בעיני כולם, העיקר שהגזירה תשאר לעולם.

יג. רבים המתקשים מדוע ולמה זכה המן הרשע שמבני בניו לימדו תורה בבני ברק (כדאיתא בסנהדרין דף צ"ו)? אחד מהתירוצים הוא ע"פ מה שאיתא במגילה (דף טז ע"א), שכאשר בא המן למרדכי בכדי להרכיבו על הסוס, שאל את תלמידיו של מרדכי, במה הם עוסקים? ואמרו לו בדיני קמיצה וכו', אמר להם בא קומץ שלכם ודחה עשרת אלפי כיכרי כסף שלי, ומכיון שהעריך את התורה והבין שבכוחה לבטל גזירות, זכה שיצאו מבני בניו לומדי תורה. [כאשר אדם תורם למוסדות של תורה זה מראה שמעריך הוא את התורה, וככל שתורם יותר, זה מראה שמעריך יותר, ולכן ודאי וודאי שכל בניו יהיו לומדי תורה ומבקשי השם בעה"י].

יד. בהנ"ל למה זכה המן שמבני בניו לימדו תורה, יש אומרים מפני שעל ידו נעשה קידוש ה' (שה' עשה נס לישראל). ויש מתרצים, מפני שעל ידו עם ישראל עשה תשובה.

טז. צריך להבין היאך יתכן שמבני בניו של המן לימדו תורה הלא איתא במכילתא שאין מקבלין גרים מעמלק? א. הגמ' שלנו חולקת על מכילתא זו (חיד"א בפתח עיניים). ב. כשגירורם לא ידעו שהם מגזע עמלק, ורק לבסוף נודע (מגילת ספר). ג. עוד כתב שם, שדוקא לגיירם בכדי שיתחתנו עם ישראל אסור, אבל בכדי שיהיו יהודים וילמדו תורה מותר. ד. רק עמלקי שנלחם עם ישראל אסור לקבלו (חזו"א). ה. כוונת המכילתא שאמרה שאין מקבלין גרים מעמלק הינו רק שיהא להם קושי ועיכובים מצד הקב"ה, אבל בודאי שאם יתגיירו שפיר דמי (ברכת אברהם). ו. באמת המן לא היה מגזע עמלק אלא רק הלך בדרכי עמלק ולכן אין איסור לגייר את צאצאיו (הגר"ח מבריסק). ז. רק עמלקי שאביו ואמו מעמלק אסור לקבלו, ובני בניו של המן לא היו באופן כזה.

טז. מדוע המן רצה לאבד את כל היהודים ביום אחד, מה הבעיה לאבד במספר ימים? מתוך נסיון העבר, ידע המן שיתכן והכל יתהפך לטובת היהודים, והאבל יהפך לחג, ולא

רצה שהחג יארך יותר מיום אחד.

יז. "ויבוא המן ויאמר לו המלך מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו ויאמר המן בליבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני" (ו.י) **צ"ב:** כיצד חשב המן שהמכוון אליו הלא אם כך הוא היה לו לאחשורוש לשאלו ישר במה הוא חפץ ומדוע שאלו בעקיפין? אלא מרוב גאוותו לא עלה בדעתו כלל שיכול להיות אדם אחר בעולם שרוצים לכבדו חוץ ממנו, לכך חשב שבודאי המכוון אליו (טעמא דקרא).

יח. שנינו במגילה (דף יז ע"א) "הקורא את המגילה למפרע לא יצא", ביאר הגאון מוילנא דהיינו שקורא את המגילה וכוונתו שנעשה לנו נס מכבר ולא עתה, עבור זה לא יצא, רק יחשוב שנעשה לנו הנס עכשיו משום דמקיש זכירה לעשיה, מה עשיה למפרע לא יצא שצריך שיהא נעשה עתה, אף זכירה למפרע לא יצא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם. (ספר פנינים משולחן הגר"א עמוד רפ"ו).

יט. "ומתנות לאבינים" בטעם הדבר שכתוב אבינים חסר ו', ביאר בספר טעמא דקרא משום דקיימא לן דאין מדקדקים במעות פורים, אלא כל הפושט יד נותנים לו, ויוצאים יד"ח, ואין צריך לבדוק אחריו. [ונתנו איש כופר נפשו" ידוע מה שאומרים ש"ונתנו" נקרא ישר והפוך, לרמוז שמצדקה אף פעם לא מפסידים דהקב"ה תמיד מחזיר, וכן הטעמים של המילה "ונתנו" הם אזלא גריש / קדמא ואזלא, שגם זה מרמוז שאדם נותן מכאן והקב"ה מחזיר לו משם. וגם מי שלא רואה את הברכה ישר לא יתייאש, שלבסוף תגיע הישועה, רמז לדבר "ויקחו לי תרומה", וביארו המפרשים שלא כתוב "ויתנו" לפי שהנותן תרומות בעצם לוקח לעצמו שפע ברכה והצלחה וכתוב ויקחו "לי" ר"ת: ללא יאוש].

כ. כתב הגאון מוילנא (הובא בקול אליהו על מגילת אסתר), דאיתא במדרש דאחשורוש מלך על מאה מדינות ביבשה, ועוד עשרים ושבע מדינות בים. אמר הגאון ז"ל שדבר זה רמז במגילה, בפסוק "וישם אחשורוש מס על הארץ ואיי הים". "מס" בגימטריא מאה, ועליהם אמר הפסוק - "על הארץ". - שמלך על המאה מדינות, שהיו על הארץ. "ואיי" גימטריא עשרים ושבע - "הים". - שמלך על העשרים ושבע מדינות, שהיו בים.

כא. רבים מקשים מה קשר יש לפסוק "וישם אחשורוש מס על הארץ ואיי הים" למגילה. שמעתי מתרצים, שלא תאמר שאחשורוש שוטה היה ולכך פתאום נתחלפה רוחו והחליט לתלות את המן על העץ וכו', ואם כן אינו נס כל כך מה שהיפך הקב"ה את ליבו., קמ"ל "וישם אחשורוש מס על הארץ ואיי הים" - שאחשורוש מלך חכם ופיקח היה, שהרי כאשר רצה לתת מיסים ידע כיצד לעשות זאת, ומאת השם היתה זאת שנהפך לבו

ודעתו.

כב. "המן" ר"ת: התבזה, מת, נתלה. שמכל מחשבותיו לא עלה לו מאומה ואדרבה רק הפסיד פי כמה, שקיבל בזיונות איומות, מת, ונתלה על העץ. - "רבות מחשבות בלב איש ועצת ד' היא תקום".

כג. מדוע לא מזכירים את כל בני המן במגילה הלא אמרו חז"ל (מגילה דף טו ע"ב) שמאיתם ושמונה בנים היו לו. הטעם הפשטני לזה, מפני שאלו העשרה, היו אלו שכתבו שטנה (קטרוג), על ירושלים ויהודה, לבטל בנין בית המקדש. אכן יש שמבארים על דרך הצחות, דאם היו כתובים כל בני המן, לא היו יכולים לאומרם בנשימה אחת.

כד. אמרו חז"ל במגילה (דף ז ע"ב) וכן נפסק בשו"ע (תרצה ס"ב) חייב איניש לבסומי בפוריא וכו', צ"ב: היאך יחייבו חז"ל מה שנזכר בתורה ובנביאים בכמה מקומות השכרות מביאה למכשול גדול, בביאור הלכה כתב מפני שכל הניסים שנעשו לישראל בימי אחשוורוש היו ע"י משתה, לכך חייבו חכמים להשתכר עד כדי שיהא נזכר הנס הגדול בשתיית היין. ויש אומרים על דרך הצחות, מכיון שכתוב "ונהפוך הוא", והיאך יתהפך האדם אם לא ע"י יין.

כה. טעם הדבר שנתלה המן על עץ גבוה חמישים אמה. א. כתב בספר טעמי המנהגים (עמ' שפ אות תתפב), כי המן ראה בחלומו שמרדכי פורח על גבי ביתו, ואמרו לו חכמיו וזרש אשתו, שיראה לעשות עץ גבוה נ' אמה שיהיה יותר גבוה מביתו, כי היה ביתו גבוה, קרוב לגובה זה, כדרך בית השרים, ויתלה את מרדכי עליו, ובוה יתקיים חלומו, אך בסופו של דבר, החלום רימו שמרדכי יהיה על בית המן, כפי שמינתה אותו אסתר אח"כ. ב. **היערות דבש** מבאר ע"פ המשנה בב"ב, דמרחיקים הנבילה מן העיר חמישים אמה. ג. **ויש** שמבארים: הואיל ובמדינות רבות יש להם הנחיה שכשתולים אדם וחבל התליה נקרע, הנדון נפטר מהתליה, ולכן המן הרשע אמר אם חבל התליה יקרע, אזי מרדכי ימות מהתרסקותו. ד. **עוד** מבארים: בכדי שיוכלו הוא ובניו להיתלות עליו. ה. **עוד** מבארים: שיראה לכל העם ויתבזה.

כו. אמרו חז"ל (מגילה דף טז.) שבתו של המן שפכה על אביה את המים של בית הכסא, יש להקשות כיצד לא זיהתה בת המן את אביה ע"י קולו הלא אמרו חז"ל בגיטין דף כ"ג דאיכא טביעות עינא דקלא. ושמעתי מתרצים: א. ידעה בתו שאביה מסוגל לרכב על הסוס ולשיר לעצמו "ככה יעשה". ב. עד שהגיע לרחוב ביתו נעשה צרוד. ג. מכיון שהיתה זאת להמן ללעג וקלס חיקה את קולו של מרדכי. ד. כיון שהיא היתה למעלה, קשה היה לה לזהות קריאתו מלמטה. ה. כיון שבטוחה היתה שלא יתכן שאביה מנהיג את הסוס,

דמינה הטעה אותה.

בז. אמרו חז"ל ערים המוקפים חומה מימות יהושע קוראים המגילה בט"ו, ואילו בערים שאינן מוקפות קוראים המגילה ב"ד. שואלים, מדוע לא קבעו חז"ל תאריך אחד לכל העולם? אלא מבארים ע"ד הדרש, מפני שמעגל השעות שונה בכל מדינה, בכדי שכאשר במדינה מסויימת הלילה מגיע ואנשיה הולכים לישון, אזי בשאר המדינות שאצלם יום לומדים תורה, וכן להיפך, והכל בכדי שלא יווצר זמן שאין לימוד תורה כלל בכל העולם, מאותה סיבה יש לנו שני תאריכים בפורים, דהרי יש מצוה להשתכר, וכאשר אנשי י"ד משתכרים, אזי אנשי ט"ו לומדים תורה, וכן כאשר אנשי ט"ו משתכרים, אזי אנשי הערים שאינם מוקפות (י"ד) לומדים, כך שלא יווצר ח"ו מצב של זמן שאין בה לימוד תורה.

אבל צריך לדעת שהטעם הפשטני לזה שיש פורים לבני מוקפין ופורים לבני פרוזין כתב המשנה ברורה (בס"ת תרפ"ח ס"ק א) כי בזמן מרדכי בעת הנס כתוב שהיהודים שבכל מקום נלחמו ביום י"ג ונחו ביום י"ד, ועשו אותו משתה ושמחה, ובשון ניתן ליהודים להלחם עם העכו"ם גם ביום י"ד, ולא עשו יו"ט עד ט"ו. וכיון שבאותו זמן נחלקו לשני ימים, לכן כשקבע מרדכי ואסתר בהסכמת אנשי כנסת הגדולה לקבוע פורים לדורות, חלקו גם כן אותו לשני ימים, והיה ראוי לתקן שכל עיר שהיא מוקפת חומה כמו שושן יהיה דומה לשושן לעשות בט"ו, והיה ראוי לתלות הכבוד בשושן, ולתקן שכל עיר שהיא מוקפת חומה מימות אחשוורוש יקראו בט"ו אך כיון שא"י היתה חריבה באותו עת ויהיה לפ"ז עיירות המוקפות בחו"ל חשובות מהם על כן תקנו לכבוד א"י שכל עיר שהיא מוקפת מימות יהושע בן נון יקראו בט"ו, אע"פ שאין מוקפות עכשיו, והשאר ב"ד, לבד שושן אע"פ שאינה מוקפת מימות יהושע בן נון, אפילו הכי קורין בט"ו מפני שבו נעשה הנס.

בח. בפורים, חז"ל רוצים ללמדנו את מצוות הנתינה בשלבים. ידוע שהאדם הממוצע בדרך כלל הינו אנוכי, ורוצה יותר לקבל, וקשה לו מאד לתת, וע"י ארבע מצוות פורים חז"ל מחנכים אותנו למידת הנתינה בהדרגה. יש לנו מצוות סעודת פורים, מקרא מגילה, משלוח מנות, מתנות לאביונים. ע"י מצות מקרא מגילה - מלמדים אותנו לתת אף לא לעצמנו אלא לה'. בסעודת פורים - אנו לומדים להוציא ממון אך כל אחד לעצמו ולמשפחתו. וע"י מצות משלוח מנות איש לרעהו - לומדים להוציא מעצמנו לחבירנו. וע"י המצוה הרביעית מתנות לאביונים (לאחר שהורגלת להוציא מעצמך ולתת לקרובים) לומדים להוציא ולתת גם לזרים.

בט. מדוע המן הציע כסף לאחשוורוש כדי לאבד את היהודים, הרי אחשוורוש שנא את ישראל יותר מהמן ולא היה צריך לתת לו כסף כדי לפייס אותו? מבאר הבן איש חי זיע"א שהקב"ה גלגל זאת בגלל העתיד, הרי לאחר משלוח האיגרות הראשונות מרדכי בקש

מאחשוורוש לבטלם, ואחשוורוש טען שעשה קניין עם המן ע"י הכסף שקבל מהמן, ענה לו מרדכי היות והמן הוא עבדי, וכל מה שקנה עבד קנה רבו, אם כן הכסף אינו של המן אלא שלי, ולכן הקניין שנעשה עם המן בטל ומבוטל, ולכן ניתן להשיב האיגרות.

ל. מדוע נגזרה גזירת כלייה ח"ו על אותו הדור? בגלל שנהנו מסעודתו של אותו רשע. וצ"ב: היכן מצינו שהאוכל דבר איסור חייב מיתה? אלא יש מפרשים שמדקדקים מהמילה "שנהנו", כלומר, כיצד אפשר לראות את הרשע הזה לובש בגדי כהן גדול ומגיש אוכל בכלי המקדש ועוד ליהנות מכך. {בדומה מספרים שבמלחמת העולם שאלו את הצדיקים מי שנלחם ואנוס, האם מותר לו לאכול מאכלים אסורים? התשובה היתה, שבפקוק נפש בוודאי מותר, אך להזהר שלא למצוץ את העצמות}.

לא. חז"ל מכנים את המן "הדיוט קופץ בראש", היות ובמגילה נכתב "ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים" (וממוכן הוא המן). והרי הוא היה השביעי מהשרים כלומר הקטן מכולם, וקפץ בראש היועצים. מקשה הגר"א שיכול להיות שלשאר השרים לא היתה כל הצעה או רעיון, ולכן נכתבה הצעתו של המן ומניין לכנותו הדיוט? מתרץ הגר"א ממה שנכתב "לפני המלך והשרים", הכוונה לפני שאחד מהם דיבר, הוא קפץ ואמר את הצעתו, ועל כן שייד לכנותו הדיוט.

לב. שואלים מדוע גילה מרדכי למלך על המזימה של בגתן ותרש להורגו, הלא במקרה הכי גרוע יהיה פחות גוי בעולם? אלא מרדכי גילה למלך, כי ע"י כך, יהיו פחות שני גויים.

לג. הגמרא במגילה (דף טו.) אומרת "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם", שנאמר "ותאמר אסתר בשם מרדכי", לכאורה מה כל כך הגדולה שאמרה אסתר בשם מרדכי? אלא הרי אסתר היתה אחת מהנביאות, וכל מה שאמר לה מרדכי היא ידעה זאת בנבואה, ויכלה לומר שקבלה זאת גם בנבואה והיא נמנעה מזאת, ובכל זאת אמרה רק בשם מרדכי, זה גדולה!.

לד. מגילה ר"ת: מביא גאולה לעולם י-ה, רמז שמאמר זה מופיע במסכת מגילה בדף ט"ו (י"ה).

לה. שני חגים "זכינו" בהם ע"י שני רשעים. והם: פורים, וחנוכה. פורים ע"י המן, וחנוכה ע"י אנטיוכוס. וזה רמזו בפסוק בתהילים: "נתנו רשעים פח לי ומפקודיך לא תעיתי", "פח" ראשי תיבות: פורים. חנוכה.

לו. במילה "פורים" רמוזים חגי ישראל פ' פורים פסח. ו' וסוכות. ר' ראש השנה. י' יום הכיפורים. מ' מתן תורה (שבועות). לפי שיש בפורים מעין כל המועדים שהרי בפסח יצאנו מעבדות לחירות וכאן ממות לחיים. שבועות מתן תורה ובפורים הדור קבלה ברצון.

ראש השנה נדונים, וכאן נידונו אם לקיים בהם הגזירה. יוה"כ מחילת עוונות, וכאן נמחל להם מה שנהנו מסעודת אותו רשע. סוכות משום ענני כבוד, וכאן נכנסו רבים תחת כנפי השכינה וכמו שכתוב "ורבים מעמי הארץ מתידיים".

לז. אין מופיע שמו של הקב"ה במגילה מפני שניתנה ליכתב בדתי פרס ומדי ואם יכתב שם ה' יחליפוהו הגויים לשם האליל שלהם. ואפילו שאין שם ה' במגילה, על כל פנים מרומז שם ה' במגילה בכמה מקומות? א: 'יבוא המלך והמן היום (ר"ת). ב: כי כלתה אליו הרעה (ס"ת). ג: וכל זה איננו שוה לי (ס"ת). ד: כל מקום שנאמר "המלך" הכוונה להקב"ה, ו"המלך" מוזכר 26 פעם (כמניין שם הוי"ה).

ועל דרך זה שמעתי לבאר הפסוק "ויעש המלך כדבר ממוכן", שהקב"ה עושה לאדם ישועות והצלחות לפי ההכנות שלו למצוה, כי זה מראה את אהבת ה' שיש לו.

לח. מדוע בתחילת המגילה נכתב בגתן ותרש, ואילו בהמשך בגתנא ותרש? אלא שימשי היה בנו של המן וסופרו של המלך, והוא התכוון לגמד את זכותו של מרדכי וכתב בגתן או תרש, והמלאך הצמיד הא' לבגתן והפכו לבגתנא, ואת הו' הצמיד לתרש ואז נוצר בגתנא ותרש.

לט. נאמר במגילה: "וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו" צ"ב מהו הכפילות "צומו" וגם "ואל תאכלו ואל תשתו"? א: לומר שהתענית רק על אכילה ושתייה, ולא חמשת עינויים כמו בכפור. ב: שהרי זה קרה בפסח, ולכן רמז להם שבאותה השנה אין לאכול מצות ואין לשתות ד' כוסות. ג: הרד"ק (מלכים א כא. ט) כתב בשם אביו שצום פי' התכנסות שמתאספים לפשפש במעשים, ולפי"ד לא קשה.

מ. באיגרת של המן כתוב: "נכתב" ו"נחתם" "ונשלח" בגוף שלישי, ואילו באיגרת של מרדכי כתוב: "ויכתב" ו"יחתם" ו"ישלח", בגוף ראשון, א"כ מדוע השינוי? אלא, המן עשה הכל ע"י שליחיו ועבדיו, לעומת מרדכי שעשה זאת בעצמו, דמצווה בו יותר מבשלוחו, בפרט פקוח נפש.

מא. במגילה המילה "פורים" נכתבה ה' פעמים, ב' פעמים בכתוב מלא (פורים עם ו) ו-ג' פעמים בכתוב חסר (פרים בלי ו'). ביאר החשק שלמה (בריש מסכת מגילה), שיש כאן רמז, שיש ה' ימי פורים כדאיתא שם במשנה "מגילה נקראת בי"א בי"ב וכו'", והוסיף לבאר בטעם הדבר שפורים הראשון והשני כתוב מלא והשלשה האחרים כתובים חסרים, משום די"ד וט"ו, הם פורים לכל הדברים, קריאת המגילה, ולמשנתה, ושמחה, ומשלוח מנות, להכי כתוב פורים מלא. אבל הג' האחרים באו לרמז על הכפרים שמקדימין ליום הכניסה בי"א י"ב י"ג דאינו פורים רק לקריאת המגילה בלבד, אבל שמחה לא נוהגת אלא

בזמנה, לכך כתוב פורים חסר (בלי ו'), להורות דאינן פורים לכל דבר.

מב. עוד בענין הנ"ל, שאם חל פורים בימים רגילים (לא ביום ו' - שיש פורים משולש) אזי יש לנו בפורים ו' מצוות (ולזה מרמז אות ו' "פורים" מלא), והם: קריאת מגילה, קריאת "ויבא עמלק", אמירת על הניסים, סעודת פורים, מתנות לאביונים, ומשלוח מנות. לעומת זאת בפורים משולש (פרים חסר ו') ששת המצוות מתחלקות, ער"ש מקרא מגילה ומתנות לאביונים, למחרת בשבת קריאת התורה "ויבא עמלק", ו"על הניסים". וביום ראשון משלוח מנות וסעודת פורים.

מג. רמז מהתורה למנהג להכות בהמן במגילה? נאמר "והיה אם בן הכות הרשע", סופי תיבות המן.

מד. מדוע מצוות משלוח מנות היא ב' מנות לאיש אחד? מנה אחת כנגד הטבעת שנתן אחשוורוש למרדכי, והמנה השניה כנגד בית המן שניתן לאסתר. (ב"ח ס' תרצד).

עוד מבארים כנגד ב' משתאות שעשתה אסתר לאחשוורוש ועל ידי זה באה הישועה לעם ישראל כמבואר במגילה (ספר חמדת ימים). עוד שמעתי לתרץ, מפני שאין כבוד לתת מנה אחת.

מה. בטעם הדבר שציוו חז"ל לתת מתנות לשתי אביונים בשונה ממשלוח מנות שמספיק לאדם אחד, ביאר **המגן אברהם** (ס' תרצה), משום שיש מצוה לחלק לכמה שיותר עניים. וכמו שביאר הרמב"ם שעדיף לתת לכמה סכום מועט, מאשר לאחד סכום גדול, דעל ידי ריבוי הנתינות, מתרגל האדם למידת הנתינה.

עוד שמעתי לתרץ שרצו חז"ל להראות לנו, שיש להרבות יותר בצדקה מאשר משלוחי מנות כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מגילה (פ"ב הי"ז) "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה שנא' וכו'".

מז. יש מחלוקת בגמרא בין רב לשמואל, האם אחשוורוש היה חכם או שוטה, המחלוקת גלומה בראשי תיבות של המילה אחשוורוש. אחשוורוש. חכם. שוטה. ומחלוקת. רב. ושמואל.

מז. מצוה לשתות יין בפורים, אך בסבירות {דהינו כמו שכתבו הפוסקים שלא יפסיד שום מצוה ע"י שתיתו}. יין ר"ת: ישתה. ישאר. נורמלי.

מח. רבים השואלים מדוע עושים אוזני המן, משולשים? אלא, היות והקב"ה נתן את

עמלק בידינו ג' פעמים, א. בזכות משה ויהושע, ב. בזכות שמואל הנביא, ג. בזכות מרדכי ואסתר (כי המן היה מזרע עמלק). לכך עושים אנו אוזני המן, משולשים. ועל ידי שאוכלים אותם זוכרים נפלאות הבורא ב"ה.

מז. יום פורים שקול כיום מתן תורה {ארחות חיים}. ביום זה מכפר הקב"ה עונותיהם של ישראל כיום הכיפורים (טעמי המנהגים עמ' שעח).

נ. כתב במעם לועז (עמוד עא) על הפסוק "ויהי אומן את הדסה וגו'" (ב. ז) שמרדכי טיפל באסתר, וכתוב בחז"ל שהקב"ה עשה לו דדים והניק את אסתר, ורצו חז"ל ללמדנו שעל אף שהיה מרדכי ראש הסנהדרין, היה מאכיל ומשקה את אסתר בחום לב ובאהבת נפש.

נא. בברכה שלאחר המגילה אומרים ה' לשונות של גאולה (א. הרב את ריבנו. ב. הדין את דיננו. ג. הנוקם את נקמתנו. ד. המשלם גמול וכו'. ה. הנפרע לנו וכו'). כנגד הפורעניות שהקב"ה נפרע מזרע עמלק, א. בימי משה. ב. שאול. ג. דוד. ד. אחשורוש. ה. לעתיד לבא.

מעדני הפסח

חידושים ופרפראות בעניני הפסח

א. חודש ניסן

חודש זה נקרא בשם ניסן על שם הניסים שנעשו בו לאבותינו בימים ההם בזמן הזה (יציאת מצרים וקריעת הים ועוד), **וְכֵן** נקרא בשם חודש האביב, שהוא אותיות אב י"ב שחודש זה ראש ל"ב חודשי השנה וכמו שנאמר (פרשת בא) "ראשון הוא לכם לחודשי השנה".

אֲכַן יש לדעת ששמות החודשים לפי פשוטן של דברים אינם אלא שמות בלשון פרסי ועלו עם ישראל מבבל. (יעויין ברמב"ן שמות יב, ב. שהאריך בזה).

כתב היסוד ושורש העבודה (שער ט, פ"ד): "מיום אחד בניסן יגיל וישמח האדם מאוד מאוד כי הגיעו הימים אשר בהם חפץ ה' לגאלנו ולקדשנו במצותיו, והן קרבו הימים אשר בהם נעשה רצונו לנחת רוח לפניו ית"ש במצות רבות באכילת המצה ובכל יראה ובכל ימצא בכל גבולינו חמץ ואכילת מרור ושביעת יו"ט ושאר מצות שבזה החודש, ומיום אל יום יצפה ויחכה בגילה ורנן על זה שיבוא בקרוב על ידו נחת רוח ליוצרו ובוראו ית' שמו ע"י קיום מצות מקריות זמניות וכל הקרב הקרב אל הזמן ההוא תגדל שמחתו וכו'".

ב. "שבת הגדול"

השבת שלפני חג הפסח נקראת "שבת הגדול" (עי' שו"ע או"ח סימן תל סעיף א). וכמה טעמים נאמרו בזה:

א. מפני הנס הגדול שנעשה בה. בשבת שלפני היציאה ממצרים, בני ישראל התאזרו עוז ואומץ ולקחו על פי ציווי ה' "שה לבית אבות, שה לבית", ששימש כאליל של מצרים, וקשרוהו אל כרעי מטותיהם על מנת להקריבו ביום הארבעה עשר בניסן כקרבן פסח. הדבר העלה את חמתם של המצרים, אך נבצר מהם להרע לבני ישראל, והוא הנס הגדול שהתרחש בשבת זו (מ"ב שם ס"א).

ב. לפי שבשבת זו קוראים בהפסטה את דברי מלאכי, אחרון הנביאים: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא".

- ג. על שום שבשבת זו דורש הגדול שבבני הקהילה בהלכה ובאגדה בענייני חג הפסח.
- ד. לפי שיש דרשה ארוכה ומאחרין העם לבוא לבתיהם נראה בעיניהם יום גדול וארוך יותר מיום אחר.
- ה. האבודרהם הביא בשם אבן הירחי לכך נקרא שבת הגדול שהוא שבת ראשון שנכנסו למצות.

כתב בשו"ת האור לציון (ח"ג עמ' ס"ו), שהנה מרן השו"ע בסימן ת"ל כתב סעיף אחד בלבד, וזה לשונו: "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו". וצריך ביאור איזו הלכה למדנו כאן שייחד מרן השו"ע סימן מיוחד על זה, ומה נפקא מינה איך נקראת שבת זו. אלא הוא כדי לזכור את הנס שנעשה בשבת זו וכמבואר בטור, ולכן יש שנהגו מטעם זה, לומר בשבת זו, במקום שבת שלום ומבורך, שבת הגדול שלום ומבורך, או שבת הגדול שלום, או שבת הגדול מבורך. (יעוין בחיד"א במחזיק ברכה שם, שכתב שנהגו לומר כן. וראה גם במועד לכל חי סימן א. ובכה"ח סופר, יע"ש).

ג. בדיקת חמץ

- אין מברכים שהחיינו על בדיקת חמץ. נאמרו בזה כמה טעמים:
- א. השהחיינו של הקידוש בליל הסדר, פוטרנו מכיון שביעור חמץ הוא הכנה למועד. (הרא"ש).
- ב. מפני שאין בה שמחה והנאה לגוף אלא מצטער הוא באיבוד ממונו. (אבודרהם).
- ג. כיון שאין לו זמן קבוע שהרי אף היוצא לחו"ל מתחילת השנה ודעתו לחזור בפסח חייב לבדוק. (בעל העיטור, ועוד).

ד. "חג הפסח"

- החג החל בט"ו בניסן נקרא "חג הפסח". וכמה טעמים נאמרו לשם זה:
- א. על שם קרבן הפסח שמקריבים אותו בי"ד בניסן (ויקרא כג, ה).
- ב. על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי בני ישראל כנגפו את מצרים (שמות יב, כז).
- ג. השם פסח, הוא מלשון קפיצה ודילוג, בא להורות שהיו ישראל שקועים במצרים במ"ט שערי טומאה, והקב"ה ברוב רחמיו לא המתין ל"אתערותא דלתתא", אלא דילג על הכל

וגאל את אבותינו ב"אתערותא דלעילא" (פרי עץ חיים שער כא, א - ב; שפת אמת ליקוטים לפרשת צו חודש ניסן).

ד. שלושה שמות יש להר שישאל קיבלו עליו את התורה: סיני, חורב, פארן. ראשי תיבות: פסח. ולפי שתכלית יציאת מצרים היא כדי לקבל את התורה על הר זה, לכן נקרא חג זה בשם פסח (הגדת חודש האביב עמוד נה).

ה. פסח במלואו (כלומר: פה, סמך, חת) עולה למנין תרי"ג. לרמזו:

1. שישאל יצאו ממצרים כדי לקבל עליהם תרי"ג מצוות.

2. שמצות הפסח שקולה כנגד תרי"ג מצוות. ולכן הרשע שכופר במצות הפסח, הוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר (פנים יפות פרשת בא).

ו. פסח אותיות "פה סח" (פה מדבר), שכל מהות החג הזה הוא לדבר ולהרבות בסיפור יציאת מצרים וכל המרבה הרי זה משובח.

ועל ידי שמספר אדם בנפלאות ה' נכנס בלבו יותר האמונה, וכמו שאמרו המפרשים על הפסוק "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'" שאם תספר באזני בנך את אשר התעללתי וכו' תזכה ל- וידעתם כי אני ה'.

כתוב בפסוק "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'", צריך ביאור מהו אומרו "ולמען תספר באזני בנך" הלא היה לו לומר "ולמען תספר לבנך", (בלא המילה "באזני"), וכי מספר הוא לבנו בתוך אזנו? אלא מבארים, שישפר אדם לבנו, מדרשים וסיפורים שייכנסו לאזנו, ולא דברים הקשים להבנה, שאף הוא בקושי מבין אותם.

ה. חג הפסח - חג המצות

מדוע בתורה חג זה בשם "חג המצות" מופיע, ואילו בלשון חכמים (מסכת פסחים, ועוד איתא במשנה בר"ה דף ט"ו. בפסח נידונים על התבואה). והעם בשם "חג הפסח" נקרא? אלא כתב התוס' חדשים בריש מסכת פסחים לבאר ע"פ מ"ש רש"י בפרשת בהעלותך על הפסוק "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו" וז"ל ולמה לא פתח בזה (פירוש - למה התורה לא פותחת את חומש במדבר במצות קרבן פסח) מפני שהוא גנותן של ישראל שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד, עכ"ל, ע"ש.

ועל פי זה יבוא על נכון, דלהכי לא קראתו התורה, בשם "פסח". כי השי"ת אוהב את ישראל, ומאהבתו אותן ובחמלתו עליהן, לא רצה לספר בגנותן, כי במדבר, שם "פסח" מורה גנותן, שלא הקריבוהו שם, והתורה ניתנה במדבר, וע"כ קורא אותו בתורה "חג המצות". אבל אחר שעברו ארבעים שנה שהיו במדבר והקריבו ישראל פסחים, אז נקרא גם החג בשם פסח, כי פסח, מורה ע"ש הנס, שפסח הקב"ה על בתי בני ישראל.

עוד כתב שם לתרץ, שהקב"ה משתבח בעם ישראל, על כך שיצאו ממצרים מיד, ולא התמהמהו, ולקחו עמם עווגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים, ולכך הקב"ה בתורתו קרא לחג זה חג המצות, ועם ישראל, קראוהו חג הפסח, לפי שאנו משבחים את הקב"ה על שפסח על בתינו והצילנו.

ז. "ליל הסדר"

ליל ט"ו בניסן נקרא "ליל הסדר" (תוס' פסחים קיד, א, ד"ה הביאו). וכמה טעמים נאמרו בזה:

א. לפי שכל מצוות הלילה יש להם סדר מיוחד, ואין להקדים המאוחר ולא לאחר המוקדם, כפי שנקבע הסדר בסימנים: "קדש ורחץ..." (כלבו).

ב. חג הפסח רומז על סדר קביעותם של כל המועדים בסדר א"ת ב"ש, כדלהלן:

א"ת - ביום שחל בו א' של פסח, יחול ת'שעה באב.

ב"ש - ביום שחל בו ב' של פסח, יחול ש'בועות.

ג"ר - ביום שחל בו ג' של פסח, יחול ר'אש השנה.

ד"ק - ביום שחל בו ד' של פסח, יחול ק'ריאת התורה (שמחת תורה בחו"ל).

ה"צ - ביום שחל בו ה' של פסח, יחול צ'ום כיפור.

ו"פ - ביום שחל בו ו' של פסח, יחול פ'ורים (שעבר).

ג. השם "ליל הסדר", שיוחד ללילה זה, רומז שכל מה שאירע לבני ישראל מאז שנעשו לעם, מיציאת מצרים ועד היום, אין בו מקרה, כי אם כל הקורות הן בסדר ובהשגחת הבורא (מהר"ל).

ד. על שם הכתוב: "ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם", ואמרו חז"ל (מכילתא דרשב"י שמות יב, נא): "מלמד שלא יצאו במהומה אלא מטוקסין ובסדר (מסודרים ומאורגנים לשבטיהם); אף על פי שיצאו בחפזון, כדכתיב: "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים", מכל מקום יצאו בסדר ולא במהומה". (כנסת יחזקאל).

ה. לילה שסודרין עליו כלים נאים. (יעוין בשו"ע סי' תעב ס"ב).

ז. "ליל שימורים"

ליל ט"ו בניסן נקרא גם: "ליל שימורים" (שמות יב, מב).

וכמה טעמים נאמרו בזה:

א. שימורים מלשון שומר ומצפה, "שהיה הקדוש ברוך הוא שומר ומצפה ללילה הזה לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים" (רש"י שמות שם).

ב. לפי שהוא משומר לגאולה העתידה, כפי שאמרו חז"ל: מה ראה לומר "שימורים" (פעמיים¹) - שבו עשה גדולה לצדיקים כשם שעשה לישראל במצרים, ובו הציל לחזקיה (מסנחריב וחילתיו), ובו הציל לחנניה וחבריו, ובו הציל לדניאל מגוב האריות, ובו משיח ואלהו מתגדלין; משום כך נאמר: "שימורים לכל בני ישראל לדורותם" (שמות רבה יח).

ג. לפי שהוא לילה המשומר מן המזיקים² (ראש השנה יא, ב).

ד. לילה הזה שבו מרבים בסיפור יציאת מצרים, אנו נעשים כשומרים המדירים שינה מעיניהם. ומכאן השם "ליל שימורים" (אבן עזרא שמות יב, מב).

ה. הקדוש ברוך הוא שמר את ישראל במצרים ולא נתן למשחית לבוא אל בתיהם, ועל שמירה זו נאמר: "ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים" (אבן עזרא, וכלי יקר, שם).

ח. "קדש ורחץ"

הטעמים שבהגדות של פסח מודפס לפני הקידוש חיבור בן שש עשרה מילים הכולל את סימני הסדר "קדש ורחץ כרפס יחץ..."³:

א. הואיל ומצוות הלילה הן מרובות, והן צריכות להעשות על הסדר, שלא יאחר את המוקדם ולא יקדים את המאוחר, לכן תיקנו רבותינו סימנים הכוללים את סדר הלילה,

¹ צ"ב למה נקרא בלשון רבים? וצריך לומר מחמת שהצפיה היתה במשך שנים רבות.

² "ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה לה', שימורים לכל בני ישראל לדורותם" (שמות יב, מב).

³ משום כך פסק בשו"ע (סי' תפז) שאין אומרים ברכת מעין שבע כשחל ליל הסדר בשבת מפני שלילה זה הוא לילה המשומר מן המזיקים.

⁴ יש מייחסים חיבור זה לרש"י, ויש מייחסים אותו לאחד מבעלי התוספות: רבי שמואל מפלייזא (ראה מחזור ויטרי הלכות פסח סימן סה וסידור עיון תפילה).

כדי לדעת על פיהם לערוך את הסדר כהלכתו, ככל משפטו וחוקתו (ספרא חדתא עמוד 156; ספר האורה סוף הלכות פסח).

ב. לפי שכל דבר שבקדושה זקוק להכנה והזמנה, כמו שנוהגים לומר לפני ברכת המזון "הב לן ונברך" (ויגד משה סימן יד אות ב עפ"י מג"א בשם הזוהר תחילת פרשת דברים).

ט. אמירת סימני הסדר

הטעם שיש נוהגים לומר את כל סימני הסדר לפני הסדר, מלבד מה שאומרים כל סימן במקומו. כדי לעורר את התינוקות על כל מה שנעשה בלילה זה, שישאלו מה נשתנה (ויגד משה סימן יד אות ס).

י. ד' כוסות

למה אין מברכים "על מצות שתיית ארבע כוסות"? נאמרו בזה כמה טעמים:

א. איך יאמר ברכה על שתית ארבע כוסות הלא בכוס הראשונה מצוה ועומד בזה בכל שבת ויו"ט, ואם יאמר על שתיית שלוש כוסות, הרי המצוה בארבע. (המנהיג).

ב. מברכים רק על מצוה שנעשית בבת אחת ללא הפסק, וכאן בארבע כוסות, לא נעשה בבת אחת, ואדרבה השותה ארבע כוסות בבת אחת לא יצא. (אבודרהם).

ג. אין מברכים על מצוה שלא ניכר שעושה אותה לשם מצוה, וכאן הרואה אומר מפני שצמא שותה ואינו ניכר שעושה מצוה. **ומטעם** זה מתורץ למה אין מברכים על מצות אכילת סעודות שבת, וכן על מצות אכילה בערב כיפור, כן על כל המצוות השכליות כגון כיבוד הורים, מפני שבכל אלה אין הרואה יודע שלשם מצוה נעשה. (שו"ת ערוגת הבושם סי' רז).

יא. בטעם השמטת ארבע כוסות מסימני הסדר

מחבר "סימני הסדר" השמיט את מצות ארבע כוסות. הטעם:

א. לפי שלא תיקנו חכמים ארבע כוסות אלא כדי לומר עליהן הלל והגדה (כמבואר בתוספות סוכה לח. ד"ה מי). ולכן יש לשתות ארבע כוסות על הסדר, דהיינו כוס ראשונה לקידוש, שניה לקריאת ההגדה, שלישית לברכת המזון ורביעית להלל. ונמצא שבארבעה דברים אלו הנזכרים בסימנים נכללה גם מצות ארבע כוסות.

ב. בסימן "קדש" נכללו ארבע כוסות, על פי שיטת הפוסקים שאין מברכים ברכת "בורא פרי הגפן" על כל כוס בפני עצמה אלא על כוס ראשונה של קידוש ועל כוס שלישית שלאחר המזון. ואף הכוס השלישית נכללת בכוס הראשונה של הקידוש אלא שצריך לברך עליה מפני היסח הדעת של הסעודה (הגדת חכמי ירושלים בשם הגר"י זלניק).

יב. בטעם השמטת חרוסת מסימני הסדר

מחבר "סימני הסדר" השמיט את ה"חרוסת". הטעם: מכיון שלדעתו אין מצוה באכילת החרוסת אלא בטיבול המרור בחרוסת, ובהזכרת המרור כלל גם את טיבול החרוסת הטפילה לו (כנסת יחזקאל). **ומטעם** זה הושמט מים אחרונים מסימני הסדר, כי נכלל לברכת המזון (ברך). וצ"ב מה שונה הוא מ"ורחץ" שלא נכלל בכלל כרפס. ומ"רחצה" שלא נכלל בשלחן עורך.

יג. סיפור יציאת מצרים במניין המצוות

הרמב"ם וכל מוני המצוות מנו את מצות סיפור יציאת מצרים הנוהגת בליל פסח בלבד, ולא מנו את מצות זכירת יציאת מצרים הנוהגת כל השנה. הטעם:

א. מצות הזכירה שבכל יום אפשר לקיימה גם בלב, אבל מצות הסיפור בליל פסח צריך לקיימה בפה דווקא, ולכן לא מנו מוני המצוות את מצות הזכירה של כל השנה, לפי שאין מונים מצוות שבלב (פמ"ג פתיחה כוללת הלכות קריאת שמע; חת"ס או"ח סימן טו).

ב. עיקר המצוה מן התורה לספר ביציאת מצרים בליל פסח, שכן היא נאמרה בלשון ציווי (שמות יג, א): "זכור את היום הזה", מה שאין כן זכירת יציאת מצרים שבכל השנה, שלמדים מהכתוב (דברים טז, א): "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך", וכתוב זה לא נאמר בלשון ציווי, רק "למען תזכור", ואינו אלא מצוה בעלמא וכנתינת טעם למצוות הפסח והמצה הכתובות למעלה, שעל ידי זה תזכור את יום צאתך מארץ מצרים (צל"ח ברכות יב, ב).

ג. מצות הזכירה של כל השנה אינה מן התורה אלא מדרבנן. ויסוד תקנת חכמים הוא, לפי שראו שציוותה התורה מצוות רבות זכר ליציאת מצרים, כגון פסח, מצה ותפילין, כמו שנאמר (דברים טז, ב): "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך", שעל ידי מצוות אלו נזכור כל הימים את יציאת מצרים; לכן, כדי לחזק את קיום רצון התורה, ציוו חכמים שנזכור את יציאת מצרים כל יום בפה. וכיון שיסוד התקנה הוא רצון התורה, החמירו בזה כמו במצוות דאורייתא, וזהו שאמרו בגמרא (ברכות כא, א), שאמירת "אמת ויציב" היא מן התורה, אף שעצם החיוב אינו אלא מדרבנן (אור שמח הלכות קריאת שמע).

ד. מצות זכירת יציאת מצרים של כל השנה אינה מצוה בפני עצמה אלא נובעת ממצות קריאת שמע⁵, שכן תכלית היציאה ממצרים היתה קבלת עול מלכות שמים, ולכן אינה נמנית במניין המצוות כמצוה בפני עצמה (הגר"ח).

אכן יש מן הראשונים שלא מנו את מצות סיפור יציאת מצרים במניין תרי"ג מצוות (בה"ג; ספר היראים; ספר המצוות לרס"ג). הטעם: לפי שלדעתם חייבים במצות סיפור יציאת מצרים רק אם הבן שואל, כמו שנאמר (שמות יג, יד): "והיה כי ישאלך בנך", אבל אם אין הבן שואל אין מצוה לספר אלא לקיים את מצוות הלילה, כגון אכילת מצה ומרור, ומתוך כך יזכור יציאת מצרים (הגהות הגר"י פערלא על ספר המצוות לרס"ג מצוה לג, עפ"י שו"ת הרא"ש כלל כד, דין ב).

יד. מדוע אין מברכים על סיפור יציאת מצרים

הטעמים שאין מברכים על מצות סיפור יציאת מצרים:

א. לפי שיוצאים ידי חובת הברכה בברכות קריאת שמע של ערבית, שבהן אומרים "אמת ואמונה" וחזרתם בברכת "גאל ישראל"⁶ (מאירי ברכות י"ב: שבלי הלקט סימן ריח).

ב. יוצאים ידי חובת הברכה במה שאומרים בקידוש "זכר ליציאת מצרים" (רבינו ירוחם נתיב ה ח"ד בשם רבנו פרץ).

ג. ברכת "אשר גאלנו" שמברכים בסוף אמירת ההגדה היא ברכה על מצות סיפור יציאת מצרים; וקבעוה בסוף לפי שאם היה מברכה בתחילה לא היה יכול להתחיל מן השעבוד אחר שהזכיר ענין הגאולה (שבלי הלקט סימן ריח בשם ר' בנימין).

ד. מצות סיפור יציאת מצרים אין לה שיעור ידוע, שאף בדיבור אחד יוצא ידי חובה, אלא שכל המרבה הרי זה משובה, לכן אין מברכים על מצוה זו, שכן בשעת הברכה כשהזכיר המצוה כבר יצא ידי חובת המצוה, והרי כל הברכות צריך לברך עליהן עובר לעשיית המצוה (חידושי הלכות למהרש"א מקרלין שאלה ו).

⁵ ולכן מזכיר הרמב"ם את מצות זכירת יציאת מצרים בהלכות קריאת שמע. ובזה יבוא על נכון הטעם שראש השנה הוא "זכר ליציאת מצרים", כמו שנאמר בתפילת ראש השנה, שכן היום שבו אנו ממליכים עלינו את מלך המלכים הקדוש ברוך הוא (כמו שאמרו בגמרא ר"ה טז, א: "אמרנו לפני - בראש השנה - מלכות... כדי שתמליכנו עליכם..."), יום זה הוא גם זכר למצוה שעיקרה קבלת עול מלכות שמים.

⁶ ויש להקשות על פירוש זה, שהרי הלכה כר' יוחנן שכל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה (ראה ברכות מ, ב. רמב"ם ברכות פ"א ה"ה. שו"ע סימן ריד).

ה. עיקר המצוה בליל פסח הוא אכילת פסח ומצה ולא ההגדה עצמה, רק שאם הבן שואל משיבים לו (שו"ת הרא"ש כלל כד סימן ב).

ו. עיקר מצות סיפור יציאת מצרים הוא בלב, שצריך להבין מה שמספר, ועל מצוה שבלב אין מברכים (גבורות ה' פרק סב). [ומטעם זה אין מברכין "על השבתת חמין" לפי שעיקר הביטול בלב].

ז. גם ללא הציווי המיוחד לספר ביציאת מצרים היינו בעצמנו צריכים לקיימו, שהרי אמרו חז"ל (פסחים קטז, א): "עבד דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא בעי לאודויי ולשבוחי", ולכן אין מברכים על הסיפור, שכן לא שייך לומר "וציונו" על מצוה שהיינו מקיימים גם ללא ציווי (שפת אמת כרך ג פסח תרמ).

ח. מצוה שזקוקים לאדם אחר כדי לקיימה אין מברכים עליה, כמו שאין מברכים על מתנות עניים שמא לא ירצה העני לקבל ונמצא שאינו מקיים המצוה, ולכן אין מברכים על מצות סיפור יציאת מצרים, שכן לצורך קיומה של מצוה זו צריך אדם אחר כדי לספר לו⁷ (שבח פסח קדש אות ב).

ט. בגמרא אמרו (ברכות יב, ב), שלעתיד לבוא יהיה שעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל, ויקויים בנו מקרא שכתוב (ירמיה טז, יד): "הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים". הרי שאילו זכינו לא היינו מספרים ביציאת מצרים, כי אם ביציאה משעבוד מלכויות, וכיון שמפני חטאינו נבצר מאיתנו לברך על סיפור היציאה משעבוד מלכויות, ועדיין אנו מספרים ביציאת מצרים, לכן אין לברך על מצוה זו (הגדת הרב מרגליות בשם וילקט יוסף).

טז. מדוע אין סיפור יציאת מצרים נמנה עם הדברים שאין להם שיעור

הטעמים שהמשנה (פאה א, א) אינה מונה את מצות סיפור יציאת מצרים עם הדברים שאין להם שיעור, למרות שאין שיעור למצוה זו, שהרי אמרו: "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח":

א. אף שאין למצות סיפור יציאת מצרים שיעור למעלה, מכל מקום יש לה שיעור למטה, שהרי "כל שלא אמר: פסח מצה ומרור - לא יצא ידי חובתו". ואף שגם הדברים המנויים במשנה יש להם שיעור למטה, מכל מקום שיעורם למטה הוא רק מדרבנו, אבל

⁷ וצ"ע בטעם זה, שהרי מצות סיפור יציאת מצרים יש לקיימה אף בינו לבין עצמו וצריך לומר דכיון שעיקר המצוה היא כשבנו שואלו ואז א"א לברך לכן בכל אופן לא מברך.

מדאורייתא אין להם שיעור למטה, מה שאין כן מצות סיפור יציאת מצרים יש לה שיעור למטה מדאורייתא (מסכת פאה פ"א מש"א).

ב. אין המשנה מונה את מצות סיפור יציאת מצרים, לפי שהיא נכללת במצות תלמוד תורה המוזכרת במשנה (רבבות אפרים ח"ב סימן קכט אות כג).

ג. מן התורה יש שיעור למצות סיפור יציאת מצרים, שכן חכמים הם שאמרו "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". והמרבה לספר מקיים את המצוה מדרבנן, ומן התורה כבר יצא ידי חובתו בעצם הסיפור קודם שבא להרבות בו (סדר הערוך פרק ס"ג).

טו. טעמי הדבר שלגבי פסח לא כתיב שמחה, בשונה משבועות שנאמר בו שמחה, ושונה מסוכות שנאמר בו ג' פעמים שמחה?

א. הדעת זקנים (בפרשת אמור על הפסוק "אך בחמשה עשר יום") כותב, לפי שעדיין לא נלקטה שום תבואה וגבי שבועות לא כתיב אלא חדא שמחה לפי שהתבואה נלקטה אבל פירות האילן לא נלקטו אך בסוכות שהכל נאסף אל תוך הבית וגם נמחלו העוונות ביום הכפורים, כתיב ביה שלש שמחות "ושמחתם" דהכא (סוכות). "ושמחת בחגך". "והיית אך שמח". חדא מהתבואה, וחדא מפירות האילן, וחדא ממחילת עוונות. וזה שאמר "והיית אך שמח" שאין לאדם להתעסק אלא בשמחה בלבד.

ב. במדרש אגדה (סוף פרשת ראה) מתרץ, לפי ששינונו בארבעה פרקים בשנה העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן ובראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון שנאמר "היוצר יחד לבם" וגו' (תהלים לג), ובחג נידונים על המים כי זמן פסח הוא חסרון ועדיין יש לעשות לכך אין כתיב בו שמחה אבל בעצרת עבר דין אחד לכך נאמר בו שמחה אחת ובחג שכבר עברו שלשה דינים פסח ועצרת וראש השנה לכך כתיב והיית אך שמח.

ג. השבולי הלקט (בס"י רס"ב) כותב, מצאתי באגדה שלא נכתב שמחה בחג המצות שבו טבעו המצרים בים וקשה איבודן של רשעים לפני המקום שהוא חס על בריותיו ולפיכך נכתבו שתי שמחות בחג הסוכות אחת לעצמו ואחת לחג המצות [ולא החשיב את הפסוק "ושמחתם לפני ה'", לפי שנאמר בעניין לולב, דלא כהראשונים לעיל שהחשיבוהו].

ד. האבודרהם כותב, וזה לשונו: ותמצא כתוב בחג השבועות ובחג הסוכות ברכה ושמחה אבל לא בחג המצות עד לסוף שכולל כל המועדים בברכה בלבד שנאמר "כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך", והטעם כי בחג השבועות ובחג הסוכות שיש לכל בעלי בתים תבואה ופירות הרבה, צוים הקב"ה לשמח ארבעה והם הלוי והגר והיתום והאלמנה וכנגדן אמר

הקב"ה אם תשמח ארבעה שלי אני אשמח ארבעה שלך והם בנך ובתך ועבדך ואמתך, אבל בזמן חג המצות שהוא סוף תבואת שנה שעברה, ועדיין לא נקצרה התבואה החדשה, ואם היה מצוה אותם שישמחו יהיה בהם צרות עין לתת משלהם, והתורה ירדה לסוף דעתם, כיון שאין משמחין אותם בחג המצות לא נאמר בו שמחה, וגם ברכה לא נאמר בו, לפי שיש בהם צרות עין לתת משלהם.

מעדני חג השבועות

חידושים ופרפראות בעניני חג השבועות

א. חג זה נקרא בכמה שמות: **א.** חג השבועות {מפני שסופרים ז' שבועות לחג זה}. **ב.** חג מתן תורה {מפני שבו ניתנה התורה}. **ג.** עצרת {יבואר לקמן כמה טעמים בזה}. **ד.** חג הקציר {מפני שהוא זמן שקוצרים את התבואה}. **ה.** חג הביכורים {על שם שמביאים בו שתי הלחם שהיא המנחה הראשונה במקדש שמגיעה מהחיתים החדשות, והיא מתרת החדש להביא ממנו מנחות למקדש. וכן ביום זה מתחילה עונת הביכורים שכל אחד לוקח מראשית כל פרי אדמתו, משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, שם אותם בטנא ומביאם בית ה'}. - "ולקח הכהן הטנא מידו והניחו לפני מזבח ה' וגו'".

סימן לשמות החג: "שבועות" ר"ת: שבועות בכורים וחג הקציר עצרת ומתן תורה.

ב. אפשר לבאר בס"ד ענין השמות בב' פנים. אחד על התורה, ואחד על המצוות.

א: בכדי לזכות לתורה צריך קודם כל להשים אותה **בראש** {לשון ביכורים} מענינו, ובתחילת כל דבר. וכן **לקצר** {חג הקציר} בעניני עולם הזה וכמ"ש (אבות ב' ד') "ולא המרבה בסחורה מחכים". וכן צריך להשקיע **שבועות** {חג השבועות} שלמים על לימוד התורה דרך "מרבה בישיבה מרבה חכמה". וצורת הלימוד תהיה **בעצרת** {חג עצרת} דהיינו בצורה טובה ולא במהירות. {"אם בחוקתי תלכו" ולא תרצו}. ועל ידי שלומדים בצורה טובה ובמתינות, ניתן לזכות לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא והיינו "**מתן תורה**" {ידועים דברי הגר"א על המשנה "אם אין קמח אין תורה" - אם לא טוחנים את התורה כקמח להבין כל פרט אין תורה א"א לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא. ולפי"ז ניתן להבין מדוע בגיטין ס"ז. שאיסי בן יהודה מנה שבחן של חכמים קאמר על רשב"י לשון טוחן הרבה ומוציא קמעא וכו' יעו"ש וברש"י ודו"ק}.

ב: בכדי לזכות לעשות מצוות בשלמות ולהתקדש על ידן, צריך קודם כל להשים אותם **בראש** {לשון ביכורים} מענינו, ובתחילת כל דבר. וכן ע"י **הכנה** קודם {והיינו לשון חג השבועות כמו ששם סופרים שבועות לחג}. וכן לעשות המצוה **במתון** בכדי שיהא בכונת הלב {לשון עצרת - המתנה}. **לקצור** את מהות המצוה דהיינו לקחת לקחים ומוסרי השכל מהמצוה {והיינו לשון חג הקציר}. ושהכל יהיה ע"פ הדין והתורה שלא יעשה מצוה הבאה בעבירה וכד' {והיינו לשון חג מתן תורה}.

ג. בטעם הדבר שחג זה בפי חז"ל בשם עצרת נקרא ואלו בתורה בשם חג השבועות מופיע?

כתב הספורנו (ויקרא כ"ב ל"ו) "ובהיות שהיה יום החמישים ליציאת מצרים יום מתן תורה אשר בו נעצרו ישראל יחדו לעבודת האל יתברך קראוהו רבותינו ז"ל (מועד קטן פרק ואלו מגלחין) - עצרת. אמנם בתורה לא הוזכר אותו היום בזה השם כלל. וזה מפני שקלקלו ישראל את המושג בעצירתם ויתנצלו את עדים מהר חורב". {שם מבואר שהשם עצרת היינו לא רק העצירה לשבות ממלאכת הדיוט, אלא גם אזהרת עמידה איזה זמן במקומות הקודש לעבוד במקומות ההם את הא-ל יתברך בתורה או בתפלה}.

אכן החזקוני {במדבר פרק כ"ח פסוק כ"ו} כתב "בשבועותיכם - מתורגם בעצרתיכון מכאן אנו קורין לחג שבועות עצרת".

ובפירוש התוס' על התורה כתבו וי"ל לפי שקבלו ישראל את התורה נעצרו ישראל מגשת לנשותיהם לכך נקראת עצרת. וכן נוטריקון"ן על"ה צי"ר רי"ש תור"א. כמו טורא בטי"ת {דהיינו שעלה משה שליח ה' להר סיני להביא את התורה}.

עוד ראיתי מבארים {בקונטרס נעשה ונשמע} שנקרא עצרת ע"ש שבו נעצרים הקטרוגים, וכל צרה ובעיה שיש לאדם בחיים יכול ביום קדוש זה על ידי קבלת התורה לעצור את הקטרוגים מעליו.

עוד אפשר לומר בס"ד שהקב"ה משתבח בעם ישראל על כך שסופרים שבועות לחג מתן תורה ומראים בזה את ההשתוקקות ליום הגדול {כדברי ספר החינוך במצות ספירת העומר מצוה ש"ן}. ועם ישראל משבח את הקב"ה על כך שעוצר אותנו עוד יום ממלאכה ומקדשינו במצותיו. {וזה כעין מש"כ התוספות חדשים בריש מסכת פסחים על חג הפסח שבתורה בשם חג המצות מופיע}.

ד. כתב ר' חיים פלאג'י (בספרו מועד לכל חי פ"ח סעיף ל"ד) ישתדל לחדש חידושי תורה בחג הקדוש הזה כי הוא סימנא טבא לכל השנה ואם לאו בר הכי הוא ילמד או ישמע דבר חדש שלא ידעו מקודם.

ה. כתב היסוד ושורש העבודה (בסוף פ"י דשער ט') שיש לשמוח בלבבו בחג קדוש זה יותר מכל החגים כדאמר רב יוסף (פסחים ס"ח:) אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא".

בטעם הדבר שיש לשמוח, כתב הסדר היום "כדי לשמח הגוף שעוסק בתורה ובמצוות שנתנו ביום זה". והמטה משה ביאר לפי שאיתא בירושלמי (ר"ה פ"ד ה"ח) שבחג זה לא

כתוב בתורה להביא קרבן חטאת כבכל החגים לפי שאמר הקב"ה לישראל מיום שקיבלתם התורה עליכם כאילו לא חטאתם מימכם. ומאחר שכן יש לשמוח ביום זה.

ז. אמרו חז"ל בגמרא (פסחים ס"ח): "רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדו לי עגלא תלתא אמר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא" ופירש רש"י שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה בני לבינם", חזינון שיש משהו מיוחד ביום זה דאל"כ היה לו לומר שבזכות התורה וכו' ולמה תלה את זה ביום, והביאור בזה: שאורות והשפעות גדולים, זוכים ביום זה. כי אותם אורות והשפעות שהיו בימים ההם בזמן הזה, אף בימינו חוזרים.

ז. פסחים ר"ת פסחים ס"ח יום מתן. {שבמסכת פסחים דף ס"ח מבואר עניני יום מתן תורה. וכן "דהכל מודים שבעצרת בעין נמי לכם" {מענין לענין באותו ענין - במסכת מנחות דף ס"ה מבואר עניני ספירת העומר וסי' דלבר ס"ה ר"ת ספירת העומר. ובמסכת שבת דף ל"ג מבואר הסיפור עם רשב"י וסימנך ל"ג בעומר}}.

ח. מתן תורה היה בשנת 2448 לבריאת העולם. וסימן לדבר "שבת הגדול" ר"ת שנת ב' {אלפיים} ת' {400} הגדול {גימטריה 48} דהיינו שבשנת 2448 לבריאת העולם היה שבת הגדול ועם ישראל יצא ממצרים, ובאותו שנה בחודש סיון קיבלו את התורה.

ט. כתב היסוד ושורש העבודה (ש"ט פ"י) "יזהר מאד בשמיעתו עשרת הדיברות... ויכוין כאילו עומד עתה אצל הר סיני ושומע הדיברות מפי הקב"ה ומפי ציר נאמן ביתו משה עבד ה'".

י. עצרת ר"ת: עצרת צריכים ריבוי תורה {שהרי מרבית בתורה ביום זה}. וזה דלא כאותם החושבים שבחג זה יש להחליף לילה ליום, ויום ללילה, וכל היום ישנים במיטתם, דאינו כן, אלא כל המטרה להרבות בתורה ביום זה ולכן לומדים גם בלילה.

יא. כתב ר' חיים פלאג'י {בספרו מועד לכל חי (פ"ח סעיף לד)} שבועות אינו חל אלא בימי אבד"ו רמז "דאבדו גויים מארצו" על שלא קבלו התורה.

יב. כתב האור החיים הק' {שמות פרק יט פסוק ב} שלשה ענינים הם עקרי ההכנה לקבלת התורה, שבאמצעותם נתרצה ה' להנחילם נחלת שדי היא תורתנו הנעימה.

האחד, הוא התגברות והתעצמות בעסק התורה, כי העצלות הוא עשב המפסיד השגתה וכו' {והיינו עמל תורה}.

וענין ב' הוא השפלות והענוה, כי אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשפיל עצמו ומשים עצמו כמדבר (עירובין נ"ד) וכו', לשון שפלות וענוה כמדבר שהכל דורכים עליו. {ובגין כך לעולם ועד תחול פרשת במדבר לפני חג השבועות לרמוז כן. ועי"ע לקמן אות י"ח}.

וענין ג' הוא בחינת ייעוד חכמים בהתחברות בלב שלם ותמים לא שיהיו בד בבד וכו' אלא יתועדו יחד ויחדדו זה לזה, ויסבירו פנים זה לזה, וכנגד זה אמר ויחן שם ישראל לשון יחיד, שנעשו כולן יחד כאיש אחד, והן עתה הם ראויים לקבלת התורה.

יג. צ"ב למה אין עצרת לחג הפסח וחג השבועות כמו בחג סוכות {שיש שמיני עצרת}? איתא בפירוש בעלי התוספות {ויקרא פרק כ"ג פסוק כ"ז} "עצרת אני מעצר אתכם. משל למלך שבאו בניו להקביל פניו, אמר להם פעם ראשונה מתי תשובו לראות פני? אמרו לו עד נ' יום, פטרן לשלום. פעם שנייה אמר להם מתי תשובו לראותי? א"ל עד ד' חדשים, פטרן. פעם שלישית אמרו לו לא נוכל עד ז' חדשים לשוב, אמר להם אם כן התעכבו עוד עמי יום א' כדי שאשבע עצמי לראותכם בראייתכם מאחר שתאחרו כל כך לחזור כן לפיכך אין עצרת בפסח לפי שחוזרים בשבועות. ולא עצרת בשבועות, לפי שחוזרין בסוכות. אבל בסוכות שאין חוזרין עד פסח מפני הגשם, הקב"ה מעצרים יום א'.

יד. רמז למנהג שנוהגים לאכול מאכלי חלב בחג זה, כתבו הראשונים משום שנאמר "מנחה חדשה לה' בשבועותיכם" ראשי תיבות: חלב.

כתב המטה משה (ס' תרצ"ב) "ובעל אבן בוחן כתב גם אמרו בעלי משל וחידיה שמספר תרי"ג רמז אל "דבש חלב קמחא דסמידא" {פ' שמילים אלו עולים גמטריא 614, אחד יותר מתרי"ג}, והאחד העודף יפתר לאכול מהן שובע והותר, כן היום מנהג בני אמותינו ביום מתן תורתנו עכ"ל. סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור וממנהג אבותינו אל תסור כל אשר יורך ואל ישנה אדם שום מנהג וכו'".

טז. בטעם הדבר שנוהגים לאכול מאכלי חלב בחג זה, נאמרו הרבה טעמים: א. הכל בו ועוד- מפני שהתורה נמשלה לדבש וחלב כמו שכתוב "דבש וחלב תחת לשונך". ב. הרמ"א (בס' תצ"ד) - כמו השני תבשילין שלוקחים בליל פסח זכר לפסח וזכר לחגיגה כן אוכלים מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר ומביאים ב' לחמים ועל ידי זה יש זיכרון לב' הלחם שהיו מקריבים בחג {ולפי טעם זה יש לאכול מיני מאפה (כגון עוגות וכד') חלבים - הליכות מועד}. ועי"ע במשנה ברורה שם שהביא עוד טעם בזה. ג. בספר נזירות שמשון - לפי שחלב גמט' מ' לרמז שהתורה ניתנה בארבעים יום, ובזה מראה שהיא חשובה מכל מה שנברא שהיה בששה ימים בלבד. ד. בילקוט הגרשוני כותב לפי מה שכתב החתם סופר דקודם מתן תורה היה חלב אסור לבן נח משום אבר מן החי, לכן ביום מתן תורה אכלו חלב להראות

שיצאו מכלל בן נח, לכן אוכלים גם אנו מאכלי חלב. יעויין עוד בספר מנהג אבותינו בידנו שהביא עוד טעמים בזה. ה. עוד י"ל בס"ד לפי שחלב: ר"ת חייבים לחזור בתשובה, נהגו לאכול ביום זה מאכלים אלו, כדי להורות שבכדי לזכות לתורה חייבים להיות נקיים מעוונות, וכמ"ש בספרים שאין ארור דבק בברוך.

טז. כתב הבית יוסף באו"ח סי' תכ"ט שמ"ש חז"ל (מגילה לב.) ש"משה תיקן לישראל לשאול בהלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג" היינו לדרוש בטעמים שבעבורם נצטוינו במועד ההוא וגם כן לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות ביו"ט.

זהנה כתב החינוך (במצוה רצ"ז) בטעם מצות שביתה בימים טובים "כדי שנחשוב בענין המועד בנס שנעשה לנו בו ונהלל ונפאר במחשבתנו מה שצוינו ברוך הוא עליו ועשה לנו ניסים בזמן ההוא, ואם יהיה האדם טרוד במלאכתו, לא יהיה לו פנאי לחשוב בשום דבר". עוד כתבו (הובא באוצר המדרשים על תרי"ג מצוות מצוה ש"ח) לפי שהוא יום קבלת התורה צריך לעסוק בה ולזכור כל החרדות והקולות והברקים, הכל להרעיד הבן אדם להיות זריז בקיום התורה והמצוות. ואם מתעסק במלאכה איה קדושתו חול הוא, לכך "כל מלאכה לא תעשו" עכ"ל.

עוד אפשר לבאר ע"ד הדרש, בכדי להורות לאדם שבכדי לזכות לתורה אין להתעסק בשום מלאכה אלא רק "וכל היום היא שיחתי". {יעויין בגמ' עירובין דס"ה. שאמר אביי אי אמרה לי אם קריב כותחא לא תנאי ומבאר רש"י שאפי' ציוי עבודה קטנה כבר לא הייתי יכול ללמוד כמו שלמדתי}.

יז. בטעם הדבר שקוראים מגילת רות בחג זה כתב המטה משה א. לפי שכתוב בתורה בפר' אמור בענין חג השבועות "ובקוצרכם את קציר את קציר ארצכם לעני ולגר תעזוב אותם", וכן בועז עשה בקצירתו חסד לרות. ב. לפי שכתוב בה תולדת דוד המלך, וכתוב שהמשיח יהיה מגזע דוד, לכך נהגו לקרותה כדי לנטוע בנפשינו הביטחון בה', שכמו שקיים הבטחתו לישראל לתת את התורה לסוף נ' יום בהוציאם ממצרים, כך יקיים לנו ההבטחה לתת לנו משיח צדקנו. ג. ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי יסורים עוני {שהרי כתוב שם ויהי רעב בארץ וכו'} ד. לפי שביום זה לידת דוד מלך ישראל.

יח. מביאים בחג שבועות ב' הלחם, בכדי לרמוז לתורה שבכתב ותורה שבע"פ, שהרי התורה נמשלה ללחם דכתיב "לכו לחמו בלחמי" {מטה משה}.

יט. אמרו חז"ל בתענית דף ז. שהתורה נמשלה למים כדי להורות שמה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. עוד אמרו בעירובין דנ"ד. אמר רב מתנה מאי דכתיב וממדבר מתנה אם משים אדם עצמו

כמדבר זה שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו {שלא ישכח את התורה - רש"י}, ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו.

לכך לעולם ועד תחול פרשת במדבר לפני חג שבועות לומר לאדם אם הינך רוצה לזכות לתורה, עשה עצמך כמדבר.

ואפשר לבאר בס"ד את הפסוק בריש פר' בהר ע"ד זה הפלא ופלא, "וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמור", וידבר ה' אל משה - למה זכה משה שהקב"ה דיבר עמו. לפי ש"בהר" כלומר שאע"פ שמשה רבינו היה בהר סיני והיה במעלות נשגבות אע"פ כן קבוע היה "סיני לאמור" - שהיה אומר שהוא כלום וכמו שכתוב "ואנחנו מה כי תלינו עלינו", ולא היה מחזיק טיבותא לנפשיה. כך זוכים לתורה!

כתב התפארת ישראל (בריש אבות אות ב') משה קיבל תורה מסיני {בא לתרץ למה לא כתוב קיבל תורה בסיני הרי הכי הול"ל} - ר"ל משה שהיה עניו מאוד, עי"ז קבל התורה שנמשלה למים שמניחין מקום גבוה ומתאספים בנמוך (כתענית ד"ז א'), ולכן קבל התורה מסיני הנמוך בהרים, להורות דרך ע"י ענוה מקור לכל המדות ישרות יזכה אדם לתורה עכ"ל.

כ. ולחיבת הקודש נביא דברי חכם בן ציון אבא שאול בשו"ת אור לציון (ח"ג עמ' קצ"ג) שכתב בזה הלשון "ויש להזהר להתמיד בעסק התורה בלילה זה, שערך הלימוד אז גדול מאוד. והרי כתב בשער הכוונות שם, שכל מי שלא ישן בלילה הזה כלל אפילו רגע אחד, ויהא עוסק בתורה כל הלילה, מובטח לו שישלים שנתו, ולא יארע לו שום נזק בשנה ההיא, ע"ש. אך יזהר שיהא לימוד לשמה וכהוגן. גם יש להזהר שלא יתבטל, דיושב בטל כישן דמי. (ראה מג"א סימן תקפ"ג ס"ק ו'). וכל שכן שלא ישיח שיחה בטלה באמצע הלימוד ובתוך ביהכ"נ ח"ו, אלא יתגבר כארי שיהא לימודו כראוי. (וראה מה שהזהיר עי"ז בבא"ח פרשת במדבר אות ג').

ויזהר שיהא לימודו בשמחה, שכן לשון הזהר (הקדמת הזוה"ק דף ח' ע"א) הוא, דכלהו דמתקנין תיקונהא בהאי ליליא וחדאן בה, כלהו יהון רשימין וכתיבין בספרא דדכרניא וקב"ה מברך לון בשבעין ברכאן וכו'.

וראה בבא"ח שם שכתב שיש להזהר שיהא כל סדר הלימוד בחשק גדול ובשמחה רבה והתלהבות הלב ע"ש.

וגם כי כתוב בספרים שביום זה נגזר על האדם כמה חידושי תורה יחדש כל השנה, והוא לפי עיסוקו בתורה באותו יום שכן מה שאנו אומרים בתפילה שהוא יום מתן תורתנו, אין הכוונה בלבד שהיה פעם ביום זה מתן תורה, אלא שבכל שנה מתחדש המתן תורה לכל

אחד לפי זכותו. וראה בלב דוד להחיד"א שם. וראה גם בספרו כף אחת סימן כ"ב אות ח' שיש להשתדל לחדש בתורה ביום זה והוא סימן טוב לכל השנה, ע"ש.

ומשום כך יש גם כן להתפלל ביום זה לזכות לידיעת התורה ושיזכה לחדש כל הראוי לו לחדש לפי שורש נשמתו (וראה גם בספר פלא יועץ ערך עצרת).

וזאת מלבד מה שיש לעמול בתורה ביתר שאת בשלשת ימי הגבלה ופרישה שלפני חג השבועות, שכנגד זה זוכה להארה גדולה יותר בקבלת התורה בחג השבועות.

ועוד שאמרו שלפי עמלו בימים אלו יהא לו כנגד זה עזר וסיוע וסייעתא דשמיא במשך כל השנה, ויש להזהר לא לאבד רגע לבטלה ביום זה.

ואף ביום לא ישן הרבה שבכל רגע של לימוד ביום זה הוא מרויח רווח גדול. ומשום כך יש מהגדולים שנהגו שלא לישן ביום זה אף ביום ולעסוק בתורה.

וכתב החיד"א בכף אחת שם אות ז' שישתדל מאוד ללמוד ביום קבלת התורה, ואי לא אפשר מתוך כובד ראש בשינה, ינוח מעט, ויקום ויחזור על לימודו כל היום, כי גדול קדושת היום יום קבלת התורה, ע"ש.

ואולם יש להזהר שלא יגרם מחמת זה שיבואו לנמנם בתפילה, וביותר בשעת קריאת שמע. ויותר מהכל יש להזהר בתפילת מוסף שאז הוא גמר הפרי של תיקון ספירת העומר וכמ"ש בבא"ח שם אות ה' (וראה בזה בנהר שלום דף כ"ט ע"א). "עכ"ל רבינו בעל האור לציון.

כא. יסוד גדול לימדו אותנו חז"ל בהרבה מקומות {יעוין בסוטה ד"ח ועוד} שהקב"ה מודד לאדם מדה כנגד מדה. וכבר ידוע דברי הרמב"ם (בפירושו המשנה אבות פ"ב משנה ו') שדבר זה נראה לעין בכל עת ובכל מקום ובכל זמן.

וגם בענין לימוד תורה אנו מוצאים מדה כנגד מדה ובעז"ה נביא חלק מהם. ובכן: יעויין באבות (פ"ב מט"ז) "אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה". {כמו שאתה עושה רצונו יתברך, אף הקב"ה ממלא משאלות לבך}.

וכן כתוב שם (בפ"ג מ"ה) "המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ".

וכן כתוב (שם מ"י) "כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכו'".

וכן כתוב שם (פ"ו מ"א) "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה" {כמו שאתה עושה רצונו יתברך, אף הקב"ה ממלא משאלות לבך}.

וכן בסנהדרין (דף צ"ט): "נפש עמל עמלה לו {מבאר רש"י מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו} הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר" {מבאר רש"י שמחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה}.

חידושים מאדוני אבי ר' ראובן הלוי שליט"א. מאשר עלה ובא, בקדמא דנא, בעלונים אהל פנחס. (שנת סו - סח).

א. כתוב בפסוק "ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם" (במדבר א' ה'). אפשר להסביר על דרך הדרש, שעם ישראל הממונים מטעם הציבור, חייבים לעמוד לימינו של כל אדם. וזה אחד הדברים החשובים של איש ציבור. לא להיבחר ודי. אלא לאחר שנבחרת עליך לעמוד לצידו של כל אחד ואחד שאתה אחראי עליו. וזה עיקר גדול להיות "נושא בעול" עם חברו לפני מתן תורה. כך מקבלים תורה. וזהו כוונת הפסוק: ואלה שמות האנשים - כלומר, איך האנשים החשובים שנבחרו על ידי העם צריכים לנהוג - אשר יעמדו אתכם.

ב. כתוב בפסוק "אלה קריאי / קרואי העדה נשיאי מטות אבותם". (במדבר א' טז'). כתוב "קריאי" וקוראים "קרואי", מסביר הרב האבן עזרא: מה טעם בדבר? - שהעדה לא יעשו שום דבר עד שיקראום.

פירוש הדברים, שהעדה לא עושה כלום עד שהנשיא קורא להם ואומר להם מה לעשות. מכאן צריכים ללמוד יסוד, שבכל קהילה, עדה, מוסד, בית הכנסת. אם לא יהיה ראש אחד, שהוא הנשיא או הרב, חס ושלום זה תחילת חורבן.

באה התורה ללמד, אתה יוצא למדבר - אתה חייב ראש אחד ולהיות ממושמע. לכן חייב בכל מקום שיהיה רב המורה דרך לעם, ולעשות ככל אשר יאמר, וזה יסוד גדול לקבלת מתן תורה להיות נשמעים לגדולי הדור ורבתינו.

ג. יום חג השבועות, יום גדול וחשוב. לכן מצוה לברך את הבנים ולהתפלל על עצמו, שיגדל בתורה ויראת שמים.

ד. "למררי משפחת המחלי" אפשר להסביר, שאדם אומר, שמר לו, או שלא טוב לו, או שמתלונן - זה תחילת כל המחלות הרוחניות והגשמיות. ולכן אמרה התורה "למררי" - אם מר לך, זה ממשפחת המחלות - "משפחת המחלי".

אדם צריך תמיד להודות לה' יתברך, ובפרט מי שזכה לעסוק בתורה, צריך להודות לה' שהבדילנו מן הטועים. {א.ה. שמעתי לבאר על דרך הדרש, "מודה אני - לפניך" - שהמודה לה', הקב"ה לפניו למלאות משאלות לבו לטובה}.

ה. כותב החינוך במצוות ברכת כהנים (מצוה שע"ח) "כבר הקדמתי לך פעמים רבות כי בכח הכשר מעשינו תחול הברכה עלינו כי ידו ברוך הוא פתוחה לכל שואל בהיותו מוכשר ומוכן לקבלת הטוב". חייבים לדעת, שעיקר יום חג השבועות זה על ההכשר להיות מוכן.

לכן גם הגמרא אומרת: "ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן" (ר"ה דף טז ע"א).

זאת אומרת הכן עצמך, עשה משהו קטן, תראה שאתה מוכן, ואז הקב"ה נותן שפע אין סופי.

פתחו פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם (שהש"ר רבה ה, ג).

עניני תשעה באב והחורבן

סיכום חלק מהדברים שהפסדנו לצערנו על ידי חורבן בית המקדש

✎ גמרא ברכות [דף לב עמוד ב].

א. אמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר "גם כי אזעק ואשווע שתם תפלתי". ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר "שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש". רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנאמר "סכותה בענן לך מעבור תפלה".

ב. אמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר "ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר".

✎ אבות דר' נתן [פ"ד משנה ד-ה].

ג. על העבודה כיצד כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת העולם מתברך על יושביו וגשמים יורדין בזמן שנאמר (דברים יא) "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש" "ונתתי עשב בשדך לבהמתך". ובזמן שאין עבודת בית המקדש קיימת אין העולם מתברך על יושביו ואין הגשמים יורדין בזמן שנאמר (שם) "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו'" "ועצר את השמים ולא יהיה מטר". וכן בחגי (פרק ב) הוא אומר "שמו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה מטרם שום אבן אל אבן בהיכל ה' מהיותם בא אל ערמת עשרים והיתה עשרה בא אל היקב לחשף חמשים פורה והיתה עשרים מפני מה לא נאמר ביקב עשרים והיו עשרה", כשם שנאמר בחטים כ' והיו עשרה לפי שיקב סימן טוב יותר מחטים ללמדך שכל זמן שהיין לוקה סימן רע לכל השנה כולה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אתה עשית לנו כך. השיב רוח הקודש (שם א) פנה אל הרבה והנה למעט [וגו'] יען ביתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו ואם אתם תעסקו בעבודת בהמ"ק אני אברך אתכם כבתחילה שנאמר (שם ב) שימו נא לבבכם [וגו'] מיום כ"ד לתשיעי למן היום אשר יוסד היכל ה' [וגו'] העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך הא למדת שאין עבודה שהיא חביבה לפני הקב"ה יותר מעבודת בית המקדש.

על גמ"ח כיצד הרי הוא אומר (הושע ו) כי חסד חפצתי ולא זבח. העולם מתחלה לא נברא אלא בחסד שנאמר (תהלים פט) כי אמרתי עולם יבנה שמים תכין אמונתך בהם. פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב [אר"י או לנו על זה שהוא חרב] מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. א"ל בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמ"ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח שכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק בגמ"ח ומה הן גמ"ח שהיה דניאל מתעסק בהם אם תאמר עולות וזבחים מקריב בבבל והלא כבר נאמר (דברים יב) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולותיך. אלא מה הן גמ"ח שהיה מתעסק בהן היה מתקן את הכלה ומשמחה ומלווה את המת ונותן פרוטה לעני ומתפלל ג' פעמים בכל יום ותפלתו מתקבלת ברצון שנאמר (דניאל ו) ודניאל כדי ידע די רשים כתבא על לביתיה וכיון פתיחן ליה בעיליתה נגד ירושלם וזימנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה. וכשבא אספסינוס להחרב את ירושלים אמר להם וכו'. יעוי"ש בבנין יהושע.

👉 תוס' ב"ב דף כא. ד"ה כי מציון.

ד. כי מציון תצא תורה - לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה כדדרשי' בספרי למען תלמד וגו' גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכון ליראת שמים ועוסק בתורה.

👉 מדרש רבה שיר השירים [ד, יב].

ה. כמגדל דוד צוארך זה בית מקדש, ולמה מדמהו לצואר? שכל ימים שהיה בית המקדש בנוי וקיים - היו צוארן של ישראל פשוט בין אומות העולם, וכיון שחרב בית המקדש כביכול נכפף צוארן של ישראל, הה"ד (ויקרא כ"ו) ושרבתי את גאון עוזכם זה בית המקדש.

ו. דבר אחר מה צואר זה נתון בגבהו של אדם, כך בית המקדש נתון בגבהו של עולם. ומה צואר זה רוב תכשיטין תלויין בו, כך כהונה מבית המקדש לויה מבית המקדש.

ז. ומה צואר זה אם ניטל אין לאדם חיים כך משחרב בית המקדש אין חיים לשוואי ישראל.

👉 תנחומא תולדות.

ח. ילמדנו רבינו על מה היו השלמים באים? כך שנה רבי חייא בר אבא בשם רבי יהודה כל המביא שלמים מביא שלום לעולם. אמר ר' אליעזר בשעה שהיו זבחים בעולם היה שלום משחרב בית הזבחים אין לך יום שאין בו קללה ופורעניות.

👉 תנחומא תצוה.

ט. "ולחם מצות", בזכות לחם מצות אני מברך את הלחם א"ר הונא בר אבא בשעה שהיו הקרבנות קריבין היתה סאה ארכלים עושה סאה סולת, סאה קמח, סאה מורסן, סאה סובין, סאה קיבר, סאה גנינים. אבל עכשיו אדם מוליך סאה של חטים לטחון אינו מביא אלא כמו שהולך ויתר מעט למה שבטל לחם הפנים וכו'.

ראה מה היו הקרבנות בשעה שהיו קריבין כל מה שהיה מתקרב מן מינו היה מברך את מינו אמר רבי חייא בר אבא אפילו עקרו של מזבח לשום כפרתן של ישראל נעשה מזבח מ' מחילת עונותיהם ז' זכרון טוב לישראל ב' ברכה שמברכת את כל המינין ח' חיים שהיא נותנת חיים לחם מצות ולחם הפנים שהיו מקריבין היו מברכין את הלחם ובכורים שהיו מקריבין היו מברכין את פירות הארץ מעשה ברבי יונתן בן אלעזר שהיה יושב תחת תאנה אחת בימות הקיץ והיתה התאנה מלאה תאנים יפות יצא הטל והיו אותם התאנים שואבות דבש ומורידין והיה הרוח מגבלו בעפר ובא עז אחת והיתה מנספת חלב לתוך הדבש ונתערב החלב והדבש קרא לתלמידיו אמר להם בואו ראו מעין דוגמא של עולם הבא וכל כך למה שהיו הקרבנות קריבין

מעשה בסופר אחד שהיה עולה לירושלים בכל שנה הכירוהו בני ירושלים שהיה אדם גדול בתורה אמרו לו טול ממנו חמשים זהובים ושוב לך אצלנו אמר להם יש לי גפן אחת והיא חביבה עלי מכל מה שאתם נותנים שהיא עושה לי שלש רפואות בכל שנה ושש מאות חביות עושה לי בכל שנה הראשונה היא עושה שלש מאות והשניה עושה מאתים והשלישית היא עושה מאה ואני מוכרם בדמים הרבה מה עשה הניחם וירד לו וכל השבח הזה בזכות נסוך היין שהיה קרב על גבי מזבח בטל נסוך היין ונמנעו כל טובות שבעולם את מוצא כשגלו לבבל מה עזרא אומר להם עלו לא"י ולא היו מבקשים אמר להם עזרא זרעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לשבעה שתו ואין לשכרה לבוש ואין לחום לו והמשתכר משתכר אל צרור נקוב זרעתם הרבה והבא מעט משבטל לחם הפנים אכול ואין לשבעה משבטל נסוך המים שתו ואין לשכרה משבטל נסוך היין לבוש ואין לחום לו משבטלו בגדי כהונה והמשתכר משתכר אל צרור נקוב משבטלו תמידים של צבור כל כך למה שבטלו הקרבנות.

אמר נביא (חבקוק ג) כי תאנה לא תפרח משבטלו הבכורים. ואין יכול בגפנים משבטלו הנסכים. כחש מעשה זית משבטל שמן המאור. ושבטלו לא עשה אוכל, ושדי בהמות לא עשה אוכל משבטלו הבכורות. גזר ממכלה צאן משבטלו התמידים. ואין בקר ברפתים משבטלו הפרים שהיו קריבין.

ארשב"ג משום ר' יהושע משחרב בית המקדש אין לך יום שאין בו קללה שנאמר (תהלים יז) ואל זועם בכל יום א"ר זעירא הראשון קיים.

ו. מדרש תהילים ז.

אלהים שופט צדיק. תמן תנינן, רבן שמעון בן גמליאל אומר, מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו סימן קללה, ואין טל יורד לברכה, וניטל טעם הפירות. ר"י אומר, שומן הפירות בטלה. רבי שמעון בן אלעזר אומר, אף הטהרה בטלה. והריח והמעשרות בטלו. והשומן והדגן. וחכמים אומרים, הזונות והמכשפים נטלו את כל אלו משחרב בית המקדש, שנאמר, ואל זועם בכל יום. אמר ר' זעירא, ראשון ראשון קיים. א"ר אחא, בזכות מה אנו עומדין, בזכות ברכת כהנים.

ז. מדרש תהילים ט.

י. ויהי ה' משגב לדרך. א"ר יוחנן, כל מקום שנאמר דך, עני, ואביון, מך. בישראל הכתוב מדבר, שאין עניות זוה מהם משחרב בית המקדש.

ח. פיסקא רבתי כא.

יא. [דבר אחר רכב אלהים וגו'] רבי אומר משם אבא בן יוסף כתב אחד אומר היש מספר לגדודיו (שם כ"ה ג') וכתב אחד אומר רכב אלהים ריבותים אלפי שנאן אלא הרי זה מספר לגדוד אבל לגדודים אין מספר ורבנין אמרין אחרת כתב אחד אומר היש מספר לגדודיו וכתב אחד אומר אלף אלפין ישמשוניה ורבוה ריבבון קדמוהי יקמון (דניאל ז, י) אלא עד שלא חרב בית המקדש היה שבחו של הקב"ה משלם משחרב בית המקדש כביכול מיעט הקב"ה בפמליא שלו מנלן אמר ביתי חרב וקילוסין עולה משלם. [ד"א רכב אלהים וגו'] אמר ר' תנחום בן חנילאי (כי לי אדם רכב רבותיים אלפי מי לירדם שלשון לעז) [ביליארם רכב רבותיים אלפי מילירדים שנאן שאינן] עד מקום שאין סופיסטוס יכול לחשוב.

✎ מדרש שני כתובים פ"ב.

שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד (ישעיה ו, ב) וכתוב ארבעה פנים לאחת וארבעה כנפים (יחזקאל א, ו) את מוצא ישעיהו ראה כיון שהיה בית המקדש קיים והיו ישראל בתוכו וראה אותם שש כנפים אבל יחזקאל משחרב וגלו ישראל מתוכו הוא ראה אותם ארבע ולמה ראה ישעיהו שש לכל שרף ושרף בשתים יכסה פניו כדי שלא יביט בשכינה שנאמר (שמות לג, כ) כי לא יראני האדם אפילו המלאכים ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א, י) (וכף רגליהם ככף רגל עגל) בשתים יכסה רגליו (א) אלו כף רגליהם שלא יזכירו עונות אבותיהם שנאמר וכף רגליהם ככף רגל עגל ובשתים יעופף במה שהן מקלסין למקום הרי שש אבל משחרב בית המקדש באו לקלס לפני הקדוש ברוך הוא תופס בהם ואומר ביתי חרב וגלו בני ואתם מבקשים לקלס לפני לכך יחזקאל ראה ארבעה וישעיהו שש.

✎ ילקוט שמעוני מלאכים (רמז קצה).

יב. אמר רבי שמואל בר נחמני עד שלא חרב בית המקדש היתה השכינה נתונה בהיכל שנאמר ה' בהיכל קדשו, משחרב בית המקדש ה' בשמים כסאו סילק שכינתו לשמים.

סיכום הדברים שהפסדנו בגלל חרבן הבית בדרך קצרה:

א. ננעלו שערי תפלה. ב. נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים. ג. אין העולם מתברך על יושביו {יושבים בהשקט וביטחה ללא גלויות}. ואין הגשמים יורדין בזמנן. ד. נחסר יראת ה' ולימוד תורה. ה. כביכול נכפף צוארן של ישראל. ו. ניטל היופי של עם ישראל. ז. אין את החיים הטובים כבשנים קדמוניות. ח. אין לך יום שאין בו קללה ופורעניות. ט. ברכה ושפע גדול נחסר. י. אין עניות וזה מהם משחרב בית המקדש. יא. כביכול מיעט הקב"ה בפמליא שלו. יב. סילק הקב"ה שכינתו לשמים.

נֶר לְדַגְלֵי דְבָרֶךְ

"אנו עמלים והם עמלים"

חידושים וביאורים בדברי חז"ל

"אנו עמלים והם עמלים"

מאה וחמש עשרה פירושים,

חידושים וביאורים ,

חדשים גם ישנים,

בעזרת חי העולמים.

"אנו עמלים... והם עמלים..."

**פירושים ישנים גם חדשים, מתוקים מדבש ונופת צופים
בביאור דברי רבותינו (ברכות כה ע"ב) "אנו עמלים ומקבלים
שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר"**

איתא בגמ' ברכות (דף כח עמוד ב) "ביציאתו {מבית המדרש} מהו אומר, מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים - אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת". וכן נוהגים ישראל לומר נוסח זה בסיום מסכת.

פירושו של דבר, שאנו לומדים תורה ומקיימים מצוות - מקבלים שכר. והם שלא לומדים תורה - אינם מקבלים שכר.

והנה צריך להבין: מהו אומרו "אני עמל ומקבל שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר". הלא גם אלו שלא לומדים תורה, יש שכר בעמלם, שהרי משיגים חפצם במשא ומתן - להרויח הון ועושר לביתם?

וב"ה מצאנו כמה וכמה תירוצים, לתרץ אלו הדברים:

א. בשו"ת כתב סופר (אורח חיים סימן יח) מתרץ, שהסוחר אין לו ריוח בעצם עמלו שצריך לעמול בסחורתו, כגון לילך כמה פרסאות בכדי למכור את סחורתו וכדומה, ואדרבה אם יש לו הוצאות ינוכה מן הריוח שלו, אבל במצוות ותלמוד תורה, יש לו שכר פסיעות כדאיתא בסוטה (דף כב:) ושכר על הטירחה, כדאיתא באבות (סוף פ"ה) "לפום צערא אגרא".

וזהו אני עמל ומקבל שכר - שמקבל שכר טרחו ויגיעו בעבור התורה והמצוות, וככל שירבה טרחו יגדל שכרו ביותר. מה שאין כן הם שלא עוסקים בתורה, אין להם שכר וריוח על עצם עמלם.

ב. כעין זה ביאר בעל החפץ חיים (בספרו על התורה עמוד קט), שאנו עמלים ומקבלים שכר - על עצם העמל גם אם לא יצא שום תוצאה נכונה, כגון אדם שהתייגע להבין סוגיא מסוימת אך לבסוף נודע לו שלריק היה יגיעו ומה שעלה בידו, אין האמת עמו. מכל מקום יבא על שכרו מאת הבורא יתברך שמו. בשונה ממי שלא עוסק בתורה ובמצוות ש"הם עמלים

ואינם מקבלים שכר", כגון נגר שעמל שעות רבות על בניית ארון וכד', ולבסוף ראה שעקום יצא לו, נמצא שהלך לריק יגיעו, ולא יקבל על כך את שכרו.

ולפי פירושים אלו מובן שפיר דקדוק חז"ל באומרם אני עמל ומקבל שכר, ולא אמרו בקיצור אני מקבל שכר וכו'. וזה בכדי להדגיש את הנקודה של השכר על העמל.

ג. רבינו חיים בן עטר בעל האור החיים הקדוש בספרו חפץ ה' על הגמ' שם. מבאר שכשהאדם עמל במשא ומתן וכוונתו בעמלו כדי להשתכר די מחסורו למען יוכל לעסוק בתורה מבלי טרדות מזונות - אז הוא מקבל שכר על עמלו במשא ומתן, מלבד עסק התורה. יען שהוא משים עסקו במשא ומתן בכדי לעסוק בתורה. אכן באם ח"ו האדם מטריד עצמו בעסקים, וכוונתו לצורך דברים בטלים, לצבור הון בכדי למלאות תאוותו מהנאות הכוזבות - אז התאוות הללו מוציאים אותו מן העולם, וכמו שאמר אחר כך 'אני רץ לחיי העולם הבא והם רצין לבאר שחת' וכו'.

וזהו אני עמל ומקבל שכר - גם על עבודתי בגלל שכל כוונתי בכדי לעסוק בתורה. והם עמלים ואינם מקבלים שכר - על עבודתם כיון שאין כוונתם לשם שמים.

ד. ובספרו אור החיים (במדבר כו, כג) על הפסוק בני יששכר וגו' ביאר שאנו עמלים ומקבלים - שכר נצחי. אבל הם מקבלים שכר שאינו נצחי. והטעם כי לא יעמוד קנין המדומה, והגם שיעמוד הבל הוא. יעו"ש שביאר שדבר זה רמזו בשם יששכר שהוא אותיות יש שכר שהרי יששכר מרמז לתורה וכמו שכתוב בברכת משה רבינו בפר' וזאת הברכה "ויששכר באהליך" וביאר רש"י שם שיששכר עוסק בתורה באהלים.

וכן נראה שהבין רבינו יונה (על הרי"ף שם), שהרי הקשה וא"ת ולמה הוצרך לחזור ולומר אני רץ לחיי עולם הבא וכו' והלא הוא בכלל מה שאמר תחילה אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר.

ותירץ שהוא דבר בפני עצמו ורוצה לומר כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה ומפני זה אני מכין צידה לדרך כדי שאזכה לחיי העולם הבא, אבל הם אינם מרגישין במיתתם כלל עד שעת המיתה, ואינם מכינים צדה לדרכם. ומזה שהקשה חזינו שהבין שפירוש "אנו עמלים ומקבלים שכר" - היינו שכר נצחי.

ולפי"ז לא קשיא מהא דאיתא בגמ' קידושין (מ"ב) ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא. דכוונת חז"ל באמרם אנו עמלים ומקבלים שכר - היינו בעולם הבא. כן מוכח מרבינו יונה הנ"ל. ודו"ק.

ה. **המהרש"א** (שם) מבאר על פי מה שאמרו חז"ל בסנהדרין (דף צט עמוד א) "כי האדם לעמל יולד" שהיינו לעמל תורה וקאמר שם "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו", הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת עליו במקום אחר. {מבאר רש"י "נפש עמל עמלה לו - מפני שעמל בתורה, תורה עומלת לו, שמחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה, וכל כך למה מפני שכפף פיהו על דברי תורה"} והיינו "אני עמל ומקבל שכר" דקאמר הכא, שהתורה עומלת עליו במקום אחר, הוא שכרו בעוה"ז. ועוד ואני רץ לחיי עוה"ב שהוא השכר לעתיד. עכת"ד. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

ו. רבינו יוסף חיים בספרו **בן יהוידע** (שם) מבאר, אני עמל ומקבל שכר, פירוש העמל עצמו שאני עמל במצוה, נחשב בעיני קבלת שכר, כי אני שמח ומשתעשע בזה העמל. ואילו הם שלא עוסקים בתורה, אינם כן, וכל עמלם אינו אלא אמצעי להשיג הון ועושר לביתם. {כתב בספר בית יוסף על מסכת ברכות (דף ו:) "סביב רשעים יתהלכון" שהרשעים כל היום הולכים סביב עצמם - עובדים בשביל להחיות גופם, ומחזקים גופם בכדי לעבוד. וכך מבליט את כל ימיהם, ה' הטוב יכפר בעדם}. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

ז. ובספרו **בניהו** ביאר על דרך משל, לאדם שאמר לו הרופא שצריך לעשות התעמלות לצורך רפואתו, ועל ידי שזייע יתרפא מחוליו. והנה, ראה פועלים ששכרן בעל הבית למשא על כתפיהם, הצטרף אליהם ועשה כמותם לצורך רפואתו ולעת ערב באו הפועלים על שכרם מבעל הבית והוא לא קיבל שכר יען כי העמל שהוא עמל היה שכרו שעל ידי זה יתרפא מחוליו, מה שאין כן הפועלים לא היה להם תועלת מגוף העמל, ואם לא היה שוכרן בעל הבית לא היו נושאים משאות ממקום למקום לכך צריכים לקבל שכר בפני עצמם. - כך הצדיק שיש לו בעולם הזה עמל בתורה ובמצוות, הנה גוף העמל הוא ראוי להיות שכרו כי על ידי העמל הזה פלט ויצא ממנו זוהמת הנפש והסיגים שבו, ונתרפא מחולי הנפש, כאותו האדם שצוהו הרופא שיעשה התעמלות בכדי להזיע.

ולזה אמר אני עמל ומקבל שכר - רוצה לומר שהעמל שאני עמל אני מקבלו בתורת שכר שעל ידו מגיע רפואתי מחולי הנפש מה שאין כן אותם יושבי קרנות אע"פ שזידמן להם עמל כמו עמל שלנו, דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות אין מקבלים שכר בכך כמונו כי לומדים שלא לשמה ואין יגיעתם בתורה מפלטת הסיגים מהם. עכת"ד. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

ח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הבן יהוידע בחגיגה (דף ג עמוד א) ד"ה נשים באות לשמוע שביאר שאדם ששומע דברי תורה אפילו שלא הבין נשמתו מבינה ובעולם הבא ידע את אותם ד"ת יעו"ש שהאריך בזה ולפי"ז ביאר את הסיבה שאמו של ר' יהושע בן חנניא נתנה עריסתו בבית המדרש על אף שלא הבין מאומה וכו'.

ולפי זה אפשר לומר שזהו אנו עמלים - להבין את דברי הדרשן, ואפילו אם לא הבנו - מקבלים שכר - שיבארו לנשמתנו את דברי התורה ששמענו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

ט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בגמ' ברכות (דף ו עמוד א), המחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה נחשב כאילו עשה וכו'. וכן איתא בקידושין (דף מ עמוד א) מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה.

ממילא אפשר לומר שזהו אנו עמלים - טורחים לעשות מצוה. ומקבלים שכר גם אם לא עלה בידנו. מה שאין כן העוסקים בעבודתם ולא לומדים תורה ולא עושים מצוות - לא מקבלים שכר אלא אם כן יצא בפועל תוצאה במעשיהם.

י. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בגמ' מנחות (דף קי עמוד א), העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכו'. וכן מצינו בגמ' יומא (דף עא עמוד א), ואמר רבי ברכיה: הרוצה לנסך יין על גבי המזבח - ימלא גרונם של תלמידי חכמים יין. ועוד מצינו בחז"ל הרבה דברים כעין זה {יעוין בברכות (דף ח עמוד ב) שהאוכל בערב כיפור כאילו התענה תשיעי ועשירי}.

אם כן אפשר לומר שזהו אנו עמלים - בדבר מסוים, ומקבלים שכר - כאילו עשינו דבר גדול כנ"ל. ואילו הם עמלים ואינם מקבלים שכר, אלא על אשר עשו, ותו לא.

יא. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - ללמוד תורה ולעשות מצוות בשמחה, ומקבלים שכר גם על השמחה במצוה. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו. {יעוין במדבר קדמות לחיד"א (מערכת א) שכתב "לכן נראה כי אבות העולם (אברהם יצחק ויעקב), כל מעשיהם עשו בשמחה רבה והתלהבות עצומה מאד, וזה נחשב יותר מהמעשה עצמו, וכמו שכתבו המפרשים שהשמחה שאדם שמח במצוות הוא יותר מהמצוות עצמם". עוד כתב במקום אחר, "שמחה" ר"ת: שמחת מצוה חיוב הוא}.

רבותינו הראשונים מקשים דהנה איתא במועד קטן (דף כח עמוד א), בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. ואילו מפסוקי התורה לכאורה נראה בהיפך הגמור, כי בזכות ובעונש הדבר תלוי. והנה רבינו אברהם בן הרמב"ם כתב לחלק בין עובד אלוקים מתוך יראת העונש, ופחד הבורא, דבזה תלוי במזל ולא בזכות, לבין העובד את ה' מתוך אהבת הבורא, אשר באהבתה ישגה תמיד, דבזה תלוי בזכותו, ועל זה אמרה התורה וברך פרי בטןך וגו'. והגילוי על עבודת ה' מאהבה הוא עשיית המצוות בשמחה והתלהבות. וזה מדוקדק במה שאנו אומרים בק"ש, לאהבה את ה' אלוקיכם, ולעבדו בכל לבכם, ונתתי מטר ארצכם וגו'. והיינו, שאם עובד את ה' מתוך אהבה, בזה זוכה לשכר בעוה"ז. ולכן כתוב בתחלה: והיה אם שמוע וגו', לשון והיה שהוא שמחה. שהרי אמרו

במגילה (דף י' עמוד ב) דכל מקום שנאמר בתורה ויהי בימי היינו לשון צער. ע"ש. ומכאן דלשון והיה הוא לשון שמחה. {וכ"ה במדרש רבה (בראשית מב ג)}. ולזה רמזה התורה, שאם ישמע בקול ה' בשמחה, יזכה לנתתי מטר ארצכם וכו'. (הובא בילקו"י או"ח סי' ק). יעו"ע בכלי יקר בפרשת בחוקותי שהביא על זה שבעה ביאורים.

יב. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - בהכנות למצוה כגון בניית סוכה, קניית ד' המינים, ושאר ההכנות עבור המצווה שתהיה בשלמותה, ומקבלים שכר גם על זה. ואדרבה אומרים בעלי המוסר על הפסוק "ויעש המלך כדבר ממוכן" - שהקב"ה עושה לאדם ישועות והצלחות לפי ההכנות שלו למצוה, כי זה מראה את אהבת ה' שיש לו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

יג. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים ומקבלים שכר - של אריכות ימים גם בעולם הזה, וכמ"ש כי בי ירבו ימיך וגו' מה שאין כן העוסקים בעבודתם ולא לומדים תורה ולא עושים מצוות, אמנם מרבים בנכסים, אבל מרבים על ידי זה, גם דאגה ופחד, ומוציאה אותם מן העולם. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

יד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (פרק ד, כז), הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. ושם (בפרק ב, טז), איתא שגם על ידי שנאת הבריות יוצא האדם מן העולם. אמנם אנו העמלים בתורה על ידי זה נמנעים מאלו הדברים, ועל ידי זה מרבים חיים. מה שאין כן הם שלא לומדים תורה, עלולים להכשל באלו הדברים ומפסידים את החיים שנתן להם חי העולמים. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

טז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בבכורות (דף לא עמוד ב), ובעוד מקומות. אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר, ואמר רבי יצחק בר זעירי מאי קראה "וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים" ככומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון דאדם נוגע בו דובב אף תלמידי חכמים כיון שאדם אומר דבר שמועה מפיו דובבות שפתיו בקבר.

וזהו אני עמל ומקבל שכר - ששפתותיו דובבות בקבר בעבור התורה שעמל לחדש בהיותו בעולם הזה, מה שאין כן אותם אלו שלא עוסקים בתורה, אין בהם כדברים הללו. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

טז. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - להחזיר אנשים בתשובה, ולזכות את הרבים. ומקבלים שכר - שכל מעשיהם הטובים נזקפים לנו. וכן זוכים שעל ידי זה אין חטא בא על ידינו, כדאיתא במשנה באבות (פ"ה משנה יח). כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו וכו'.

משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר וכו'. יעו"ש בתפארת ישראל (באות ק). מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

יז. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - ללמוד תורה לשמה, ומקבלים שכר גם בעולם הזה כדאיתא באבות ^(פ"ה) המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. מה שאין כן אותם יושבי קרנות אע"פ שיודמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שהיו לומדים תורה ועושים מצוות אין מקבלים שכר בכך כמונו, כי לומדים שלא לשמה.

יח. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - ללמוד תורה לשמה, ומקבלים שכר גם בעולם הזה, כמו שאמר רבינו עזרא עטיה זצוק"ל על הגמ' בפסחים (דף נ עמוד ב) "כי גדול מעל שמים חסדך - בעוסקים בתורה לשמה". שהלומד תורה לשמה יכול לחולל ניסים ונפלאות מעל השמים כלומר מעל כח הטבע "ותגור אומר - ויקם לך" צדיק גזור והקב"ה מקיים. מה שאין כן אותם יושבי קרנות אע"פ שיודמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שהיו לומדים תורה ועושים מצוות אין מקבלים שכר בכך כמונו, כי לומדים שלא לשמה. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}. {ועיין עוד לקמן בביאור ק לדעת המהרש"א המובא שם}.

יט. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך, ומקבלים שכר שגם בעולם הזה - ניתן לנו את הכח לשלוט על הטבע. כדאיתא בגמ' ברכות (דף לג עמוד ב) "תנו רבנן מעשה במקום אחד שהיה ערוד {נחש מסוכן} והיה מזיק את הבריות, באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא, אמר להם הראו לי את חורו הראוהו את חורו נתן עקבו על פי החור יצא ונשכו, ומת אותו ערוד, נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש אמר להם ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא". {יעו"ש ברש"י את הביאור בדיוק}. יעו"ש עוד בגמ' תענית דף כא והלאה, עוד הרבה מעשיות מעין זה. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}. ההבדל בין תי' זה, לתירוץ הקודם. שלפירוש הקודם, הצדיק מחולל ניסים. ולפי' האחרון אין הצדיק ניזוק "לא יאונה לצדיק כל און". כי כל הטבע כפוף אליו, בכדי להטיב עמו, ולא ח"ו להיפך.

כ. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך, ומקבלים שכר שגם בעולם הזה - ניתן לנו ברכה והצלחה בכל מכל כל, וכמ"ש "והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' את הברית ואת החסד וגו' וברך פרי בטןך וגו'" (דברים יב והלאה). וכן "את הברכה - אשר תשמעו אל מצוות ה' וגו'" (דברים יא פסוק כז). מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין להם אלא פורענות וכמ"ש "והיה אם לא תשמעו אל מצוותי אשר אנוכי

מצוה אתכם וגו' וחרה אף ה' וגו'" (דברים יא פסוק יג והלאה). והאמת שכמה מהראשונים {ומהם: ארחות חיים (הלכות ברכות סי' ס). אהל מועד (שער הברכות דרך ג). הסמ"ק. כל בו. ועוד}. גרסו בנוסח של הגמ' "אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ומקבלים פורענות". ולפי הנ"ל אתי שפיר. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

כא. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - ללמד תורה את בנינו ולגדלם על אדני התורה והיראה, ומקבלים שכר בתורתם ובמצוות שמקיימים. וכמ"ש חז"ל בסנהדרין (דף קד עמוד א) "ברא מזכה אבא". וכן האמא מקבלת שכר בתורת בניה וכמו שאיתא בברכות (דף יז עמוד א). וז"ל הרבינו יונה באגרת הנשים (אות עט) "תהא האשה זהירה להתפלל ערב בוקר וצהריים ובסוף תפלתה יהא עיקר תחנוניה על בניה ובנותיה שיהיו יראי שמים ושיהיו מצליחים בתורה, כי עיקר זכותה של אשה לעולם הבא שבניה עובדים להשם יתברך ועושים רצונו ויראים אותו. וכשהיא בבית עולמה ובניה יש בלבם יראת שמים ועוסקים בתורה ובמצוות, נחשב לה הדבר הזה כאלו היא בחיים, ועושה כל המצוות והיא במעלות עליונות בעולם הבא. עכ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

כב. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך, ומקבלים שכר גם על שב ואל תעשה בכך שאנו נמנעים מלעשות עבירות. וכן פעמים המצוה היא, לא לעשות, כגון שאסור ללמוד במבואות המטונפות, כדאיתא בברכות (כד עמוד ב). וכן שאסור לאונן לקיים שום מצוה, כדאיתא בטוש"ע יורה דעה (סימן שמא). מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו, כי גם זה שאינם עושים עבירות, אינו משום ציווי ה', ואנן קי"ל מצוות צריכות כוונה כמו שפסק השו"ע (או"ח סימן ס סעיף ד).

כג. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך. ומקבלים שכר - גם המחזיקים בידנו כיששכר וזבולון, וכמ"ש "עץ חיים היא למחזיקים בה". וכתוב "ותומכיח מאושר". מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

כד. עוד שמעתי לבאר {מהחברותא הי"ע שליט"א}, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך. ומקבלים שכר - גם נשותינו שבזכותם אנו לומדים כדאיתא בברכות (דף יז עמוד א). מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו. {יעויין בספר מאור ישראל (עמוד כה על הגמ' ברכות שם) שפעמים יש לאשה שכר יותר מהבעל}. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

כה. עוד שמעתי לבאר {מההכרותא הי"ע שליט"א}, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך. ומקבלים שכר שעל ידי התורה אין אנו חפצים בתאוות, ולכן כשמזקינים לא קשה להשלים עם המצב של נטילת התאוות, וכן לא משתעממים כי קבוע יש את התורה שמעניינת ומשעשעת כל הוגה בה. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, מאד קשה להם בגיל הזקנה להשלים עם המצב שלא יכולים לעשות ולפעול כבראשונה, ופעמים רבות נפטרים מחוסר עשייה. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

כו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו ז"ל שאמרו בקידושין (דף מ עמוד ב). התוהא על הראשונות הפסיד את שכרו - {המתחרטים על המצוות שעשו, מפסידים את שכרם}.

לפי זה הכי פירושם של דברים - אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים מצוות ה' יתברך. ומקבלים שכר - של התורה והמצוות, מכיון שאין אנו תוהים על הראשונות. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות, לא תמיד מקבלים שכר, מכיון שפעמים רבות מתחרטים על המצוות שעשו ומפסידים את שכרם.

כז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו ז"ל שאמרו בברכות (דף ה עמוד א) אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו. והיינו שעל ידי ששקוע בלימוד התורה לא שם לב ליסורין. ובהכי מבארין את דברי חז"ל בעירובין (דף נד עמוד א). החש בראשו יעסוק בתורה וכו'. ולכאורה קשה, שהרי עיינו הרואות שהחש בראשו לומד ולא מתרפא אלא מבארים שפירושו שעל ידי שתלמד לא תרגיש בכאב מאחר שהראש שקוע בתורה הקדושה.

לפי זה הכי פירושם של דברים - אנו עמלים - ללמוד תורת ה' יתברך. ומקבלים שכר - שעל ידי זה אין אנחנו מרגישים ביסורין הסובבים אותנו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה באופן שכל שכלם שקוע מאד בתורה, אין בהם כדברים הללו. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

כח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו ז"ל שאמרו בכתובות (דף קיא עמוד ב). "כל המשתמש באור תורה, אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו וכו'". מבואר שם שרק מי שיש לו קשר לתורה זוכה לקום בתחיית המתים ומי שאין לו קשר לתורה אפילו שמקיים את כל המצוות, מכל מקום לא יוכל לזכות לקום בתחיית המתים.

ועל פי זה ביאר רבינו יוסף עדס זצ"ל את הפסוק "בהתהלך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך". דורשים חז"ל באבות (פרק ו משנה י) בהתהלך תנחה אותך,

בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, בקבר. והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא. הקשה הרב מדוע הפסוק בתחילה אומר בהתהלךך תנחה אותך, ולא כתוב היא תנחה אותך. וכן בהמשך קאמר, בשכבך תשמור עליך, ולא כתוב היא תשמור עליך. ואילו בסוף הפסוק כתוב, והקיצות היא תשיחך. ולפי האמור ביאר הרב ש"והקיצות היא תשיחך" היינו תחיית המתים, וזה רק "היא תשיחך" שרק התורה תקים את האדם מהקבר, וכדלעיל.

לפי זה הכי פירושם של דברים - אנו עמלים - ללמוד תורת ה' יתברך. ומקבלים שכר - שעל ידי זה נזכה לקום בתחיית המתים. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה, אע"פ שמקיימים את שאר המצוות, לא יזכו לקום בתחיית המתים, כדלעיל. ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

כט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי השדי חמד (מערכת מ. סוף כלל קצח). שכתב "ומצוה שעושים אותה הרבה בני אדם בשותפות כל אחד נוטל שכר כאילו עשהה כולה לבדו ומטעם זה נוהגים כל בית ישראל לעשות חבורת ש"ס וכו'" עכ"ל.

ולפי זה ניתן לבאר את הפסוק בפר' ראה "לשכנו תדרשו ובאת שמה", שצריך ביאור מדוע פתח הפסוק בלשון רבים - "לשכנו תדרשו" ומסיים בלשון יחיד "ובאת שמה". ולפי האמור אפשר לומר בס"ד, שכוונת הפסוק לומר, "לשכנו תדרשו" - שרבים ידרשו ביחד את הקב"ה כדלעיל. ויחשב לכל אחד ואחד כאילו הוא לבד - "ובאת שמה", שנוטל שכר כאילו עשה הכל.

לפי זה הכי פירושם של דברים - אנו עמלים - ללמוד תורת ה' יתברך בשותפות של עוד אנשים. ומקבלים שכר - כאילו עשינו את כל המצוה לבד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

ל. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי החתם סופר (בבא בתרא דף יב עמוד א). שאע"פ שניטלה הנבואה אחר החרבן, מכל מקום רוח הקודש עדיין שייך, ועל ידי יגיעת התורה ניתן להגיע לזה. {עינינו הרואות שיש חכמים שזכו לזה. יעויין בספר אורל"צ חכמה ומוסר עמוד פב}.

לפי זה הכי פירושם של דברים - אנו עמלים - ללמוד תורת ה' יתברך. ומקבלים שכר - שעל ידי זה זוכים לרוח הקודש. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה באופן שכל שכלם שקוע מאד בתורה, יומם ולילה, אין זוכים לזה. ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

לא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף לד עמוד ב), "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה

פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורת ה' יתברך. ומקבלים שכר - של תלמידי חכמים. שנאמר עליו "עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו". מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

לב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל במדרש (ילקוט שמעוני פרשת ואתחנן רמז תתכד), שנו רבותינו מציילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה הואיל וזכו לידבק בספרים. אמר הכתוב "הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע" כל מי שמדביק עצמו לצדיק זכה להיות כמותו, אתה מוצא בלוט על ידי שהיה דבוק באברהם העשיר כמותו, מה כתיב באברהם "ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובהב", ובלוט כתיב "וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואהלים" הוי הולך את חכמים יחכם. ובשעה שדבק לסדומיים שנאמר "וישא לוט את עיניו" הוי ורועה כסילים ירוע דכתיב "ותהרין שתי בנות לוט מאביהן". {יעויין עוד בילקוט שמעוני משלי רמז תתקנ}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - להדבק בצדיקים. ומקבלים שכר - להיות כמותם, להרויח עולם הזה ועולם הבא. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו. {ולפי זה מתורצת קושית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

לג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי השו"ע (באו"ח סי' רלא), שכל מעשיו של האדם יהיו לשם שמים כלומר שלא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג, ו). ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקימה וכל צרכי גופו, יהיו כולם לעבודת בוראו, או לדבר הגורם עבודתו, שאפילו היה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח, אלא יתכוין שיאכל כפי חיותו, לעבוד את בוראו וכו'. כללו של דבר, חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיבא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו, ואם לאו לא יעשהו; ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד. עכ"ד.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - לעשות כל מעשיו לשם שמים. ומקבלים שכר - כאילו עבדנו את הקב"ה תמיד - גם בדברי הרשות. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

לד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבינו יוסף חיים בספרו **בבן יהודה** (תענית דף כה עמוד ב), על דברי הגמ' "דרש רבי חייא בר לולייני מאי דכתיב "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה" אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר אילו נאמר תמר

ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק חס וחלילה אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז, אילו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק חס וחלילה אין עושה פירות לכך נאמר תמר ונאמר ארז". וזה לשון הרב "קשה אמאי לא נקט אילן אחד דאית ביה תרוייהו. ונראה לי בס"ד רצה לעשות דמיון של עושים פירות כתמר דוקא, כדי לרמוז לפי דרכו על ענין תמר אשת יהודה, שעשתה למראה עינים מעשה של קלות ופריצות ויחשביה לזונה, אך מאחר שהיה תוכיות לבה לשם שמים, עשתה מן מעשה הפריצות הזאת פירות גדולים, שיצאו ממנה כל שבט יהודה ומלכי בית דוד ומלך המשיח, ולכך אמר הכתוב (שיר השירים ז' ח) "זאת קומתך דמתה לתמר", היא תמר אשת יהודה, שיש כמה צדיקים שעושים מעשה שיש בו גריעות ופריצות, אך מחמת שלבם לשם שמים, עושים פרי טוב ומקבלים שכר גדול, וכמו שמצאנו באהרון וביעל וכיוצא, ולכך דימה עושי פירות לאילן התמר, לרמוז לפי דרכו, אפילו אי עבדי כמעשה תמר מקבלים שכר גדול ועושים פירות טובים".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - לעשות כל מעשינו לשם שמים. ומקבלים שכר - כאילו עבדנו את הקב"ה תמיד - אפילו דברים שנראים כאיסור. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

לה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי השו"ע (באו"ח סימן ס סעיף ד), שמצוות צריכות כוונה. ומבואר שם בפוסקים (הובא במשנה ברורה), שפעמים רבות מי שלא מכוין לא יצא ידי חובתו.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - תורה ולעשות מצוות לשם מצוה. ומקבלים שכר - במצוה. בשונה מיושבי קרנות שגם כשמקיימים מצוות, פעמים רבות כמצות אנשים מלומדה מקיימים אותה. ועל ידי זה מפסידים שכרה.

לו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל חגיגה (דף יב עמוד ב), "אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה בלילה הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ומה טעם יומם יצוה ה' חסדו משום ובלילה שירה עמי".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך - בלילה. ומקבלים שכר - של חוט של חסד ביום. מה שאין כן אותם יושבי קרנות אע"פ שיוזמן להם עמל כמו עמל שלנו, דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות אין מקבלים שכר בכך כמונו כי לא לומדים בלילה. {כתב הכה"ח סופר (סי' א אות כד), "טוב שעה אחת לעסוק בתורה, קודם אור הבוקר (בלילה), מכמה שעות ביום"}.

הוסיף לי חכם אחד, שאפשר לומר שאם אותם יושבי קרנות עוסקים במלאכתם בלילה אינם מרויחים על כך שום דבר ביום. וכי עבודה של לילה שווה יותר?. בשונה מאדם

ההוגה בתורה בלילה כנ"ל. אבל אחר המחילה המציאות נותנת שאינו כך שהרי יש בלילה תעריף אחר למלאכה (הנקרא תעריף 2).

{אחר כותבי אלו הדברים העירני ידידי הרב מ.י. ברכה שליט"א שהני מייל בדברים מסוימים כגון נהג מונית וכדומה, אבל נגר וכיוצ"ב, וכי בגלל שיעבוד בלילה ימכור ביותר כסף?}.

לז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל חגיגה (דף יב עמוד ב), "אמר רבי לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים וכו".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה, בלא לדבר באמצע הלימוד שיחת חולין. ומקבלים שכר - של ת"ת מושלם. מה שאין כן אותם יושבי קרנות אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו, דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות אין מקבלים שכר בכך כמונו כי פעמים רבות לומדים ועוסקים בדברי שיחה באמצע {מכיון שלא יודעים חומרת הדבר}. {כתב רבינו חננאל על הגמ' ביומא (דף יט עמוד ב), "אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם בם ולא בדברים אחרים", - היינו שמפסיק באמצע לימודו ושח שיחת חולין. יעו"ש}.

לח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הרד"ק (תהילים קיט, טז). על הפסוק "בחוקותיך אשתעשע לא אשכח דבריך". "בחוקותיך אשתעשע - כשאני מתבונן בהם אני משתעשע בהם, לפיכך לא אשכחם כי הם לששון ולשמחת לב".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך - מתוך ששון ושמחה. ומקבלים שכר - שלא שוכחים את התורה. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות, מכל מקום לא עושים זאת באופן כזה, ומאבדים זה השכר.

לט. עוד אפשר לבאר בס"ד, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים רצון ה' יתברך - גם בדרכים. ומקבלים שכר - של "ובלכתך בדרך". חוץ ממצות ת"ת. וכן על ידי זה זוכים להינצל בדרכים, מאסונות ומרעין בישין שמצויים בדרכים. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה ועושים מצוות, מכל מקום לא עושים זאת באופן כזה, ומאבדים זה השכר. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

מ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל ברכות (דף מ עמוד א), "ויאמר אם שמוע תשמע" אם שמוע בישן, תשמע בחדש. ואם יפנה לבבך, שוב לא תשמע. פירש רש"י (שם). אם תשמע בישן - ששנית ושלשת מה ששמעת אשתקד. נמצאת למד שרק החזור על

תלמודו זוכה לדעת ולהבין עוד ועוד. וכבר רבו המעלות שיש בחזרות על מה שלומדים בדברי רבותינו, ואכמ"ל, ובמקום אחר הארכתי בזה (יעוין בסוף הקונטרס).

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולחזור ולשנן את אשר למדנו. ומקבלים שכר - שלא שוכחים את התורה, וכן שעל ידי זה מבינים ויודעים דברים חדשים. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה, מכל מקום לא עושים זאת באופן כזה, ומאבדים זה השכר. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

מא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי השו"ע (ביו"ד סי' דמו סעיף כג), "ברית כרותה שכר הלומד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח, וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים, שנאמר: ואת צנועים חכמה (משלי יא, ב). וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו, מתקיים בידו. אבל הקורא בלחש, במהרה הוא שוכח".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה באופנים הנוכחים. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה, מכל מקום לא עושים זאת באופן כזה, ומאבדים זה השכר. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

מב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו על מעלת לימוד התורה בשבת. וכבר ידוע שכתב על זה הבה א"ש ח"י (שנה ב, פר' שמות). ששוה פי אלף מימות החול. ונאמר בזה עוד הרבה מעלות, ואכמ"ל, ובמקום אחר הארכתי בזה (יעוין בסוף הקונטרס).

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה באופן הנוכח. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם יושבי קרנות, אע"פ שיזדמן להם עמל כמו עמל שלנו דהיינו שיהיו לומדים תורה, מכל מקום לא עושים זאת באופן כזה, ומאבדים זה השכר.

מג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו בירושלמי ברכות (בסוף) "תני רבי שמעון בן יוחאי אומר אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד, עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם. מ"ט הפרו תורתך עת לעשות לה". כלומר שהלומד בזמן שאין הרבה לומדים מקבל שכר כנגדם.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה גם באופן שאין הרבה לומדים. ומקבלים שכר - כנגד אותם בטלים. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם בדברים הללו.

מד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו על מעלת לימוד הזוהר הקדוש. וכבר ידוע שכתב הפלא יועץ (בערך זוהר) "למוד ספר הזוהר נשגב מאד לטהר ולקדש הנפש ואפילו אי לא ידע מאי קאמר ושוגה בו שגיאות הרבה הוא חשוב לפני הקב"ה וכו'" {יעוין בזוהר "מתוק מדבש" שליקט כעמיר גורנה במעלות שנאמרו על כך - קחנו משם}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד גם בזוהר הקדוש. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

מה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו על מעלת שמירת העיניים והברית, {יעוין בספר טהרת הקודש לר' אהרן ראטה שליקט כעמיר גורנה במעלות שנאמרו על כך - קחנו משם}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בד בבד עם קדושת העיניים והברית. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

מו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבותינו על מעלת לימוד המוסר וכבר ידוע שכתב העלי שור (עמוד פח) "והניסיון יעיד בהשקפה קלה על הלומד מוסר אם מעט ואם הרבה ביתר שאת, יעלה על בני גילו ברעיונותיו וכל הנהגתו". עוד כתב בהמשך (עמוד צא), "אין לשער את ההשפעה העצומה הנודעת ללימוד המוסר הקבוע וכו'". ונאמרו בזה עוד הרבה מעלות, ואכמ"ל, ובמקום אחר הארכתי בזה {יעוין בסוף הקונטרס}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בד בבד עם לימוד מוסר מידי יום ביומו. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

מוז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שבת (דף קיט עמוד ב), "אמר רבי יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמייה רבא מברך ככל כחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה" (כך גירסת הרא"ש והרי"ף). {היינו בכל כח כוונתו - רש"י. וכן לענותו בקול - תוס'. וכב' פירושים אלו פסק השו"ע או"ח סי' נו. א.}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולענות איש"ר בכל הכח. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

מח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל סוטה (דף מט עמוד א), "אלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיהא שמייה רבא דאגדת" {פירוש - אלא העולם על מה קיים? - על הקדושה של "ובא לציון" ועל "יהא שמייה רבא" שאומרים אחר הגדה}. פירש רש"י "אקדושה דסידרא - סדר קדושה שלא תקנה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר

מועט שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד התורה חביב הוא וכן יהא שמיא רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולענות איש"ר אחר הדרשה. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

מט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל תמורה (דף יד עמוד ב), "אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כותבי הלכות כשורף התורה והלמד מהן אינו נוטל שכר". כלומר שבזמן ההוא, היה איסור ללמוד תורה שבעל פה - מתוך הכתב. ומי שעובר על זה, לא נוטל שכר על לימודו.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה שבעל פה - שלא מתוך הכתב. ומקבלים שכר - של לימוד תורה. מה שאין כן אותם עמי הארץ אף שלומדים תורה אינם לומדים אלא מתוך הכתב ועל ידי זה מפסידים שכרם {היום משום עת לעשות לה' התירו חז"ל לכתוב את התורה, ואם כן לא שייכים אלו הדברים}.

נ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל תמורה (דף טז עמוד א), מבואר שם {יעויין ברש"י ד"ה כיוצא} שהמוסר עצמו לחזר אחר התורה זוכה שה' ממלא משאלותיו.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - לחזר אחר התורה. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי האורחות צדיקים (שער הענוה), העושה מצוה מתוך ענוה - חשוב פי אלף ממצוה מתוך גאווה. ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה מתוך ענוה. ומקבלים שכר - שנחשב פי אלף {יעוי"ש עוד הרבה מעלות על מדת הענוה. ואכמ"ל}. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי השו"ע (או"ח סי' רפה), שירא שמים יחמיר על עצמו ללמוד חומש עם רש"י יעויין עוד בספרי הח"ח שעל ידי זה זוכים לאמונת ה'. ועוד מעלות רבות נאמרו בזה.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה עם הבנה נכונה (היום יש לנו פירוש רש"י). ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל "אם רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם - שיעסוק בדברי אגדה". {יעו"ע באבות דר' נתן פ"ח משנה א, מה שכתוב שם בענין זה}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד אגדות חז"ל {מדרשי הפסוקים}. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שבת (דף לא עמוד א), אמר ריש לקיש מאי דכתיב "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו'" אמונת זה סדר זרעים עתיך זה סדר מועד חוסן זה סדר נשים ישועות זה סדר נזיקין חכמת זה סדר קדשים ודעת זה סדר טהרות ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו.

אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה עסקת בפריה ורביה צפית לישועה פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו אין אי לא לא משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעלייה הלך והעלה לו אמר לו עירבת לי בהן קב חומטון אמר לו לאו אמר לו מוטב אם לא העליתה.

תנא דבי רבי ישמעאל מערב אדם קב חומטון בכור של תבואה ואינו חושש. יראת שמים דומה לגובר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד אמר רב יהודה לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו וכו'. יעוין שם ברש"י.

יעוין עוד בברכות (דף ז עמוד ב), שכל אדם שיש בו ירא'ש דבריו נשמעים. ויעוין עוד במעלת יראת שמים בספר אורחות צדיקים שהאריך בזה (בשער יראת שמים).

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה עם יראת שמים. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות עם יראת שמים, אין זוכים לדברים הללו.

נה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל סנהדרין (דף צט עמוד ב), "אמר רבא כולוה גופי דרופתקי ניהו, טובי לדוכי דהוי דרופתקי דאורייתא". פירש רש"י - דרופתקי - טרחנין, כלומר, כל הגופין לעמל נבראו. טוביה לדוכי - אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה. ומקבלים שכר - שעמלנו בתורה מאשר עמל לדברי שוא. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל סנהדרין (דף צט עמוד ב), "ונואף אשה חסר לב אמר ריש לקיש זה הלומד תורה לפרקים שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונן יחדיו על שפתיך". פירש רש"י "לומד תורה לפרקים - ואינו לומד תדיר, כמי שאין לו אשה ובוועל פעמים זו פעמים זו. שנאמר כי נעים כי תשמרם - אימתי תשמרם בבטנך [בזמן] שיכונן יחדיו על שפתיך".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ברצף. ומקבלים שכר - שתשמרם בבטנך מכיון - שיכונן יחדיו על שפתיך. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת כתיבת חידושי תורה {במקום אחר הארכתי בזה (יעוין בסוף הקונטרס)}, ויש על זה ספרים שלמים}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה עם כתיבת הד"ת. ומקבלים שכר - הנאמר על זה ומהם: שעל ידי זה מתבארים לו הדברים, זוכר את חידושיו, ועוד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת אמירת דברי תורה בסעודה, {במקום אחר הארכתי בזה (יעוין בסוף הקונטרס)},

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה גם בשעת הסעודה. ומקבלים שכר - הנאמר על זה, ומהם: שעל ידי זה נחשב כאילו אכל משלחנו של מקום כהמשנה באבות (פ"ג, מ"ג), יעוין בתוס' ראש על ברכות (דף מז עמוד ב) שאיתא שם מאן דאמר בגמ' ששני תלמידי חכמים שיש בניהם דברי תורה יכולים לעשות זימון, וביאר הרב לפי שנחשב כאילו יש כאן עוד בן אדם. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

נט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת החזרת הספרים למקום בגמר השימוש, {במקום אחר הארכתי בזה (יעוין בסוף הקונטרס)},

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולהחזיר הספרים למקומם. ומקבלים שכר - הנאמר על זה, ומהם: סגולה לזיכרון, ועוד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

ס. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת השאלת ספרי קודש לאחרים, {במקום אחר הארכתי בזה (יעוין בסוף הקונטרס)},

ולפי זה היינו אומרם, אנו עמלים - ללמוד תורה ולהשאל ספרים לאחרים. ומקבלים שכר - הנאמר על זה, ומהם: נחשב כאילו הוא בעצמו למד, בנים, ועוד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת לימוד הלכות שבת, {במקום אחר הארכתי בזה {יעוין בסוף הקונטרס}}.

ולפי זה היינו אומרם, אנו עמלים - ללמוד הלכות שבת. ומקבלים שכר - הנאמר על זה ומהם: ברכה ושפע לאדם. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת לימוד תורה מתוך מדות טובות. {יעוין בכל ספרי המוסר}}.

ולפי זה היינו אומרם, אנו עמלים - ללמוד תורה עם מדות טובות. ומקבלים שכר - הנאמר על זה. {ובפרט על חשמ"ל שאיתא בחז"ל סוטה מב. שאינם מקבלין פני שכניה}. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל מכות (דף י עמוד ב). "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו וכו'".

ולפי זה היינו אומרם, אנו עמלים - טורחים {בתפלה ובתחנונים} בכדי לזכות ללמוד תורה כמו שצריך. ומקבלים שכר - שהקב"ה מוליך אותנו בדרך זו. וביומא (דף לח עמוד ב), איתא שהבא ליטהר מסייעין אותו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו. {בעין תירוצ'נ}.

סד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת ק"ש בזמנה, {במקום אחר הארכתי בזה {יעוין בסוף הקונטרס}}.

ולפי זה היינו אומרם, אנו עמלים - ללמוד תורה עם ק"ש בזמנה. ומקבלים שכר - הנאמר על זה. ומהם: נחשב יותר מלימוד תורה. נותן כבוד לה', וכבר נאמר (שמואל א. ב. ל) כי מכבדי אכבד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת התפלה. איתא בגמ' נדה (דף ע עמוד ב), ששאלו את רבי יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויחכם אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה עם תפלה. ומקבלים שכר - הנאמר על זה. ומאם: הצלחה בלימוד. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת האמונה והביטחון בה'. {יעוין עוד ברד"ק על תהילים צא}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה עם אמונה וביטחון. ומקבלים שכר - הנאמר על זה. ומאם: שהקב"ה מסובבו בחסדים, וכמ"ש "הבוטח בה' חסד יסובבנו".

{אגב דבהכי אירינן אומר חידוש שהתחדש לי לפני כמה שנים על פסוק זה, הפסוק אומר "הבוטח בה' - חס ד - יסובבנו", כלומר שישנם כמה סוגי ביטחון יש ביטחון כמו אות ח שסגורה מג' רוחות אבל לא סגורה עד הסוף כ- ס', וזה מרמז למי שבוטח אבל לא עד הסוף. ויש הבוטח באות ס', ביטחון חזק מאד, ויש הבוטח כ- ד', שרק ב' רוחות סגורות, וזה רמה פחותה יותר. וע"ז הפסוק אומר "יסובבנו", שלפי גודל רמת תלית הביטחון של האדם בה', מסובבו הקב"ה בברכה וחסד}. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בע"ז (דף יט עמוד א), "אמר רבא התורה בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה". ביאר רש"י הקדוש: "נקראת על שמו - של [אותו] תלמיד שטרח בה כדכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה. ומקבלים שכר - שהתורה נקראת על שמו. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בע"ז (דף יט עמוד א), "אמר רב אבדימי בר חמא כל העוסק בתורה הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו". ושם (בעמוד ב) איתא עוד "כל אשר יעשה יצליח אמר רבי יהושע בן לוי דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו וכו'".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה. ומקבלים שכר - שהקב"ה עושה לנו חפצינו. {כתוב בפסוק בפר' בשלח "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". אפשר לבאר בס"ד - אתם תחרישו (לשון חרישה וקצירה) בתורה (- תלמדו בעיון), והקב"ה יעשה כל חפצכם}. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

סט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בע"ז (דף יט עמוד א), "אמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואחר כך יהגה שנאמר בתורת ה' והדר ובתורתו יהגה ואמר רבא לעולם ליגרים

איניש ואף על גב דמשכח ואף על גב דלא ידע מאי קאמר שנאמר גרסה נפשי לתאבה גרסה כתיב ולא כתיב טחנה". ביאר רש"י הקדוש: "ילמד אדם - מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו. ואח"כ יהגה - יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמא יבטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה. ומקבלים שכר - שהתורה מתיישבת על לבנו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

ע. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי החפץ חיים (בשם חובות הלבבות וכ"ה במגיד מושרים, ושו"ש הדברים מהוהר הקדוש). שכתב, שמי שהוא בעל לשון הרע, מצוותיו עוברים לאשר דיבר עליו.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בלא לדבר לשון הרע ורכילות רחמנא ליצול. ומקבלים שכר - שהתורה והמצוות נשארים שלנו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי ברית עולם לחיד"א (על ספר חסידים סימן ה). שכתב, שמי שמוכיח את חברו, וחברו נשאר בשלו כל מצוותיו עוברים למוכיח.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בלא לעבור על דברי המוכיחים אותנו רחמנא ליצול. ומקבלים שכר - שהתורה והמצוות נשארים שלנו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה ובמצוות, אין בהם כדברים הללו.

עב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בע"ז (דף יט עמוד א), "והיה כעץ שתול על פלגי מים אמרי דבי רבי ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם אמר להו רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם שבקוהו ואזול קמיה דרבא אמר להו הגי מילי סברא אבל גמרא מרב אחד עדיף כי היכי דלא ליפלוג לישני". ביאר רש"י הקדוש: שתול - נעקר מכאן וחזר ונשתל במקום אחר. נטוע - מעיקרו ולא זו משם לעולם כלומר כעץ שתול יעשה תלמיד [את] עצמו לילך וללמוד מכל האדם ולא כעץ נטוע להשתקע לפני רב אחד. סברא - ללמוד חריפות וחיידוד הלב לאחר שלמד ושגורה בפיו גירסת התלמוד. דלא ליפלוג לישני - שלא יתחלקו הלשונות דהאי גריס שמעתא בהאי לישנא והאי גריס לה בלישנא אחרינא וחדא מילתא היא ומיהו תלמיד דגריס מתרוייהו (לישני) משתבש בגירסה משום דמבלבל לישני.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה מכמה רבנים. ומקבלים שכר - שהתורה מתחדדת בנו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה באופן זה, אין בהם כדברים הללו.

עג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בע"ז (דף יט עמוד ב), "אשר פריו יתן בעתו אמר רבא אם פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול ואם לאו על הלומד ועל המלמד עליהם הכתוב אומר לא כן הרשעים כי אם וגו'". ביאר רש"י הקדוש: אם פריו יתן בעתו - שיקבע עתים לתורה. רשעים - תרי משמע לומד ומלמדו ל"א פריו יתן בעתו שלומד ועושה פרי כלומר מקיים מה שכתוב בתורה וזה עיקר.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בקביעות, וכן לקיים את אשר למדנו. ומקבלים שכר - שלא ניבול ח"ו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין בהם כדברים הללו.

עד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בע"ז (דף יט עמוד ב), "אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה". ביאר רש"י הקדוש: הפילה - לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו. ועצומים - המתעצמים והמחרישים ומתאפקים מלהורות הורגין את דורן ועצומים לשון ועוצם עיניו (ישעיהו לג).

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולהורות לרבים את אשר יעשון. ומקבלים שכר - שבזכותו לא נהרג דורו, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא ראויים להורות, אין בהם כדברים הללו.

עה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל ברכות (דף ח עמוד א), "אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים דאילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה' ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם וזהו וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים וטוב לך".

כתב המהרש"א בחולין (דף מד עמוד ב), "ושמעתי פירוש הפסוק בזה שאומר אשרי כל ירא ה' ההולך וגו' ר"ל מי שבא לידו ספק טרפות והוא ירא את ה' ומחמיר על עצמו מספק לאכלה הנה אשרי בעה"ב שמנע עצמו מספק טרפה אבל יגיע כפיך כי תאכל וגו' יש לו מעלה יתירה דהיינו שמגיע עצמו וכפיו למצוא היתר לספקו עד שאוכלה הנה זה שזוכה ב' עולמות דכתיב ביה אשריך בעה"ז שהרי אוכלה וטוב לעה"ב שהתיגע נפשו בתורה וק"ל".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה עד ההלכה למעשה. ומקבלים שכר - שיודעים להתיר ספקותינו ועל ידי זה מרויחים לא לזרוק את הדבר שהיתה בו שאלה,

כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה בדרך זו - לברר הסוגיות עד ההלכה למעשה, מפסידים לדעת להתיר את ספקותיהם.

עו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות דרבי נתן (פרק כט משנה ז), "רבי יצחק בן פנחס אומר כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות לא טעם טעם של חכמה. כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא. הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות זה גבור ואינו מזויין. כל שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש חלש וזיין בידו. יש בידו זה וזה גבור ומזויין".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד את כל מקצועות התורה, (מקרא, משנה, גמרא, מדרש, הלכות). ומקבלים שכר - שעל ידי זה זוכה להנות מהתורה, שהרי אין יותר הנאה מאשר ידיעת התורה, מה שאין כן אותם שלא עוסקים בתורה, לא שייך בהם הנאה עילאית ורוחנית כזו.

{כתב מורינו חכם בן ציון אבא שאול בספרו אור לציון חכמה ומוסר, שמוכן להיות עשרים שנה בספינה מלאה ריח מסריח, בכדי שיזכה לדעת את כל התורה}.

וכן על ידי התורה נעשה חכם וכמ"ש "תורת ה' תמימה - מחכימת פתי". וכן על ידי ידיעת התורה, זוכה לדעת עצות טובות ומתוקנות לחיים. מה שאין כן אותם שלא עמלים עד כדי כך לדעת את כל התורה, אין זוכים להנאה זו. {ולפי זה מתורצת קושיית הרבינו יונה שהובא לעיל באות ד}.

עו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבינו יוסף חיים בעל הבן איש חי, בספרו משלי חיים בתחילת הספר על הפסוק "ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה" שביאר כאשר האדם יוסיף בריבוי מיני הלימודים מוכרח שיהיה תועלת ותוספת לכל חלק וחלק של התורה. {דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחד}. ולזה אמר "ישמע חכם ויוסף לקח" - כלומר שעל ידי ש"ישמע חכם", עוד "יוסיף לקח" שלו שהיה בידו.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד את כל מקצועות התורה, (מקרא, משנה, גמרא, מדרש, הלכות). ומקבלים שכר - הנ"ל. בשונה מאותם המתייגעים בממונם, שהאריך שם הרב לבאר שלא שייך בהם רווח כמו זה.

עח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בסוף מסכת בבא בתרא "הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולעסוק בדיני ממונות. ומקבלים שכר - שעל ידי זה מחכימים, כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

עט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת האחדות והשלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו. {במקום אחר הארכתי במעלת האחדות (יעיין בסוף הקונטרס)}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה מתוך אהבה ואחוה שלום ורעות. ומקבלים שכר - שזוכים לכל הטובות שנאמרו על זה, ומהם, שומר על חייו. ניצל מנזקים ובעיות. ועוד. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

ולחיבת הקודש נעתיק את דברי השבט מוסר (פרק לו אות כו), שלום, ראשי תיבות: שמירה לעולם ומרפא מכותיו. שהשלום קיום העולם ושמירתו, ומרפא מכותיו. גם שלום, ראשי תיבות: שלוה לחיים ומנוחת מתים. שהחיים יושבים בהשקט ושלוה על ידי השלום. יעוי"ש שהביא הרבה מאוד מאמרים מעין אלו, ואכמ"ל.

פ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת הלימוד בעיון ובעמקות, "אם בחוקותי תלכו" כתוב, ולא "תרוצו". ועל ידי שלומדים בצורה טובה ובמתינות, ניתן לזכות לאעסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא ידועים דברי הגר"א (באבן שלמה על מסכת אבות), על המשנה "אם אין קמח אין תורה" - אם לא טוחנים את התורה כקמח להבין כל פרט אין תורה - אין את האפשרות לאעסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא. {לפי"ז ניתן להבין מדוע בגיטין ס"ז. שאיסי בן יהודה מנה שבחן של חכמים, קאמר על רשב"י לשון טוחן הרבה ומוציא קמעא וכו'}.
 ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה מתוך עמקות. ומקבלים שכר - שזוכים לאעסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

ולחיבת הקודש נעתיק דברי ספר סדר היום (לרבי משה בן יהודה מכור) "ויתחיל בלמודו בנחת לאט מלה במלה, כדי שלא יטה מדרך הישר ויוכל לכון אל האמת, כי לא נמצא הטעות והשגיאה כי אם בשביל שאינו מדקדק בדבריו וקורא במרוצה ואינו שוקע בעיונו אלא מתרצה ברצי כסף המובן בתחלת העיון ובוה אפשר לטעות שאין הכוונה כך.

אבל המעמיק משיג כוונת הענין ומגיע אל התכלית ותמצית הענין, הרי זה דומה לסוחט אשכול של ענבים בראשי אצבעותיו ויוצא מה שיוצא ומשליך השאר, כי נמצא כל מה שמוציא הוא הטפל של האשכול והמוהל של ענבים אבל עיקרם ותמציתם נשאר עדיין בתוכם, ומי גרם לו זה העצלות ומעוט השתדלות לסחוט בכח בכל ידו, ואם אין כח בידו היה לו לדרוך ברגלו עד שיצא ממנו המבוקש, ואותו יין ודאי יהיה טוב ומתוק מדבש ויוכל להתקיים כראוי וישמח אלהים ואנשים.

מה שאין כן בעצל שחושב להוציא יין והוציא המים בלבד ומוציא שם רע על הענבים שיינם אינו מתוק ולא חזק, ומעשיו הם שגרמו שלא ידע דרך סחית הענבים כיצד נעשה ומפני זה לא הועילו מעשיו.

כן דרך הלומד, שיש הפרש רב ועצום בין המעמיק לקורא על פני המים, כי זה מוציא לאור מבוקשו ומוציא לאור משפטו להבין ולהורות חק ומשפט ותעלומה יוציא אור וטועם טעם הענין מדבש ונופת צופים.

מה שאין כן בקורא כאגרת כי הולך בחשך ואומר לכל סכל הוא, והימים והשנים חולפים ובאים ולא ימצא אתו לא שכל ולא יושר להוציא דבר מאפלה לאורה ולעמוד על עקרון של דברים להשיג הכוונה האמיתית שלא יכשל בה.

וזה היה המנהג שנהגו לקבוע ישיבות לפלפל בהם סוגיות ודבורים קשים, ואף על פי שנראה כאבוד זמן אחר שאין מוציאין ממנו לא דין ולא משפט, ומפני הענין שאמרנו כדי ללמוד להישיר השכל כדי שידע להעמיק הענינים כאשר יבואו לידו כדי שיוציא לאור משפט.

ומי שלומד בענין אחר נצלל במים אדירים והעלה חרס בידו ומוציא שם רע על חמדת התורה הקדושה והעמוקה, כי נראה לו שאין ענין התורה כי אם אותו הדבר שעולה בדעתו בתחלת עיונו והוא הפשט הדומה למלבוש החיצון שנותן האדם על בגדיו החשובים כדי שלא יתלכלכו ולא יראו לכל, כי עיקר התורה סודותיה ורמזיה הנסתרים והעמוקים הם נעלמים מעיני הכל בתחלת העיון, עד שמי שיש לו שכל יטה שכמו לסבול הטורח והמשא לעיין יום אחר יום עד שיגלה הענין אשר הוא מבקש.

והמקום ברוך הוא בראותו טוב כוונתו לידע ולהבין, מגלה לו את חפציו הכל לפי מה שהוא אדם, ועל זה נאמר תפוחי זהב במשכיות כסף. כי התפוח הוא זהב מופז חשוב בתכלית, אבל הוא מנוקד ומצוייר במשכיות כסף כדי לחפות עליו שלא יראה חשיבותו לכל, ואינו מתגלה לכל אלא חורין וסדקין שיש מן הכסף אל הזהב, ומתגלה אליו כל אשר חפץ אחר העיון והעסק בה ואחר עמל וטורח כי צריך דבקות השכל וראות העינים היטב וכו'." יעויין שם שהביא משל על זה חזק מאד.

פא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בזהר הקדוש (פרשת פנחס) שבזמן שאדם לומד תורה צריך לטחון את המילים ולהוציאם בפה מלא ולא לגורסם במהירות ובהלעטה כעשיו הרשע.

והנה כתב הרב כף החיים סופר (ח"א סימן סא ס"ק נו) "כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה מצננין לו גהינם, והטעם מפני שטבע האדם הוא חם, ורוצה לקרות במהרה,

והוא מהפך טבעו ומקררו שקורא במיתון ובנחת ומדקדק באותיותיה שלא יחסר שום אחת ממנה על כן מודדין לו מדה כנגד מדה ומצננין לו גהינם, ועל כן צריך האדם ליתן דעתו תמיד כי על ידי שמדקדק באותיות קריאת שמע מצננין לו גהינם, כדי שלא יתגבר עליו החום הטבעי לקרות מהרה. וגם בזמירות ובתפלה ובכל עת שלומד יתן בדעתו שהאותיות היוצאות מפיו היא בוקעת ועולה למעלה ואם אינו מדקדק בהם להוציאם כתקנם הרי אלו ייצאו חסרים ופגומים ח"ו. והחי יתן אל לבו תמיד וה' יזכינו". עכ"ל.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה מתוך ביטוי המילים כדת. ומקבלים שכר - שזוכים שהאותיות עולות כתקנם וכדלעיל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

פב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי הדברים הנ"ל. שאנו עמלים - ללמוד תורה בד בבד עם הקפדה לקרות קריאת שמע ולהתפלל, מתוך ביטוי המילים כדת. ומקבלים שכר - שזוכים שהאותיות עולות כתקנם וכדלעיל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

פג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל במנחות (דף צט עמוד ב), "אמר ריש לקיש פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה דכתיב וכו'". מבאר רש"י - כגון שמבטל תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. זהו יסודה - כלומר מקבל שכר כאילו יושב ומייסדה ועוסק בה שנאמר וכו' עכ"ל. נמצאת למד שהמשמח חתן וכלה נחשב כאילו למד.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - לשמח חתן וכלה, ולהוציא את המת. ומקבלים שכר - כאילו למדנו. מה שאין כן אותם עמי ארצות שבין כך לא היו לומדים בזמן ההוא, לא יקבלו שכר לימוד תורה. נמצא שעל אף שהם עמלים כמונו, אינם מקבלים שכר כמונו.

פד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל (ילקוט שמעוני משלי פרק כה רמז תתקסא), "אמר רבי יהושע בן לוי מפני מה זכו אנשי חזקיה לאריכות ימים, מפני שהיו מתונים בדין ומיושבים בדין שנאמר תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה, ולהמתין בדינים הבאים לידינו. ומקבלים שכר - של אריכות ימים. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

פה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל (ילקוט שמעוני משלי פרק כה רמז תתקסא), "א"ר חמא בר חנינא מה ת"ל **גם אלה משלי שלמה**", אלא שהיו מתונים בדין ומיישבין את הדין שכל מי שמקפיד סופו לשכוח את דבריו, שכן מצינו במשה על שהקפיד לשעה שכח את דבריו והושיב אלעזר הכהן תחתיו שנאמר ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו', למשה רבינו צוה, לי לא צוה, והלא דברים קל וחומר ומה אבי החכמה ואבי הנבואה על שהקפיד

לשעה שכח את דבריו והושיב אלעזר הכהן תחתיו, שאר בני אדם עאכ"ו. {יעוין עוד בזה העניין, באבות דר"נ פ"א משנה ד. ובבנין יהושע שם}.

ולפי זה היינו אומרם, אנו עמלים - ללמוד תורה, בלא להקפיד ובלא לכעוס. ומקבלים שכר - שלא נשכח ממנו התורה. מה שאין כן אותם שכועסים, אמנם עמלים בתורה, מכל מקום אינם מקבלים שכרם, מאחר שנשכח מהם התורה.

פו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף ז עמוד ב), "ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל הקובע מקום לתורתו אויביו נופלים תחתיו שנאמר ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתי ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה". כן גירסת הרי"ף ועוד מן הראשונים. {דלא כגירסת הגמ' דידן כל הקובע מקום לתפילתו}.

ולפי זה היינו אומרם, אנו עמלים - ללמוד תורה בקביעות מקום. ומקבלים שכר - שאויביו נופלים תחתיו. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, לא שייך בהם שכר זה.

{הטעם שזוכה לברכה זו שאויביו יפלו לפניו, ביאר בספר סדר היום (לרבי משה בן יהודה מכיר, חי ופעל בכפר יתרון בזמן מרן הבית יוסף, והאר"י ז"ל). וזה לשון הרב "וכל הקובע לו מקום לתורתו אויביו נופלים תחתיו והוא מדה כנגד מדה כשם שהוא עושה משכן ומושב לשכינה במקום אחד ותמצא מנוח דברי תורתו גם לא יטריח אותו ללכת אחרי אויביו מטולטל נע ונד אלא הוא יושב במקומו ואויביו כלים מאליהם"}.

פו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף סד עמוד א), "אמר רבי לוי בר חייא היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון". וזה לשון הרב סדר היום (ה"ל) "ומה טוב ומה נעים לחבר תלמוד תורה עם תפלה שיזכה להתהנות מזיו השכינה, כדכתיב (תהלים פ"ד, ח') ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. ואם קובע שם במקום התפלה לא יפסיד מפני זה, כי אף על פי שאין שכר הליכה בידו, יש בידו שכר שניהם כאחד בלי פירוד וכלי היסח דעת. וזה טוב מאד".

ולפי זה היינו אומרם, אנו עמלים - ללמוד תורה מיד אחר התפילה כנ"ל. ומקבלים שכר - לזכות לקבל פני שכינה. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

פח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת נתינת צדקה, {יעוין בספר מעיל צדקה לר' אליהו הכהן בעל שבט מוסר שהאריך בזה}, ולפי זה היינו אומרם, אנו עמלים - ללמוד תורה עם נתינת צדקה. ומקבלים שכר - הנאמר בזה. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

פט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף ח עמוד א), שעל ידי השכמת בית הכנסת, ועל ידי שמאחרים לצאת מבית הכנסת זוכים לאריכות ימים. ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בד בבד עם מעלות הנ"ל. ומקבלים שכר - של אריכות ימים. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

צ. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף ח עמוד א), על ידי שקורא שתיים מקרא ואחד תרגום זוכה לאריכות ימים. ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בד בבד עם קריאת שמו"ת. ומקבלים שכר - של אריכות ימים. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

צא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בתענית (דף כב עמוד א), "רבי ברוקא חוזא הוה שכיח בשוקא דבי לפט הוה שכיח אליהו גביה אמר ליה איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי אמר ליה לא אדהכי והכי חזא לההוא גברא וכו' אדהכי והכי אתו הנך תרי אתי אמר ליה הנך נמי בני עלמא דאתי ניהו אזל לגביהו אמר להו מאי עובדיכו אמרו ליה אינשי בדוחי אנן מבדחינן עציבי אי נמי כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדיהו טרחינן ועבדינן להו שלמא".

מבאר שם החיד"א (הובא בילקוט מפרשים החדש בסוף הגמ' של הוצאת עזר והדר). "ואפשר שהיו מכוונים מלבד גמילות חסדים ואהבת ריע, שיהיו שמחים כי בזה יוכלו להתפלל וללמוד תורה וזה מזכה את הרבים, וגמילות חסדים בגוף ונפש, בגוף שיהא בריא, ובנפש שתוכל לעבוד את ה' ומשום הכי זכו להיות בני העולם הבא". עכ"ל.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בד בבד עם לשמח אנשים. ומקבלים שכר - להיות בני העולם הבא. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

צב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (פרק ו משנה ד) "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה מתוך שבירת התאוות. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כן, אין זוכים לשכר זה.

ואגב דאתא לידן ענין זה, נביא דברי ספר סדר היום (לר"מ מכיר, חי ופעל בכפר זיתון בזמן מרן הבית יוסף, והאר"י ז"ל). וזה לשון הרב (אחר עלינו לשבח) "ואם זמן הקביעות (של לימוד התורה), נמשך הרבה ולבו חלש ולא יוכל מפני חלישותו ללמוד כראוי, טוב לו שיטעום דבר קודם שילך ללמוד, בכדי ליישב את לבו ולהכין אותו.

ומצורכי הלמוד נקרא כל זמן שאינו עושה אותו הדבר לתענוג כי אם לחזק את לבו. ובפרט אם הוא חולני וירא מאיזה חולי אם מתעכב הרבה, שודאי עבירה היא בידו אם אינו אוכל ומחזיק אבריו.

כי מצוה גדולה היא על האדם לבקש דרך להברות את גופו שיהיה חזק ובריא בלימוד התורה ובעשיית המצוות באיזה צד שיהיה, ואף על פי שיש בו צד ביטול תורה או תפלה, כי לא נתנו המצוות שימית אדם עצמו ויסתלק מן העולם בחצי ימיו, כי מה בצע להרויח מאה מצוות ולהפסיד אלף או אלפים, חלילה למאמין זה והוא חסיד שוטה ומאבד עצמו במה שלא צותה עליו התורה.

ולא מבעיא שאין לו שכר, אלא אדרבא עתיד ליתן את הדין אחר שצותה עליו התורה וחי בהם ולא שימות בהם, השמר לך ושמר נפשך, ונשמרתם מאד לנפשותיכם, וכמה ענינים כאלו. הרי שהזהר על זה שישמור בריאותו בענין שיהיה בריא וחזק שיוכל לחיות על פני האדמה לעסוק בתורה ולקיים המצוות.

ובכלל זה המתענה הרבה ולבו חלש ואין בו כח לעמוד ומבטל למודו ותורתו עבירה תחשב לו ולא מצוה. ואם מפני שרוצה לחזור בתשובה מעונותיו ומוכרח לו לענות נפשו, לא יעשה בענין שיתקיים מצוה אחת של תשובה ויבטל למוד התורה ששקולה כנגד כל המצוות, אלא יעשה בענין שזה וזה יתקיים בידו ולא יאכל למלא בטנו אלא דבר מועט שישב נפשו ויוכל רוחו לעמוד עמו ולא יבטל למודו ותורתו.

ומה שאמרו ז"ל, זאת התורה אדם כי ימות באהל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. אין הכוונה לומר שיסגף עצמו עליו עד שיגרום לו המוות חלילה, אלא רצה לומר, שלא תתקיים התורה במי שרודף אחר תענוגי העולם ואחר חמדותיו, כי ברדפו אחר זה ודאי לא ירדוף אחר דקדוקי התורה וכלליה ופרטיה, אלא במי מתקיימת ומצאה לה מנוח, במי שממית עצמו, רצה לומר, שאינו רודף אחר המותרות אלא אוכל לשובע נפשו בענין שיוכל עמוד ומסתפק בהכרחי. וענין כזה מיתה איקרי לגבי שאר בני אדם ההולכים בחשך ורודפים אחר התאוות והתענוגים, ולא מפני זה מקרב לו מיתה אלא אדרבא יהיה כל ימיו בריא וחזק שאינו מטריח את גופו במאכל ובמשתה רב.

וזה שאמר התנא זלה"ה, כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה. כלומר, אין לך לרדוף אחר המותרות ואחר דבר שאינו מצוי להשיג, כי אם דבר נקל אשר הוא מצוי לך בכל שעה ודבר נקל שאינו מכביד עליך ומטריד שכלך. ומלח הוא כל דבר של טעם ללפת בו את הפת, יהיה מה שיהיה דבר נקל. ומים במשורה, שלא ישתה מים למלאת בטנו להכביד עליו, וזה יהיה לו בהכרח כיון שאינו אוכל הרבה לא ישתה הרבה,

וכיון שאינו שותה הרבה לא יכבד עליו ויוכל לעסוק בתורה כרצונו. ומה שאמר וחי צער תחיה, לא שיצער עצמו לסגף גופו בענין שיבוא לידי חולי, אלא הצער שמצער עצמו הוא שנפשו מתאוה לאכול ולשתות בתענוגות בני אדם והוא מצער עצמו למעט תאותו מזה, אבל לא מכל וכל חלילה מן הטעם שכתבתי.

ובעל שכל כשיראה הענינים האלו יראה שהם נוחים למבין וישרים למוצאי דעת. תדע, שהרי מן המצוות החמורות שיש לנו בתורתנו הקדושה היא שמירת שבת, ומי שמשמר שבת אחת כהלכתו זוכה לכמה ענינים ואפילו הכי הקלו כל כך בשמירתה לענין פקוח נפש, ולא בלבד על ודאי פקוח נפש אלא על ספק ולא על ספק של ישראל ודאי אלא אפילו על ספק ישראל ספק גוי, ואפילו על חיי שעה הקפידו ובטלו שמירתה. והרי הדברים קל וחומר, ומה אם על מצוה חמורה שהיא לפנינו והיא מצות לא תעשה ומן החמורות שיש בה כרת וסקילה אין אנו חוששין לבטולה כדי להרויח לשמור מצוות אחרות, כל שכן וכל שכן כשאין עבירה לפנינו ויש צד חולי או חשש חולי שראוי לשמור עצמו בשב ואל תעשה. והענין הזה פשוט הוא אצלי, אף על פי שאיני מקל בו כל כך לעצמי". עכ"ל.

צג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הסדר היום הנ"ל שאסור לאדם לעמול בתורה ולהכניס עצמו בסכנה וכו'. ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה מתוך שמירת הבריות. ומקבלים שכר - של תלמוד תורה ומצות "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". מה שאין כן אותם שלא עושים כך לא מבעיא שאין להם שכר, אלא אדרבא עתידים ליתן את הדין אחר שצותה התורה "וחי בהם" - ולא שימות בהם, "שמר לך ושמר נפשך", "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", וכמה ענינים כאלו.

צד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הראשית חכמה (שער התשובה פ"ב) שכתב בזה הלשון {על פי הזהר הקדוש}, "קודם שיעסוק בתורה צריך שיקדים לו החרטה והתשובה, וזהו שאמר דלכתר דמתחרט מחוביו ויעבד תשובה יתעסק באוריינתא, הא קודם החרטה והתשובה אין תורתו רצויה ומקובלת, כאומרו (תהלים כ, יב) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי. וכן כל אשר בו מום לא יקרב, ואם זה בצואת עונותיו מסריח היאך יתקרב לפני המלך אדרבה המלך יתרחק.

ולזה כיון החסיד רבי יהודה בר אלעאי ע"ה באומרו אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, פירוש שהעוסק בה נקי מחטא ועון שאז המלך משתעשע בו ובתורתו.

וזו היתה מעלת הראשונים שהיתה תורתם רצויה כל כך שהיו פטורים אפילו מן התפלה מפני שהיתה התורה שלהם נקיה, אבל מי שהוא מלא מסרחון צואת עונותיו אין תורתו נחת לבוראו.

והטעם כי בעסק התורה האדם מושך השכינה עליו ובהיותו נקי מחטא מצאה השכינה כסא ומושב שבו תשב ותנוח, כאדם היושב בכסא מתוקן כראוי שהכסא ההוא נחת רוח לו, כן צריכה התורה נקיה כסא מתוקן למושך השכינה שתשרה בו, אבל בהיות האדם מלוכלך בכתמי עונותיו אין התורה שורה בו, כי אין בו כסא לשרות לא התורה ולא השכינה, כי כל חטא יהיה קוץ מכאיב וסלון ממאיר ליושב על הכסא, ולכן קודם צריך שירחץ צואת עונותיו בתשובה כראוי, ואחר כך יעסוק בתורה.

ויקח דמיון מהדין הפסוק בגמרא ובפוסקים, כי במקום שיש ריח רע אסור לעסוק שם בתורה ובתפלה, וצריך להרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח, כן הדבר לעוסק בתורה וטומאת צואת עונותיו עליו, כי כל הקדושים העליונים מתרחקים. וכן נודע שהעונות נקראים צואה, דכתיב אם רחץ ה' צואת בנות ציון.

וכן אתה מוצא שלא עמדה התורה לדואג ולא לאחיתופל כי שניהם אין להם חלק לעולם הבא אף על פי שהיו דורשים כמה הלכות במגדל הפורח באויר כדפירשו רבותינו ז"ל בחגיגה (פרק ב). ועיקר התורה הוא התשובה והמעשה. "עכ"ל הטהור. {יעוין עוד באור לציון חכמה ומוסר עמוד קמה}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה מתוך תשובה. ומקבלים שכר - של לימוד תורה רצוי ומקובל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך לא דיים שעמלו על לימודם, אין מקבלים שכר, ואדרבה החיצונים נהנים מתורתם, בר מינן.

{ואגב דאתא לידן הא מילתא נאמר בה בקצרה את אשר עלה בידי בס"ד לבאר על דרך זה, דברי רבותינו בגמ' מועד קטן (דף יז עמוד א), "אמר רבי יוחנן מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו". והנה לכאורה פלא הוא היאך אפשר ללמוד תורה מאדם הדומה למלאך?

והנה הינה ה' לידי את דברי הכלי יקר על התורה (פר' תרומה. שמות פרק כה פסוק יז) שכתב בזה הלשון "ושני כרובים בדמות מלאכים שנקראו כרובים ובדמות ילדים קטנים, להורות שאם הרב דומה למלאך ה' צבאות והוא נקי מן החטא כתינוק בן שנה אז יבקשו תורה מפיהו וכו'". עכ"ל. אבל עדיין צריך להבין, היאך יתכן להיות שאדם בשר ודם יהיה נקי מכל עוון, הלא כבר אמר הפסוק (משלי ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא".

אבל על פי האמור אפשר לבאר שכוונת הרב, על ידי שקודם לימוד התורה יעשה תשובה כנ"ל, ובהכי ימצא צדיק ונקי מכל העוון. עוד אפשר לומר שצריך שהרב יחפוץ להיות כמלאך - נקי מכל עוון, ואז הקב"ה מחשיב לו מחשבתו הטובה כאילו עשה. כדאיתא בקידושין סוף פ"א.

צה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי הוזהר הקדוש (ח"ב דף קכח עמוד א), שאסור לעשות מצוות בחינם, והעושה מצוות בחינם אין שורה על אותו מצוה רוח קדושה כי אם רוח טומאה והיא חלק הסיטרא אחרא בר מינן והיא שולטת על האדם לפתותו בכל מיני פיתויים וכו' יעויין בזה באריכות בספר הסבא קדישא - בבא סאלי (עמודים רעד רעה). {יעויין עוד בזה בחיי אדם (כלל סח סט"ז). שו"ת חוות יאיר (סי' רלב). במטה אפרים (הובא במשנה ברורה סי' תקפד סק"ח). יסוד ושושן העבודה (שער האיתון פרק ב). הקדמת הספר חרדים. בכה"ח סופר (סי' תגז ס"ק טל - מ). ועוד איכא טובא. יעויין בקונטרס דבקנו במצוותיך (עמודים מג - מד). שאסף כעמיר גורנה בענין זה. ולחיבת הקודש נאמר דברי הריטב"א שהובא בשיטה מקובצת בביצה (דף טו עמוד ב). שהא דאמרינן בגמ' שם שהוצאות שבת ויו"ט אינם קצובין לאדם מראש השנה היינו גם לשאר דברי מצוה}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך תשלוש מלא. ומקבלים שכר - של תלמוד תורה ומצוות כנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך לא דיים שעמלו על לימודם ועל המצוות לקיימם, אין מקבלים שכר מושלם, ואדרבה החיצונים נהנים מזה בר מינן.

צו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי המגן אברהם בסימן מז שהלומד תורה בלא להבין אינו נחשב כלימוד תורה. וכ"ה לכאורה דעת רש"י בברכות (דף ו עמוד ב), ד"ה אגרא דפירקא.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בהבנה. ומקבלים שכר - של תלמוד תורה. מה שאין כן אותם שלא עושים כך לא דיים שעמלו לקרוא יומם ולילה, אין מקבלים שכר לימוד תורה. {צריך לדעת שאין דין זה מוסכם לכו"ע. ועוד יש לדעת, שישנם הסוברים שתהלים וזוהר שאני}.

צז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי אבות דר' נתן (פ"ה משנה א), "אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם כדי שיהיה שכרם כפול לעתיד לבוא". והביאור בזה שצריך לעבוד את ה' בב' בחינות אלו (יראה ואהבה) ביאר הרבינו עובדיה מברטנורא בזה הלשון "אע"פ שאתה עובד מאהבה עבוד ג"כ מיראה שהעובד מאהבה זרזי במצות עשה. והעובד מיראה נזהר ממצות לא תעשה. ונמצאת עבודתו שלמה. וכן אמרו חז"ל עבוד מאהבה עבוד מיראה. שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולעשות מצוות מתוך יראת ואהבת ה'. ומקבלים שכר - כפול לעתיד לבוא. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים לקיים את התורה והמצוות מאחר שלא עושים מתוך מעלות אלו מפסידים זה השכר.

צח. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בערובין (דף נד עמוד א), "ערוכה בכל ושמורה - אם ערוכה (התורה) ברמ"ח אברים שלך משתמרת, ואם לאו אינה משתמרת. תנא תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו. אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא, פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים ביך ותוריך חיי שנאמר כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם בפה". {יעוי"ע באבות דר' נתן פ"ח משנה ד, מה שכתוב שם בענין זה}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בקול. ומקבלים שכר - שהתורה מתקיימת בנו {לזכור את הלימוד}. {לכך לא יחוס האדם על זמנו, כי הקב"ה יוסיף לו חיים על חייו. - והוא מדה כנגד מדה}. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם עמלים הם ללמוד תורה, מכל מקום, אחר שלא עמלים כמונו ללמוד תורה - בקול, כדלעיל. מפסידים זה השכר.

צט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בשבת (דף כג עמוד ב), "אמר רבא דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן דמוקיר רבנן הוו ליה חתנוותא רבנן דדחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן ואי לאו בר הכי הוא משתמען מיליה כצורבא מרבנן". {פירוש - האוהב את התלמידי חכמים, יזכה לבנים תלמידי חכמים. המכבד תלמידי חכמים יזכה לחתנים תלמידי חכמים. הירא מהתלמידי חכמים יזכה להיות הוא בעצמו תלמיד חכם, ואם אינו ראוי לכך יזכה שדבריו ישמעו כדברי התלמידי חכמים}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולעשות מצוות מתוך אהבת החכמים, וכיבוד החכמים, ויראת החכמים. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים לקיים את התורה והמצוות מאחר שלא עושים אלו המעלות מפסידים זה השכר.

ק. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי ספר ישועות חכמה (הובא בפירוש מזוזות ביתך על הלכות מזוזה סי' רצ"ק ה. לגאון שר התורה הרב חיים קנייבסקי). "הבודק מזוזות תדיר ומשגיח שיהיו כשרים יאריך ימים וניצול משדים ומרוחות ויזכה לבנים כשרים".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולעשות מצוות שימת דגש על המזוזות כנ"ל. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים לקיים את התורה והמצוות מאחר שלא עושים אלו המעלות, מפסידים זה השכר.

קא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בכריתות (דף ו עמוד א) "א"ל רב משרשיא לבניה כי בעיתו למיזל למגמר קמיה רבכון גרוסו מעיקרא מתני' והדר עולו קמי רבכון וכי יתבתו קמי רבכון חזו לפומיה דרבכון שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך. וכי גריסיתו שמעתא גרוסו על מיא דכי היכי דמשכי מיא תמשוך שמעתכון". {יעויין במהרש"א בח"א בהוריות (דף יב עמוד ב) מה שכתב לבאר הטעם בזה}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה באופנים הנ"ל. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם שעמלים לקיים את התורה מאחר שלא עושים אלו המעלות, מפסידים זה השכר.

קב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת הלימוד בחברותא, {במקום אחר הארכתי בזה (יעויין בסוף הקונטרס)}. ועל ידי זה זוכה שנכתב בספר הזיכרון של הצדיקים, כדאיתא בברכות (דף ו עמוד א יעו"ש בתוס'). וכן על ידי זה זוכה שזוכר את הלימוד, ומבין את הלימוד בהרבה יותר טוב, וכמ"ש הכתוב "טובים השנים מן האחד וגו'" וכן שכרו גדול יותר מאשר הלימוד יחיד, כי לא דומה מועטים העושים את המצוה לרבים העושים את המצוה וכמו שאמרו חז"ל (הובא ברש"י בריש פר' בחוקות'). וכן זוכה שהקב"ה מקשיב לתורתו, כדאיתא בשבת (דף סג עמוד א). {יעו"ש באבות דר' נתן פ"ח משנה ו, מה שכתוב שם בענין זה, ובבבלין יהושע שם}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה עם חברותא. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים ללמוד תורה, מכל מקום מאחר שלא לומדים עם חברותא מפסידים זה השכר. {יעו"ש בבבלין יהושע שם שהלומד עם ספרים מרויח חלק מהמעלות הנ"ל, ולכן העושה כן לא הוי בכלל הא דאמרו חז"ל חרב אל הבדים ונאלו וכו' כדאיתא במכות (דף י עמוד א)}.

קג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות דר' נתן (סוף פרק ח), ובחולין (דף ז עמוד א), שמבואר שם שאדם שחסיד גדול, זוכה שאף בהמותיו נעשים חסידות ולא אוכלים דברים אסורים ועל ידי זה מתקדש שמו של הקב"ה.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך חסידות {עובדים את ה' יותר ממה שהיבים - לפני משורת הדין}. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך אמנם שעמלים ללמוד תורה ולקיים מצוות, מכל מקום מאחר שלא עושים בד בבד עם חסידות, מפסידים זה השכר.

קד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בשבת (דף סג עמוד א), "אמר רב חנינא בר אידי כל העושה מצוה כמאמרה {פירוש: שמקיים את המצוה בשלימות כמו שנאמרה, ללא פגם. כן ביאר

המהר"ל בחידושי אגדות. והמהרש"א (שם) ביאר שהיינו לקיים את המצוות "לשמה". והשפת אמת (שם) ביאר, כמו שאמרו ושמרתם זה משנה (כדאי' בתו"כ פ' אמור) שלומד כל הדינים וההקדוקים שבמצוה איך לקיימה - זהו כמאמרה. אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר "שומר מצוה לא ידע דבר רע". אמר רב אסי ואיתימא רבי חנינא אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה הוא מבטלה שנאמר "באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה" וסמך ליה שומר מצוה לא ידע דבר רע".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים מצוות כנ"ל - כל פירוש לשיטתו. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם שעמלים ללמוד תורה ולקיים מצוות, מכל מקום מאחר שלא עושים כנ"ל, מפסידים זה השכר.

קה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת הדין את חברו לכף זכות {יעוין בגמ' שבת דף קכו. ובעוד מקומות בחז"ל}. ואמרו שעל ידי זה זוכה שהקב"ה ידונו לכף זכות וכו'.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים מצוות בד בבד עם לדון את חברינו לכף זכות. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם שעמלים ללמוד תורה ולקיים מצוות, מכל מקום מאחר שלא דנים חבריהם לזכות, מפסידים זה השכר.

קו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבינו יוסף חיים בעל הבן איש חי, בספרו **משלי חיים** על הפסוק "אם תבקשנה ככסף" (עמוד 12) שהאדם התולה את התורה שהשיג, בסיעתא דשמיא, ולא חס ושלום בכוחו ועוצם חריפות שכלו. זוכה לדעת ולהורות, לשעה ולדורות.

ובזה ביאר את הפסוק "אם תבקשנה ככסף" - כלומר אם תבקש את התורה ככסף שאין אתה קץ על היגיעה שיעת בו. וכן "וכמטמונים תחפשנה" - כלומר שאף על פי שיגיעת ומצאת אינך תולה זאת בכוחך, אלא "כמטמונים" שאדם מוצא ומתעשר בו. שאין תולה זאת בעצמו, מאחר שמצאו בהיסח הדעת. אזי בזה אתה בטוח ש"אז תבין יראת ה'" - תזכה להגיע לחלק המעשה. "ודעת אלוקים" תמצא - היינו חלק התלמוד. {יעוין עוד שם בדברי רבינו בעניין זה על הפסוק "בכל דרכיך דעה וגו'" (עמוד 20)}.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה ולקיים מצוות ותולים הכל בס"ד. ומקבלים שכר - הנ"ל. מה שאין כן אותם שלא עושים כך, אמנם שעמלים ללמוד תורה ולקיים מצוות, מכל מקום מאחר שלא עושים כנ"ל, מפסידים זה השכר.

קז. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שמצות תלמוד תורה הינה גם בהרהור הלב, וכמ"ש "והגית בו יומם ולילה", לשון "והגית ליבי".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה גם בהרהור הלב ומחשבה. ומקבלים שכר - של לימוד תורה. מה שאין כן העוסק בשאר מילי דעלמא, אינו מקבל שכר על מחשבה והרהור.

וכיון דבהכי אירינן נימא בה מילתא, שהנה צריך לדעת שהן אמת המהרהר בדברי תורה מקיים מצות לימוד תורה מכל מקום עדיף טפי ללמוד בדיבור מפני שעל ידי כך מקיים גם מצות "ודברת בס" שהוא דוקא בדיבור. יעויין עוד במשלי חיים עה"פ "כי לקח טוב" (עמוד 41) שביאר שהפסוק הדגיש "תורת אל תעזבו" היינו שלא לעזוב מללמוד את התורה בדיבור ובמעשה על אף שעל ידי המחשבה פועלים הרבה מכל מקום לא קרב זה אל זה.

קה. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שמצות תלמוד תורה הינה התרופה היחידה, לשבירת היצר הרע. כמאמרם ז"ל בראתי תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו (קדושין דף ל עמוד ב). ובסוטה (דף כא עמוד א). איתא, תורה אגוני מייגני מן היסורים ואצולי מצלי מן היצה"ר.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה. ומקבלים שכר - לנצח את יצרנו הרע. מה שאין כן אותם העוסקים בשאר מילי דעלמא, אינו מקבלים שכר זה כי רק על ידי התורה בלבד ניתן לנצח את היצה"ר כנ"ל.

קט. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל שהאריכו במעלת הלימוד מגיל צעיר (יעויין בספר משלי חיים עמוד 58) ודיינו בדברי חז"ל (שבת דף כא עמוד ב) דגירסא דינוקתא נשארית לאדם בזכרוננו כדברי רש"י שם שכתב בזה הלשון "גירסא דינוקתא - מתקיים יותר משל זקנה".

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה כבר בגיל צעיר. ומקבלים שכר - לזכור את התורה. בשונה מאותם שלא עושים כן שמפסידים זה השכר.

קי. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בברכות (דף מז עמוד ב) "אמר רבי יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו קבל עליו שכר כולם שכר כולם סלקא דעתך אלא אימא נותנין לו שכר כנגד כולם". ויתכן שהוא הדין גם בעשרה המשכימין ללימודם בכלל או בשיבה וצ"ע.

מכל מקום אם כנים הדברים, אפשר לומר שזהו אומרם, אנו עמלים - ללמוד תורה כבר מעשרה ראשונים. ומקבלים שכר - כנגד כל הבאים אחר כך. בשונה מאותם שלא עושים כן שמפסידים זה השכר.

קיא. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל בשבת (דף כג עמוד ב) "אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים. הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה. הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין". ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בד בבד עם זהירות באלו הדברים. ומקבלים שכר - הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קיב. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (פרק ד משנה ה). רבי ישמעאל בנו אומר הלומד על מנת ללמד, מספיקין בידו ללמוד וללמד. והלומד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

מבאר ר' עובדיה מברטנורא, הלומד על מנת להיות תמיד עוסק בתורה ואין בדעתו להיות גומל חסדים עם הבריות, כרבה (ר"ה י"ח ע"א) שעסק בתורה ולא עסק בגמילות חסדים. אף על גב דאיבעי ליה לאעסוקי נמי בגמילות חסדים, מכל מקום מספיקין בידו ללמוד וללמד, ותהיה מחשבתו נעשית. והלומד על מנת לעשות, שהוא רוצה לעסוק בתורה ולהיות ג"כ גומל חסדים, כאב"י (שם) שעסק בתורה ובגמילות חסדים, מספיקין בידו להשלים מחשבתו, וזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה על מנת לעשות. ומקבלים שכר - הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קיג. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (שם). רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם וכך היה הלל אומר ודישתמש בתגא חלף הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בד בבד עם זהירות מלהשתמש בתורה כנ"ל. ומקבלים שכר - הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קיד. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי חז"ל באבות (שם משנה ו). רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות.

ולפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה בד בבד עם כבוד לתורה, כנ"ל. ומקבלים שכר - הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר.

קטו. עוד אפשר לבאר בס"ד, על פי דברי רבינו יוסף חיים בספרו **בן איש חי** (חלק ב ד"ג לשבת כלה) והובא גם **במשלי חיים** (עמוד 82). שביאר את הפסוק "לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה". שעצה - היינו לימוד גירסא בעלמא, שאינו לצורך מעשה. ועל זה אומר הפסוק "ותושיה" - שתש בו כח הזיכרון, דאפשר שישתכח מן הלב. {עוד ניתן לבאר - שתש

כוחו של האדם מחמת שקשה לזכור באופן כזה את כל מה שלמד. אך "אני בינה" - אם הלימוד הוא הלכה למעשה, שנקרא בשם בינה. (כי צריך להבין דבר מתוך דבר). הנה בזה - "לי גבורה", שכח הלימוד יהיה מתגבר בו שאינו משתכח. עכת"ד.

לפי זה היינו אומרים, אנו עמלים - ללמוד תורה מתוך לאעסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, כנ"ל. ומקבלים שכר - הנ"ל. בשונה מאותם שלא עושים כן, שמפסידים זה השכר. (יעוין עוד במה שכתבנו לעיל אות פ).

ועל אף שבחלק מן התירוצים שהובאו לעיל מבואר שהשכר בעולם הזה הוא, אין להקשות ממה שאמרו חז"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין דף מ עמוד א), שהרי כתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות תשובה ה"א). שכך הכרע כל הדברים, הקדוש ברוך הוא נתן לנו תורה זו עץ חיים היא, וכל העושה כל הכתוב בה וכו', זוכה בה לחיי העוה"ב, לפי גודל מעשיו ורוב חכמתו וכו', והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמה תמיד, שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה, כגון חולי ומלחמה וכיו"ב, וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעסוק בתורה וכו'. ע"כ. נמצא שאינו שכר המצוה אלא האפשרות בכדי לקיים את שאר המצוות. והאמת שיש בזה אריכות דברים ואכמ"ל.

נסיים בדברי הרב המאירי ברכות (דף כח עמוד ב), שכתב, וז"ל: בכך שהגמרא אומרת שצריך להתפלל בכניסתו וביציאתו מבית המדרש, הורה בזה שאדם צריך לחדש תפלה על כל דבר שהוא רואה בעצמו שהוא צריך בו לעזר ה', ואז יתמיד מחשבתו בעבודת השם באין פירוד. ואמר על זה החכם שהיה מתפלל בכניסתו לבית המדרש שלא תארע לו תקלה על ידי הוראתו וביציאתו היה נותן הודאה למי ששם חלקו בגורלן של תלמידי חכמים. עכ"ל.

מדוע אין שכר על המצוות בעולם הזה

ואגב דאתא לידן האי מילתא, נביא כאן את אשר נמצא עימי זה רבות בשנים, כמה וכמה ישובים מרבותינו הקדמונים על השאלה מדוע "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", הלא כתוב בתורה "ביומו תתן שכרו".

א. יעוין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תניינא ח"ג סימן מב) שהביא שיש שכתבו שבאופן שהציווי היה על ידי שליח אינו עובר, והרי את התורה קבלנו על ידי שליח.

ב. עוד כתב שם לתרץ שהרי מקרא מלא "אם צדקת מה תתן לו", אם כן לא שייך פעולת שכיר שהרי לא עשה להשי"ת שום פעולה, כי אם לצורך עצמו.

ג. עוד יש לומר בס"ד, דאנן עבדי הקב"ה, ובעבד לא שייך דבר זה. והקב"ה ברוב רחמיו הבטיח לתת לנו תגמול בעתיד, אם נשמור מצוותיו. ומאחר שאינו בתור תשלום פעולה לא שייך איסור בל תלין.

ד. עוד יש לומר בס"ד, שאנחנו חפצים שהתגמול יהיה בעולם הבא, מכיון שאמרו חז"ל (מסכת אבות), טובה קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

ה. עוד יש לומר בס"ד, שהנה יש לדון היאך הדין במי שגר בארץ ושוכר פועל בחו"ל, האם אזלינן בתר יומו דבעל הבית או בתר יומו של הפועל. ואם נאמר שאזלינן בתר יומו של בעל הבית הרווחנו תירוצו נפלא שהרי יומו של הקב"ה אלף שנה כדאיתא בר"ה (דף לא עמוד א). ואחר אלף שנה אין האדם חי לכך בהכרח שכרו יהיה אחר שיקום בתחית המתים. {והעירני הרה"ג י. ש. עבאדי. שמלשון הפסוק "ביומו תתן שכרו" משמע שאחר יומו של הפועל אזלינן דהרי לא נאמר ביומך תתן שכרו. ודפח"ח}.

ו. עוד יש לומר בס"ד, שמכיון שכך היה התנאי מראש עמנו אין בזה איסור בל תלין. והרי כך כתב לנו קודשא בריך הוא בתורה בסוף פרשת ואתחנן "היום לעשותם" ודורשים חז"ל בעירובין (הובא שם ברש"י), "למחר לקבל שכרם". יעויין עוד בעל הטורים שם.

ז. עוד ראיתי מבארים, שמכיון שכל החיים חתיכה אחת הם, לכך לא שייך לשלם אלא אחר המוות כי רק אז נשלם העבודה. וכי השוכר פועל לבנות לו בנין משלם לו שכרו על כל לבנה, - אין השכר אלא לבסוף.

ח. עוד יש לומר בס"ד, שאין ברירה אחרת, מכיון שכל העולם לא שווה אפילו שכר מצווה אחת.

ט. עוד ראיתי מבארים, שיתכן שיעשה אדם היום מצוה שמגיע לו עליה אריכות ימים ומחר יעשה משהו להיפך. אם כן לא ניתנת האפשרות לשלם לאדם שכר כל עוד לא סיים את חייו בזה העולם. והוא כעין התירוצו השביעי.

י. עוד יש לומר בס"ד, שבאמת אין הקב"ה מקיים את התורה יעויין בדעת זקנים בפרשת בשלח על הפסוק "לפני בעל צפון", שהקשו היאך אמר כן הלא איתא במסכת ע"ז שאסור לאדם לומר לחברו המתן לי בצד עבודה זרה פלונית, ותירצו ב' תירוצים או שמאחר שלא ניתנה התורה עדיין הוה שרי על אף שהתורה היתה כתובה בשמים תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם, מכל מקום מאחר שלא ניתנה בארץ עדיין לא ניתן תוקף לקיימה. עוד

תירצו שאין הקב"ה שומר את התורה, רק מצווה אותנו לעשות. אם כן לפי תירוץ זה לא מתחילה הקושיא. ועי"ש שהוכיחו תירוץ זה.

**מאחר שאין שכר על המצוות בעולם הזה, היאך אמרינן במשנה
בריש מסכת פאה שישנם דברים שאוכלים פירותיהן בעולם הזה.**

א. התפארת ישראל (שם), מבאר, שעיקר השכר אינו אלא בעולם הבא, אבל קצת כן יש בעולם הזה.

ב. עוד יש לומר בס"ד, רוב המצוות אין שכרם בעולם הזה אבל יש שיוצאין דופן לרוב חשיבותן.

ג. עוד יש לומר בס"ד, שכר על עיקר המצוה אינו אלא בעולם הבא, אבל שכר על הדברים הנלווים למצוה כגון הידור במצוה או שמחה במצוה, וכדומה, על זה יש שכר גם בעולם הזה.

ד. עוד יש לומר בס"ד, אינו שכר על המצוה, אלא אמצעי בכדי לקיים עוד מצוות, כנזכר לעיל ברמב"ם.

נֵר לְרַגְלֵי דְבָרָךְ

ליקוטי מאמרים

מוסרי השכל
מרבותינו הקדמונים

ליקוטי מאמרים

במעלת כתיבת חידושי תורה
בחובת ובמעלת הלימוד בחברותא
בחובת ובמעלת אמירת דברי תורה בסעודה
בחובת ובמעלת החזרה על הלימוד
בחובת ובמעלת החזרת הספרים למקומם
בחובת ובמעלת קריאת שמע בזמנה
בחובת ובמעלת הלימוד בשבת קודש
בחובת ובמעלת לימוד הלכות שבת
בחובת ובמעלת לימוד המוסר
בחובת ובמעלת האחדות
בטעם הדבר שנר מצוה ותורה אור
בחובת ובמעלת השאלת ספרי קודש

ליקוטי מאמרים

במעלת כתיבת חידושי תורה

כתב בספר קריינא דאיגרתא (מכתב ד) כל מה שמתעורר אצלו קושיא או תירוץ או איזה הסבר נכון, ראוי מאד לכותבו בקצרה על פנקסו, ובמשך הזמן יתקבל אצלו בעזרת השי"ת אוצר נפלא של חידושים יקרים.

עוד כתב (שם במכתב ה) כל סברא או חידוש או ביאור או ישוב איזו קושיא אפילו שנראה לך דבר פשוט וקל, צריכים לרשום בפנקס מיוחד, והוא תועלת גדולה להצלחה.

כתב האור לציון חכמה ומוסר (מאמר תורה ז' בקטע המתחיל השכחה מצויה) כתוב בקובץ אגרות להחזו"א (ח"א אגרת ד') קבע נא הערותיך בספר מכורך למען תהיינה לך למשמרת וזה חיזוק לעיון ואמרו ד"ת צריכים חיזוק וכל המרבה בקנייני התורה מרבה תו' עכ"ל.

כיון שהשכחה מצויה אם לא יכתוב מה שהתחדש לו או מה שהעיר עלול לשכוח לכן ראוי לכתוב אפי' דברים פשוטים.

ומרויחים בזה שני דברים א. מי שלא נמצא בסוגית הגמרא, או בהלכה ההיא אולי לא יוכל להגיע לדבר זה. ב. ע"י שכותב דברים פשוטים יבוא לכתוב גם דברים אחרים, ולפעמים יראה שגם הדברים שנראו לו פשוטים, אינם כל כך פשוטים, שיש מן המפרשים מסבירים בדיוק להפך, ולפי מה שנראה לו אדרבא עדיף בדקדוק הלשון וכדומה, וכן מקורות של הלכה פעמים רבות שוכחים ומחפשים ולא מוצאים, עכ"ל האור לציון שם.

כתב בקונטרס אוהב ימים (לקט עובדות והנהגות מר' הגדול חיים פנחס שיינברג זצ"ל) בקטע המתחיל חידושי תורה, חיוב על האדם לכתוב חידושי תורה ומי שלא יכתבם יתבע על זה בשמים ביום הדין. וזהו הביאור בגמרא (בבא בתרא דף י' עמוד ב) "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" אלו הכתבים של האדם ששואלים "שמערל, בערל, איפה החידושים שלך?" וכשלא משיב, אומרים לו תחזור בגלגול לכותבם, ובוה נותן הודאה להשי"ת שזכה להרבות בחידושי תורה בספרו, ע"כ.

מכתב מהג"ר צבי שפירא זללה"ה על חיזוק ועידוד כתיבת חדו"ת

כתיבת הערות יסוד מוסד לחיזוק, ומקור מים חיים לתקוה. בפרט לבעלי זיכרון חלש, הוא אמצעי אדיר לרענן הלימודים, כי עיון רופף של האדם בכתיבת ידו, מזכירה גם את כל הנושא מסביב לדברים הכתובים והם נעימים לאדם למקרא, יותר מדברים הנכתבים והנדפסים ע"י אנשים אחרים. (א.ה. יעויין בגמ' בבא מציעא דף לח עמוד א, שחפץ אדם בקו שלו מט' קבין של חברו).

ומכאן היצר הגדול למנוע הכתיבה, כי כשם שהגדול מחברו יצרו גדול הימנו, כך חיזוק יותר גדול, יצרו יותר גדול. הרפיה מכתובה היא בבחינת פשע, וכאיבוד בדעת את כל הנלמד, הנאמר והנידון בתוך הלימוד, ויש ללחום נגד זה בתוקף עוז.

(א) יש לקבוע עיתים לכתובה מסודרת, כחוק ולא יעבור.

(ב) אין להאריך בתיכנון והקדמות, יש לקחת דף ולכתוב בכתיבה ברורה, ולהוסיף לתיק. ובעת הכושר להעתיק.

(ג) מפרק לפרק יש להכליל פרק נוסף בספר מכורך כחיזוק נוסף לכתובה.

(ד) יש לקבוע לפחות שעה בשבוע, לסידור הכתבים הישנים.

(ה) כל הערה, כל שאלה, כל ספק, כל חידוש באגדה, וכל עיון מוסרי, צריך להכתב לאלתר, ולהכלל במקומו, דבר דבר על אופנו.

חבל על כל מילה, סופה להשכח ולהאבד ח"ו. בכתיבה, האדם יכול להקיף כל הנידון ולהוציא כל רחשי ליבו שבענין שלא יאבדו, ואח"כ לעיין בהם אחת לאחת ולפרט כל הפרטים ולראות כל החילוקים שביניהם, שהוא עיקר היגיעה בתורה.

בקב הישר (פרק ג) רימוז, וקנה לך חבר - ליקח עט לחברותא, כשואל ועונה וזה מועיל לריכוז.

מאמר מאחד מגדולי הדור

צריך האדם להרגיל את עצמו משחר נעוריו לכתוב אפילו אם הוא לא מחדש דבר מה שאומר ומסביר רבו אפילו הכי יכתוב, יעשה לעצמו פנקסים זה שיעורים של גיטין זה של קידושין וכן על זה הדרך, וזה יועיל לו אח"כ לאורך ימים ושנות חיים. כי מי שלא מרגיל את עצמו בכתיבה מקטנותו אח"כ בגדלותו יתעצל מלכתוב.

ליקוטי מאמרים

בחובת ובמעלת לימוד בחברותא

כתוב בפסוק בקהלת (ד, ט - י) "טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם כי אם יפלו האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו".

מבאר רש"י "טובים השנים - לכל דבר מן האחד לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם, הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו. כי אם יפלו - כמשמעו, ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזיר' לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו על האמת. ואי לו - ואוי לו".

המשנה באבות (פרק א משנה ו), יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר. מפרש רבינו יונה לשלשה דברים צריך אדם אל החבר הטוב. האחד לדברי תורה כמו שאמר (תענית דף ז עמוד א) הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מרבתי וכו'.

הרמב"ם בפירוש המשנה (שם), כותב ואמרו וקנה לך חבר - הוציאו בלשון קנייה, ולא אמר: עשה לך חבר, או: התחבר לחברים, וכיוצא בזה, והכוונה שראוי לאדם שיקנה לעצמו חבר על כל פנים, כדי שייתקנו בו כל עניניו, כמו שאמרו (תענית כג עמוד א) "או חבא או מיתותא", ואם לא מצאו - צריך להשתדל בו בכל ליבו.

המשנה באבות (פרק ג משנה ב), רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר (תהלים א) ובמושב לצים לא ישב אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכניה ביניהם שנאמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו. מבאר תפארת ישראל (ביכין אות טז), שכניה ביניהם. רוצה לומר יש השגחה פרטית מהקב"ה עליהן, דהקב"ה מאיר עיניהם טפי.

הגמרא בתענית (דף ז עמוד א), אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב ברזל ברזל יחד, לומר לך מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו - אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה. אמר רבה בר בר חנה למה נמשלו דברי תורה כאש, שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה', לומר לך מה אש אינו דולק יחיד - אף דברי תורה אין מתקיימין ביחיד. והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא מאי דכתיב חרב אל הבדים ונאלו - חרב על שונאיהן של תלמידי

חכמים שעוסקין בד בבד בתורה, ולא עוד אלא שמתפשין, שנאמר ונאלו, ולא עוד אלא שחוטאין כתיב הכא ונאלו וכתוב התם אשר נואלנו ואשר חטאנו.

המהרש"א (בחידישי אגדות שם, בד"ה ברזל בברזל יחד) כותב אל תחשוב דבשני תלמידי חכמים שבא אחד לסתור ולהקשות על דברי חברו שזהו גם כן בכלל לקנטר ושלא לשמה, דאינו כן אלא דלא באו רק לחדודי. ומעלה הוא בת"ח כמו שהוא ברזל בברזל שהאחד מחדד את חברו.

אמרו חז"ל (תענית כג עמוד א) "או חברא או מיתותא". אפשר לבאר על דרך הדרש, כוונת חז"ל לומר, או שאדם לומד עם חברותא, או שנרדם. והינו או מיתותא, לפי שאיתא בגמ' ברכות (דף נח עמוד ב), שהשינה אחד משישים ממיתה. נמצא שראוי ללמוד עם חברותא כי על ידי זה ירויח שלא תחטפנו שינה.

כתב **בספר עץ החיים** [ליקוטים מספרי ר"ח מוולאזין] (אות כ"ה) וזה לשונו, התלמידי חכמים כל עיקר הצלחתם בתורה הוא על ידי כח הזיכרון וממה בא זה שזוכרים לימודם, זה בא ממה שלומדים ברבים בכנופיא או לא פחות זוג זוג שנאמר "או נדברו יראי ה' איש אל רעהו" אז "ויכתב ספר זיכרון לפניו".

עוד כתב שם [באות ל'] ללמוד יחידי אינו נכון.

כתב **בספר יעלזו חסידים** [לבעל הפלא יועץ] (עמ' שכ"א) וז"ל למה היו שני כרובים להורות שיעסקו שנים בתורה יחדיו וכן לכל עניני יראת שמים טובים השנים דכתיב "או נדברו יראי ה' איש אל רעהו וכו' ליראי ה' ולחושבי שמו" בגימטריא תרי"ג מצוות עכ"ל.

כתב **בספר שמירת הלשון** (בשער התבונה פ"א בהג"ה) יש מעלה וחסרון בלימוד יחיד, דישי מעלה שלא יוכל לבוא לשום דיבור האסור, כי אין איש איתו שידבר עמו, אבל יש חסרון שהלימוד לא נתברר יפה על ידי זה, ואם לומד עם אחרים יש חסרון שעל ידי ההתחברות בא לפעמים לדברים בטלים ולשון הרע וליצנות, אבל כנגדו יש מעלה גדולה שעל ידי זה נתברר הלימוד יפה, אפי"ה עדיף ללמוד עם אחרים כדכתיב "צדק תדברון" ולא כתב צדק תדבר להורות שידבר צדק עם חבורה, ויעמוד על המשמרת לבלי לדבר עמם דיבור האסור. [א.ה.] וע"י הלימוד בחברותא נעשים הדברים ברורים וישרים כאמור לעיל וע"י כך מגיעים לחדותא דשמעתא ואפשר לומר דזהו שכתוב בתהילים (י"ט) "פקודי ה' ישרים - משמחי לב".

כתב **בספר אמרי דעת** (שיחות ומכתבים ממרן ר' מיכל ליפקוביץ זצ"ל. עמ' צ"ח מכתב ט"ו) ודאי שיש להשתדל ללמוד בחברותא כדברי חז"ל ה'ק' במכות דף י' ע"א, רק לעיתים מועטים כשרואים הצורך ללמוד לבד משום לברר דבר מסויים אפשר גם לבד כפי הצורך [א.ה.] וע"י בספר חסידים תתק"מ שפעמים טוב ללמוד לבד].

כתב בקונטרס קנין תורה (ליקוט בענין לימוד התורה ועמלה מדברי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל). אמר רבינו שצריך ללמוד עם חברותא דוקא ולא טוב ללמוד לבד.

רעיון קטן בניהון דידן

כתוב בפס' בפר' ויקהל (ל"א - ל"ד) "וימלא אותו רוח אלוקים בחכמה ובתבונה וברעת ובכל מלאכה, ולחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחשת, ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת, ולהורות נתן בליבו הוא ואהליאב בן אחיסמך למטה דן" ונראה לבאר בס"ד שהקב"ה מילא את האדם ברוח אלוקים והיינו "חכמה" (להבין מאחרים) "תבונה" (להבין דבר מתוך דבר) "ודעת" (כח ההבדלה), אכן האדם משתמש בחכמה בינה ודעת ה' ירחם, ל"בכל מלאכה", כלומר לחשוב מחשבות לעשות בזהב וגו', להבלי העולם הזה איך לעשות ביוזעם ועבודות.

אך אומר הקב"ה לאדם ש"ולהורות נתן בליבו" - שהביא לו את החכמה ודעת, בכדי שילמד תורה ויסיק שמעתתא אליבא דהילכתא. ואיך ילמד? הוא ואהליהב וכו', כלומר הוא עם עוד אחד דהיינו חברותא, ואפילו חברותא שפחותה ממנו בגיל או ברמת ההבנה. [כמו אהליהב בן אחיסמך למטה דן שמבואר שם ברש"י שהיה מן הירודין שבשכטים מכני השפחות].

פילפולא דאורייתא

בפירוש עיון יעקב על העין יעקב על ברכות (ו' ע"א) הקשה מדברי הגמ' בברכות (שם): מנין שאפילו אחד שעוסק בתורה ששכינה עמו, שנאמר (שמות כ' כ"א) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך. ע"כ. ואם היא עבירה ללמוד ביחיד איך יתכן להיות שהשכינה עמו?

ותירץ שם דהא דיש איסור ללמוד ביחיד, הני מילי היכא דאפשר לומר לו ללמוד עם חברותא, אבל היכא שאין לו חברותא, יותר טוב שילמוד יחידי מאשר שיתבטל.

עוד תירץ שם דדוקא בתורה שבעל פה שצריך חידוד אסור ללמוד יחידי, אבל בתורה שבכתב שאין צריך כל כך הרבה חידוד מותר ללמוד לבד. עכ"ד.

בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' ססד) עמד בקושי' זו ותירץ ע"פ מש"כ בספר חסידים (סימן תקמ"ט) וז"ל: יש אדם מצליח בלימודו כשהוא עוסק לבד יותר ממה שהיה לו חבר. ע"ש. ולפ"ז נראה דהגמרא בברכות איירי באחד שלומד יותר טוב בעצמו מאשר עם חבר, ולכן שכינה עמו גם כשלומד יחידי עכ"ד.

הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ (בעל "גם אני אודך") כתב בקובץ אור תורה (סי' קנג) לתרץ בס"ד בשני אופנים.

א) הגמרא בתענית איירי כשלומד בפעם ראשונה, שאז חייב ללמוד עם חברותא שלא ילמד בשיבוש, אולם הגמרא בברכות איירי שחוזר תלמודו, ואז יכול גם לחזור לבד דליכא למיחש שישתבש. וק"ל. ויעויין בשו"ת מעדני מלכים על יו"ד, לזקני הגר"ל רבינוביץ שליט"א (ח"א סימן קעד, עמוד רסא, אות ז) שכתב וז"ל: גמרא חדשה רצוי ללמוד בחברותא, אבל חזרה אפשר ללמוד גם לבד, אם אין חבר מתמיד. עכ"ל. ודו"ק.

ב) עוד נראה לענ"ד לתרץ בס"ד עפמ"ש היעב"ץ (בסידורו בהקדמה ד"ה ולכבוד), דבארץ ישראל מותר ללמוד יחידי ואין לחוש, דאזירא דארץ ישראל מחכים (בבא בתרא דף קנח ע"ב). ע"כ. ולפ"ז י"ל "הא לן והא להו" (שבת דף ט ע"ב) דהגמ' בברכות איירי כשלומד בא"י [וכל מקום, קאי על כל מקום בארץ ישראל], ולכן שכינה עמו אף כשלומד יחידי, ואילו הגמרא בתענית איירי שלומד בחו"ל שאז חוטא אם לומד יחידי, ואתי שפיר בעז"ה.

עוד נראה לתרץ בס"ד דהגמרא בברכות מדברת בלומד יחידי עם ספר, דשפיר מיקרי בכהאי גוונא כמו לומד עם חברותא. וכמו שכתבו כמה מן הפוסקים שבדורנו שיש ספרים אין את האיסור ללמוד יחידי המובא במסכת תענית (דף ז עמוד ב). {בשו"ת מהר"ם מיינץ (סימן ס"ה) כתב דבזמנינו שיש הרבה ספרים מותר ללמוד יחידי, דהספרים הם חבריו ע"ש}.

ליקוטי מאמרים

בחובת ובמעלת אמירת דברי תורה בסעודה

המשנה באבות (פרק ג משנה ג), אומרת, רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר (ישעיה כ"ח) "כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום" אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא שנאמר (יחזקאל מ"א) "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'".

מפרש רבינו יונה בזה הלשון, רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים - רוצה לומר כי כל שלחנות הרי הן כאילו מלאו תקרובת עבודת כוכבים שנחשבת כצואה לפי שלא אמרו עליו דברי תורה כי ישיבת שלשה אנשים נקראת חבורה שהם מזמנין בברכת המזון ואין להתחבר להן ואין דברי תורה ביניהם שהיא פריקת עול התורה שאוכלין ושותין ונהנים וזכרת התורה לא תעלה על לבכם או להם או להנאתם.

כותב ר' עובדיה מברטנורא, מיד כשדיבר בדברי תורה נקרא שלחן אשר לפני ה'.

וכה דברי **התפארת ישראל** (ביכין שם באות כב - כה), ולא אמרו עליו דברי תורה. כל אחד לפי כחו, דמחוייב כל אדם כן, לגלוי דעתו, שמטבע האדם שאוכל כדי לחיות, אבל אינו חי כדי לאכול, ועל ידי זה מעיד על עצמו שאינו כבהמה שיאכילה כדי לעשות פעולות גופניות, רק שאוכל כדי שיהיה לו כח לעבודת ה'.

כאילו אכלו מזבחי מתים, הם בהמות שנשחטו לע"ז, והטעם מדאכל גם הוא רק כדי לחזק גופו לענייני עולם הזה שמתבלים ומתים עם הגוף, ואלה הם אלהי נכר שלו.

כי כל וכו' בלי מקום, ברישא דקרא כתיב תוכחה לזוללים שכל תכליתם אכול ושתות, ומסיים כי כל שולחנם מלא קיא צואה, ר"ל כמקום צואה שאין שם דברי תורה, כך שלחנות כאלה הם בלי מקום, ר"ל שאין שם שריית שכינתו ית' שהוא מקומו של עולם.

כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, רוצה לומר ככהנים עבדי ה' דמשולחן גבוה קזכו, שאכילתן מצוה, שכהנים אוכלין ובעלים מתכפרין [כפסחים נ"ט ב'], כמו כן אלו אכלו לחזק גופם לעבודת ה'. עכ"ל.

הגמרא בברכות (דף סד עמוד א), אומרת, ואמר רבי אבין הלוי כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה, שנאמר ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים. וכי לפני אלהים אכלו? והלא לפני משה אכלו! אלא לומר לך: כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה - כאילו נהנה מזיו שכינה. מבאר המהרש"א שם (בחידישי אגדות) בזה הלשון, וענינו שהסעודה שהתלמיד חכם בתוכה ודאי דאמרי שם דברי תורה הוא הדבר שנהנין מזיו השכינה כמ"ש במס' אבות שלשה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משלחנו של מקום כו' ע"ש.

הגמרא במגילה (דף יב עמוד ב), אמר רבא: יום השביעי שבת היה, שישאל אוכלין ושותין, מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות. אבל אומות העולם שאוכלין ושותין - אין מתחילין אלא בדברי תיפלות.

הגמרא בסנהדרין (דף קא עמוד א), תנו רבנן: הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו - מביא רעה לעולם. מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא, ואומרת לפניו: רבונו של עולם! עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים. אמר לה: בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו? - אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם בעלי מקרא הן - יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הן - יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד הן - יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג.

התוס' רא"ש (ברכות דף מז עמוד ב. ד"ה המחדיין וכו'), כתב, ששני בני אדם שאמרו הלכה בתוך הסעודה, לחד מאן דאמר בגמרא שם, חשובה ההלכה שאמרו - כבן אדם, לגרום שיהיה זימון עמם.

ועל אף שכתב הרע"ב שם שיוצאים ידי חובת הלכה - בברכת המזון. יעויין בתוספות חדשים שם שכתב בראיות חזקות לבאר שצריך בדוקא לומר דברי תורה וכן פסק השל"ה הקדוש והביאו המגן אברהם (סימן ק"ע א).

וזה לשון גאון עוזינו המשנה ברורה (סימן קע א), אין משיחין בסעודה - אפילו בד"ת ודוקא בשעת אכילה גופא, ומשום סכנה. אבל בין תבשיל לתבשיל מותר. ומצוה על כל אדם ללמוד תורה על שלחנו. שכל שלחן שלא אמרו עליו ד"ת כאלו אכלו מזבחי מתים וכתב בשל"ה דילמוד משנה או הלכה או אגדה או ספרי מוסר ואינו יוצא במה שמברך בהמ"ז,

ועל כל פנים יאמר איזה מזמור. וטוב לומר אחר ברכת המוציא מזמור ה' רועי לא אחסר
דהוא דברי תורה ותפלה על מזונותיו.

כתב הבן איש חי (בשנה א פרשת שלח סעיף ז), במאמר רבותינו זכרונם לברכה הנזכר, שאמרו
מים אחרונים חובה, רמזו כמה כוונות סודיות של מים אחרונים, ולכן טוב שהאדם קודם
שיושיט ידו ליטול מים אחרונים, יאמר הלכה זו מים אחרונים חובה, ושמעתי מעטרת
ראשי הרב מור אבי ז"ל, שהיה מנהג עטרת ראשי הרב מוה"ר זקני רבינו משה חיים ז"ל,
לומר הלכה זו קודם נטילת מים אחרונים, ולפעמים היה סומך על הלכה זו במקום דברי
תורה שאומרים על השלחן קודם ברכת המזון, כשאין שהות לומר דברי תורה, כי זו הלכה
מתורה שבעל פה, ודבר בעתו מה טוב.

ומה שהמשנה אומרת שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה וכו', לאו
דוקא שלשה, דהוא הדין בפחות משלשה, ומה שנקטה המשנה ג' כתב התוס' יו"ט שם ג'
תירוצים. (סימן לדבר ג. ג. ג. דמשנה זו מופיעה בפרק ג' של אבות משנה ג' ועל המילה ג' יש ג' תירוצים
בתוס' יו"ט).

א. דנקיט שלשה. דבפסוק שהביא לראיה, שם מדבר ג"כ משלשה. והם החכם. והכהן.
והנביא.

ב. כי שנים יתעסקו בדברים ויהיו נדונים כשוגגים. אבל כשהם שלשה היה להם לשלישי
להזכירם.

ג. כי נקט שלשה לפי שסתם שלחן איכא שלשה לזימון.

והנה התפארת ישראל שם כתב לתרץ בדרך אחרת וכה דבריו, מיהו נקט ג' שאכלו, דבא'
או ב' שאכלו ולא למדו אח"כ, י"ל שמא אין להם פנאי, אבל ג' מסתמא יש להם פנאי,
דאל"כ לא הסיבו יחד, שהיה כ"א חושש שמא יקדים לגמור סעודתו קודם לחבירו, ויהיה
צריך להמתין עליו לבהמ"ז [כה"ח סי' קצג].

ליקוטי מאמרים

בחובת ובמעלת החזרה על הלימוד

כתוב בפסוק במשלי (פרק כג פסוק ה), "התעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאִינּוֹ כִּי עָשָׂה יַעֲשֶׂה לּוֹ כְּנָפִים כְּנֹשָׁר יַעֲוֶף". והנה ביארו חז"ל (ברכות ה עמוד א) שפסוק זה נאמר על התורה. ומבאר רש"י שם, התעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ - כרגע שתכפול עֵינֶיךָ לעמצו, ואין אותה גירסא מצויה בך. התעִיף - כמו וכפלת ותעִיף.

וזה לשון המלבי"ם (שם) התעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאִינּוֹ, כי הבינה שלך, צריך אתה שלא להעלים עֵינֶיךָ רגע ממנה, כי הוא דומה כעוף כנף אשר ביד האדם, שברגע יפנה ממנו יעוף למעלה, כן השכלת האדם והתבונה, אם יתעלם ממנו רגע יעוף ממנו, כי אינו מתעורר מעצמו רק ברוב שקידה והשתדלות, וז"ש שאם תעִיף עֵינֶיךָ שתתן העפעף על העין, אז בינתך איננו, כי יעשה לו כנפים לעוף ממך, וכ"פ חז"ל (ברכות ה עמוד ב) ואין עוף אלא תורה שנאמר התעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאִינּוֹ.

אומרת המשנה באבות (פרק ג משנה ח), רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר וכו'.

מבאר רבינו יונה, אשר לא נתן בלבבו לאמר כי השכחה מצויה בבני אדם והיה לו לחזור ההלכה הרבה פעמים ולחשוב בה כל היום וכל הלילה עד שלא תוכל לסור מלבו ולא עשה הרי זה מתחייב בנפשו כי יבא להורות על פי הזכרתו ויאמר כך אמר לי רבי ויאסר המותר ויתיר האסור ונמצאת תקלה באה על ידו. ונקרא פושע מפני ששגגת תלמוד עולה זדון. יכול אפי' תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך הא אינו מתחייב עד שישב ויסירם מלבו - אם שכחה על ידי הזקנה או על ידי אונס אחר רחמנא פטריה.

מבאר ר' עובדיה מברטנורא בזה הלשון כל השוכח דבר אחד ממשנתו - בשביל שלא חזר עליה, מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו. שמתוך שכחתו הוא בא להתיר את האסור ונמצאת תקלה באה על ידו, ושגגתו עולה זדון. אי נמי כאילו מתחייב בנפשו, לפי שאותה משנה היתה משמרתו ועכשיו ששכחה אינה משמרתו.

וכה דברי התפארת ישראל כל השוכח דבר א' ממשנתו, ע"י שיתעצל מלחזור עליה תמיד. כאילו מתחייב בנפשו. אף דבאמת אינו מתחייב בנפשו, דהרי לומד הוא, רק שאינו חוזר לימודו, עכ"פ מדהתעצל מלחזור לימודו, גלי אדעתיה שאינו חושש כשישכחם.

איתא באבות דרבי נתן (פרק כד, ו), הוא היה אומר (אלישע בן אבויה) יכול אדם ללמוד תורה בעשר שנה ולשכחה בשתי שנים. כיצד יושב אדם ששה חדשים ואינו חוזר בה נמצא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא. י"ב חודש ואינו חוזר בה נמצא מחליף חכמים זה בזה. י"ח חודש ואינו חוזר בה נמצא משכח ראשי פרקים. כ"ד חודש ואינו חוזר בה נמצא משכח ראשי מסכתותיו. ומתוך שאומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומחליף חכמים זה בזה ומשכח ראשי פרקים וראשי מסכתותיו סוף שיושב ודומם. ועליו אמר שלמה "על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבנים נהרסה" (משלי כ"ד ל' ול"א). וכיון שנפל כותלו של כרם מיד חרב כל הכרם כולו.

הגמרא בעירובין (דף נד עמוד ב), תנו רבנן, כיצד סדר משנה וכו' {כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה - רש"י}. נמצא ביד הכל ארבעה. מכאן אמר רבי אליעזר: חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים.

הגמרא ביזמא (דף לח עמוד ב), כל המשכח דבר מתלמודו גורם גלות לבניו, שנאמר וכו'. רבי אבהו אמר: מורידין אותו מגדולתו, שנאמר וכו'.

הגמרא בתענית (דף ז עמוד א. ב.), אמר רבי אושעיא: למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו: במים, וביין, ובחלב. דכתיב וכו' דבר אחר: מה שלשה משקין הללו אין נפסלין אלא בהיסח הדעת, אף דברי תורה - אין משתכחין אלא בהיסח הדעת. מבאר רש"י בהיסח הדעת - אם אינו מחזירם תמיד.

עוד איתא שם (בדף ח עמוד א), ריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ועייל לקמיה דרבי יוחנן. מבאר רש"י כנגד ארבעים יום שניתנה התורה - שתתקיים בידו, והדר עייל קמיה דרבי יוחנן, למיגמר גמרא. ובמהרש"א שם כתב שיש טעם בזה ששנה מ' פעמים מכיון שמושה רבינו נמי סדרן מ' פעמים לפי שבאותן מ' יום שהיה בשמים היה חוזר לכל הפחות פעם אחת בכל יום. אכן בהקדמה לספר החינוך מבואר טעם אחר מדוע משה רבינו היה בהר מ' יום וזה לשונו "ואף על פי שבזמן מועט היה אפשר ללמוד בכח המלמד, רצה הקב"ה לרמוז ללומדים שילמדו במתון". והנה מצינו בכמה מקומות בש"ס (יעוין ברכות כח. מגילה ז.). שהיו שונים מ' פעמים "תנא מיניה מ' זימנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה".

הגמרא בחגיגה (דף ט עמוד ב), אמר ליה בר הי להלל: מאי דכתיב: "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו", היינו צדיק היינו עובד אלהים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו! - אמר ליה: עבדו ולא עבדו - תרווייהו צדיקי גמורי ניהו. ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. - אמר ליה: ומשום חד זימנא קרי ליה לא עבדו? אמר ליה: אין, צא ולמד וכו'.

עוד איתא שם (דף טו עמוד א), מאי דכתיב "לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז" - אמר לו: אלו דברי תורה, שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית.

הגמרא קידושין (דף ל עמוד א), תנו רבנן: ושננתם - שיהו דברי תורה מחודדים בפך, שאם ישאל לך אדם דבר - אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד, שנאמר וכו'. מבאר הרש"י מחודדין בפך - חזור עליהם ובדוק בעומקם שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר מיד.

הגמרא בסנהדרין (דף צט ע"א וע"ב), רבי יהושע בן קרחה אומר: כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה - דומה לאדם שזורע ואינו קוצר {אינו חוזר לשנתה - רש"י}. רבי יהושע אומר: כל הלומד תורה ומשכחה - דומה לאשה שיולדת וקוברת, רבי עקיבא אומר: זמר בכל יום, זמר בכל יום. אמר רב יצחק בר אבודימי: מאי קרא - שנאמר נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר. **מבאר רש"י**: זמר בכל יום - היה מסדר למודך, אף על פי שסדור בפך כזמר, והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים. נפש עמל עמלה לו - מפני שעמל בתורה - תורה עומלת לו. כי אכף עליו פיהו - מפני שהוא משיים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור, לישנא אחרינא: זמר, כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר, כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו.

הגמרא בעבודה זרה (דף יט עמוד א), אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא, מאי דכתיב: "הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה" אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט, ואם קובץ על יד ירבה. מבאר רש"י: דגריס הרבה יחד אינו יכול לחזור עליו פעמים רבות ומשכח. על יד - מעט.

הגמרא במנחות (דף צט עמוד ב), ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו: תורה ניתנה בארבעים ונשמה נוצרה בארבעים, כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת, וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת. תנא דבי רבי ישמעאל: משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו, אמר: כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה? נשמתך אני נוטל ממך.

לחיבת הקודש נעתיק דברי התפארת ישראל - בועז על מסכת אבות (פרק א משנה טו) על דברי המשנה "עשה תורתך קבע". וכה דברי הרב וכלל בזה ה' כללים להצלחות תלמוד ולזכרו, והם:

א. שלא תלמוד דרך עראי, בין עראי ועצלות הגוף דהיינו דרך שכיבה, או יושב פרקדון, ידא אפוטא דרגא לשינתא [פסחים ק"ב א'] או לטמון ידו בצלחת בחורף, וקרו ל' בר מיחס תנורא [פסחים מ"ט א'], דכולן מיישנים המחשבות לכלי להבין הדבר יפה. וכ"ש לבלי לאכול או להתעסק במלאכה בשעת הלימוד. ובין עראי של המחשבות, לחשוב בדברים אחרים בשעה שלומד. ואין לך דבר שמרטט ומבלה ההשגה והשכל והזכרון, כפיזור המחשבות. ולכן תקנה לזה שילמוד בקול, שע"ז יתפזרו שאר המחשבות. ומלבד זה, הלימוד בקול עושה רושם בנפש טפי ונשאר יותר בהזכרון, וה"נ אמרין [עירובין נד ע"ב] בהאי תלמיד דהוה גרס בלחישא, לאחר ג' שנים שכח תלמודו. וביותר מזיק להזכרון מחשבת הדאגות, כמשחז"ל [סנהדרין כו ע"א] מחשבה מועלת לד"ת, ופי' רש"י דאגה משכחת הלימוד. וכן אמר' נמי [מנחות קב ע"ב], דלא הוה ידע להשיבו על שאלתו מדהוה סמיך אפלטירא. ואמרו עוד [עירובין סה ע"א], שמעתתא בעי צילותא. ולא די מחשבת יגון, אלא אפי' מחשבת שמחה יתירה ג"כ מזיק לשכל ולזכרון מה שלומד אז. וכדאמרין [ביצה כא ע"א] אני היום סמכוני באשישות ובעא מנאי מלתא דבעי טעמא. אולם השמחה בהדבר עצמו שלומד, הוא הוא המחזק כח השכל והזכרון, כמ"ש בחוקותיך אשתעשע, ר"ל כשיהיה לי למודי לשעשוע ונחת אז לא אשכח דבריך. ועל כל אלה אמר, עשה תורתך קבע ולא עראי.

ב. יש ג"כ במשמעות מלת קבע, עניין מנוחה, ור"ל מנוחת הנפש, שלא ילמוד במקום המולה ממדברים רבים או קול דופק, או שאר עניין מרעיש, שכל אלו משביתים ההבנה והתפיסה והזכרון. רק יהי' לו מקום התבודדת והשקטה ללימודו, דזה מועיל מאד להבנה ולזכרון בעהש"י. ולכן טוב שילמוד בחדר מרווח ויפה, עם רבוי חלונות. וגם בספר יפה, ודפוס נאה [כפסחים ק"ב א'], כי כל אלה, יתנו מנוחה ושמחה להנפש ומרחיבין דעת האדם [בכרית נ"ז ב'] להניח לו מעצבו, ועי"ז ישתרשו בלבו הדברים היטב.

ג. יש ג"כ במשמעות מלת קבע, עניין המשך, שלא יהא לימודו פסקי פסקי, ללמוד מעט ולהפסיק, ללמוד מעט ולהפסיק, כי ההפסקות הללו משמשות להשכיח הלימוד. ומה"ט לא יהיה סדר לימודו בעניינים הרבה ליום, רק יהיה קבוע ומוחזק לכל היותר בג' עניינים, משחז"ל [עירובין נד ע"ב] העושה תורתו חבילות חבילות מתמעט. דע"י שידלוג הרבה מעניין לעניין, לא יהיה פנאי למה שלמד לשתרש יפה בהנפש, שכל מחשבה דוחקת חבירתה, ונבערו שניהן יחדיו. ואפי' בעניין א' לא ישנה מדפוס לדפוס, ומחדר לחדר, או

אפי' ממקום למקום באותו חדר. ואפי' רק מזמן לזמן לא ישנה אלא יהא רגיל לקבוע שעה מיוחדת קבוע ללימוד זה, ושעה אחרת מיוחדת ללימוד האחר. כי כל סידור נאות יחזק כח הזכרון, וכל שנוי יחלישו.

ד. יש נמי במשמעות מלת קבע, עניין חוזק ובידור, שתעשה חיזוק ללימודך, ולא תזוז מהעניין עד שתרגיש שהוא קבוע בך כבמסמר, וגם בהיר לפניך בלי שום עימום וגמגום. ואז תחזור עליו כרגע יפה יפה בע"פ, עד שיהי' שגור בפיך בלי עיון בספר. וכמ"ש החכם חזון חזון ואל תצטרך לבללזר (עשב המועיל לזכרון). ואחר שבועות שנים שוב תנסה א"ע, אם עוד תזכור הכל או קצת מהעניין. וכשתצטרך, תשקיף תשוב קצת בספר ותשוב לחזור בע"פ. כי בחון ומנוסה שגם הזכרון מונח תחת ההרגל, וביותר מועיל ההרגל זה בימי הילדות, לכן טוב להרגיל הילד לחזור בע"פ מה שלמד. ומ"כ דאם ירצה אדם לדרוש ברבים וכדומה, יחזור על הענין בעיון היטב איזה פעמים בלילה תיכף וסמוך ללכתו לישון, דאז לא יהיה הדבר נדחק מעניין אחר שיחשוב אח"כ. ושוב בבוקר תיכף ומיד לקומו שוב יחזור עליו איזה פעמים ויהיה ככותב על נייר חדש, שלא ימחק כ"כ מהרה. וכולי האי ואולי, דלאוקמא גירסא סיעתא דשמיא [כמגילה דף ו' ע"ב].

ה. ואפשר עוד דכלל תנא במלת קבע לשון חטיפה, כמו היקבע אדם אלהים [כר"ה כ"ו ב']. ור"ל מדצרכי הגוף מרובים, לכן במורגל שכשישב ללמוד יזדמנו לפניו בטולים, לכן יחטף א"ע בחזקה מבין המון טרדותיו וילך למקום צנוע שא"א לבוא שם עליו בטולין. והבא לטהר מסייעין לו [יומא דל"ח ב'] [ועי' עוד לקמן פ"ב סי' ל"ז ובסי' קכ"ט].

כתב בספר עץ חיים {ליקוטים מהגר"ח וולוז'ין (אות כד)}, אמר רבינו שבא לפני הגר"א כבן יט שנה, בתוקף חריפותו וזך שכלו וגודל התמדתו עם רב זכרונו ואמר לפניו חזרתי סדר מועד יט פעמים ועדיין אינם מבוררים אצלי. השיב הגר"א ז"ל בי"ט פעמים אתה רוצה שיהיה מבורר בפיך? אמר לו הגר"ח ואלא בכמה? אמר לו אין לו שיעור אלא כל ימין בעמוד והחזר קאי. {בכתי"ב' הנוסח הוא ששאל הגר"ח אלא בכמה? מאה ואחד פעמים? שאג הגר"א ואמר אין לזה שיעור, רק כל ימיו בעמוד וחזור קאי}.

כתב הסטיפלר (בקריינא דאיגרתא ח"א ד), כל פרק שיגמור יחזור עליו שוב מהחל ועד כלה וכשיגמור הגמרא יחזור עליה שוב מהחל ועד כלה, וכל עיקר ההצלחה הוא בחזרה. ועל ידי ריבוי החזרה מתפתח הכישרון. עכ"ל.

רעיון קטן בנידון דידן

כתוב בפסוק בויקרא (פרק ו פסוק ו) "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". אפשר לבאר בס"ד על דרך הדרש ד"אש" היינו התורה {כדאיתא בתענית ז:}. והרי הטעם מעל האש הוא "רביע / רביעי". אפשר שבא לרמז שילמד אדם ד' פעמים את התורה. {כמו דאיתא בעירובין נד: הובא לעיל}.

ליקוטי מאמרים

בחובת ובמעלת החזרת הספרים למקומם

הלוקח ספר ואינו מחזירו גדול מאד עונו

א. דלוקח על עצמו עון ביטול תורה כנגד כל המחפשים והמתבטלים בגללו.

ב. דקעבר על "לא תרדה בו בפרך" [ויקרא כה, מו] אשר ביאר בשערי תשובה (שער ג, אות ס) שפי' שלא ישתעבד אדם בחבריו ע"כ. והרי אם הוא לא מחזיר את ספריו, ואחד אחר מחזיר, נמצא שמשמעבד בחבריו.

ג. דקעבר על "לא תנו" אשר ביאר השערי תשובה (שער ג, אות כד) שפי' לא לצער את החבר. והרי המחפש ספר בגלל שאדם לא החזיר את ספריו, נמצא שציערו.

ד. דקעבר על "ואהבת לרעך כמוך" אשר ביאר הרמב"ן שם דכוונת התורה שיאהב חברו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב וכו' עכ"ל.

איתא בשבת (דף לא ע"א) "דעלך סני לחברך לא תעביד" וכפי שאין אדם רוצה שיעשו לו, כך הוא לא יעשה לאחרים. ואם עשה נמצא שעובר על מצות עשה זו.

ה. פעמים שאדם שלא מחזיר את ספריו למקומם, יכול להגיע לחילול ה'. - כאשר מונח ערמות של ספרים ללא סדר במקום תורפה.

ו. על ידו נעשה בזיון גדול לספרים. כתב השבט מוסר (פ"כ אות ל) יהא אדם זהיר בכבוד הספרים ובזיון שבא על האדם הוא בשביל בזוי הספרים כמו שאמרו חז"ל [אבות ד] "כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות".

כתב בספר חסידים [סי' תתקטז] וז"ל חייב אדם להזהר מאד בכבוד הספרים ואם חלל - "כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות". עכ"ד.

כתב בספר יעלוזו חסידים, מעשה בחכם אחד שצוה את בנו שלא יהנה יותר מדי מן העולם הזה ושלא יעבור עליו יותר מל' יום בלא תענית [לפשפש במעשיו של אותו חודש ולשוב מהם ולגדור בעדו שלא לשוב עוד לכיסלה, כי זה עיקר התענית] וכשמת זה החכם הוציאוהו מקברו

והכוונה ונצטערו מאד על הדבר, ובא בחלום לאחד, ואמר לו נתחייבתי בדבר זה מפני שלא חששתי על הספרים והייתי מניח אותם בבזיון. [וזהו ששינוי (אבות ד, ו) "כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות" כגון זה החסיד שהיה בצד מה מחלל התורה שלא חש לבזוי ספרים. "גופו" דיקא מחולל, שהוציאו גופו מקברו, והכוונה ונתחלל הגוף. אך זהו לכפר זה החטא ותתענג בדשן נפשו]. עכת"ד.

ז. נמצא גזול זמנם של המחפשים [ויש לדון אם זה משהו נוסף כי שורש האיסור בזה משום "ואהבת לרעך כמוך" וצ"ע].

✎ אחד מהתקנות שהתקין מרן ר' אליהו לאפיאן זצוק, "ל בשיבתו - להחזיר כל ספר למקומו. - הדבר נצרך הן כדי להרגיל כל אחד עצמו להיות מסודר. והן מצד החסד. כדי שאחרים הזקוקים לספר, יוכלו למצאו מיד כאשר יבקשוהו. וגם ימנע מהם ביטול תורה, וגם מצד כבוד הספרים עצמם, שצריך מאד להזהר בכבודם. בספר חסידים מובא מעשה בחסיד אחד שלאחר פטירתו נגלה בחלום לחסיד חברו וראה החבר שהנפטר פניו מאירות ורק במצח יש תו שחור, וכאשר שאלו לסיבת הדבר השיב לו: דע לך שכאשר עמדתי לפני בית דין של מעלה יצאתי זכאי בדיני ולפיכך פני מאירות ורק משום שלא נזהרתי כראוי בכבוד הספרים לפיכך יש תו שחור על מצחי ע"כ. [לב אליהו בראשית ע"ג].

✎ כתב בקריינא דאיגרתא [איגרת כט] בענין החזרת הספרים למקומם וז"ל ודאי מדת אכזריות ורשע הוא להטיל על אחרים מה שהוא הוציא ממקומו וכל שכן להטיל על ת"ח השוקד על התורה את המוטל על עצמו. ודורשי רשומות אמרו ברוך אשר יקים את דברי התורה וכו' עכ"ל.

✎ החזרת הספר לארון סגולה לזיכרון [מפי השמועה מאחד מגדולי האדמו"רים].

מאמר משיחת מוסר מאחד מגדולי ראשי הישיבות

"יש דבר שנוגע למעשה לכל אחד מבני הישיבה, הנה ביישיבה מוציאים ספרים מהארונות להשתמש בהם, וצריכים להחזיר את הספרים למקומם, ולפעמים מוציאים ספר מהארון ולא מחזירים אותו, והציבור גדול ב"ה, ובהמשך הזמן מונחים ערימות ערימות של ספרים ויש כמה מתנבזים שעושים עבודה קשה מאד לסדר כל הספרים, ובאמת צריכים לדעת כי מי שצריך ספר ואין לו את הספר שמתגלגל באיזה מקום באולם הרי זה זמן של תורה, וגם חסד שהספר יהיה מונח בארון, וכיון שרק כמה יחידים עוסקים בזה זה לוקח הרבה זמן וקשה להם מאד. אבל אם יהיו רבים שיעשו החסד כל אחד חמש דקות. אזי בתוך כמה דקות, הכל יהיה מסודר, ומונח במקום. וזה עבודה קלה מאד עם חיוזק אהבת חסד.

כל המבקשים ורוצים להתחזק, עליהם אמרו הבא ליטהר מסייעים אותו. ונוכה לסייעתא דשמיא".

עוד מאמר שהתפרסם לא מזמן מהרב הנ"ל

"וענין נוסף חשוב מאד יש שמוציאים ספרים מהארונות להשתמש בהם, ובגמר השימוש לא מחזירים את הספר למקומו, ואמנם יש מתנדבים שעוסקים בצרכי ציבור באמונה להחזיר את הספרים למקומם, ושכרם של המתנדבים גדול מאד ויש להם זכויות עצומות של זיכוי הרבים, וכבר הפליגו חז"ל [אבות ב, ב] במעלת העוסקים עם הציבור לשם שמים אבל באמת אין זה ראוי להטריח אחרים. וידוע כי הסבא מסלבודקא היה אומר שאם מוצאים נייר מושלך על הארץ, ומרימים לראות אם יש בו דברי תורה, ורואים שאינו טעון גניזה, אין זה ראוי להשליכו שוב לארץ. כי אח"כ יבוא אדם נוסף, ויתכופף גם הוא לבדוק את הנייר. וראוי לחשוב על השני, ולהניח את הנייר במקום שלא יגרום טרחה לאחרים בחינם".

ליקוטי מאמרים

במעלות קריאת שמע בזמנה

המשנה באבות (פרק ג משנה י), אומרת רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת ילדים ושיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאים את האדם מן העולם. מפרש רש"י שינה של שחרית, שהולך וישן עד שיעבור זמן ק"ש.

איתא באבות דרבי נתן (פרק כא א), רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית וכו' מוציאים את האדם מן העולם. שינה של שחרית כיצד מלמד שלא יתכוין אדם לישן עד שיעבור עליו זמן קריאת שמע. שכל זמן שאדם ישן עד שיעבור עליו זמן קריאת שמע נמצא בטל מן התורה שנאמר אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו (משלי כ"ו ג ו"ד).

עוד איתא שם (פרק יז ח), רבי שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעשה תפלתך שיחה אלא תחנונים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר כי אל רחום וחנון הוא אך אפים ורב חסד וניחם על הרעה.

הגמרא בברכות (דף י עמוד ב), אמר רבי מני: גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה.

עוד איתא שם (דף כו עמוד א), מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות מעוות לא יוכל לתקון - זה שבטל קריאת שמע של ערבית וקריאת שמע של שחרית.

עוד איתא שם (דף סג עמוד ב), אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית, וערב אחד אינו קורא - דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם.

הגמרא בשבת (דף קט עמוד ב), אמר רבי אבהו: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית. ביאר התיבת גמא (דברים פרק א) היינו שלא היו קורין קריאת שמע בזמנה.

הגמרא בסוטה (דף מב עמוד א) ואמר אליהם שמע ישראל. מאי שנא שמע ישראל? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, אמר להן הקדוש ברוך הוא לישאל: אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית - אי אתם נמסרין בידם.

איתא בילקוט שמעוני (ישעיהו רמז תלט), וכן היה רבי מאיר אומר כל הדר בארץ ישראל, וקורא קריאת שמע שחרית וערבית, ומדבר בלשון הקודש הרי הוא בן העוה"ב ועוונותיו מתכפרים לו, שנאמר וכפר אדמתו עמו.

עוד איתא שם (תהילים רמז תשפו), אמר רבי אלעזר מאי דכתיב "כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי", כן אברכך בחיי זו קריאת שמע, בשמך אשא כפי זו תפלה, אם אדם עושה כן (אמר רבי אלעזר) עליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן תשבע נפשי, ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים שנאמר ושפתי רננות יהלל פי, [שתי רננות הללו למה, אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב].

עוד איתא שם (משלי רמז תתקלה), אמר רבי מני אל תהי מצות קריאת שמע קלה בעיניך מפני שיש בה רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח אברים שבאדם ומהם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמר הקב"ה אם שמרתם שלי לקרותה כתקנה אני אשמור שלכם וכו'.

מדרש רבה (במדבר כ. כ) "הן עם כלביא יקום" אין אומה בעולם כיוצא בהם הרי הן ישנים מן התורה ומן המצות ועומדין משנתן כאריות וחוטפין קריאת שמע וממליכין להקב"ה ונעשין כאריות.

כתב השבט מוסר (פט"ז) אל תהי עצל לקרות ק"ש בעונתה, ואל תעכב אותה לשיעור דרבנן, וכל הקורא ק"ש בעונתה נותן כבוד לבורא.

חוץ מהאיסור לבטל ק"ש כמבואר לעיל צריך להקדים לקרותה במהרה וזה לשון השו"ע (באור"ח סי' נח סעי' ב'), אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל. מבאר המשנ"ב שם וזה לשונו, דזריזין מקדימין למצות. עוד כתב שם, מכאן תוכחה מגולה לאלו שמאחרים מאד ק"ש. ואמרו חז"ל אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים די.

מאמר מאחד מגדולי ראשי הישיבות

הקב"ה רוצה מאיתנו שנעבוד אותו באמת ובתמים בלבב שלם ואם קורה ק"ש בזמנה זה נקרא "בן תורה" זה נקרא מקדש שמו יתברך.

אבל לצערנו יש בני תורה שלא נזהרים ולא שמים לב לק"ש שזה מצוה דאורייתא ולדאבוני הגדול יש הרבה בחורים ואפי' אברכים שבבין הזמנים אינם שומרים על זמן ק"ש כאשר הוא קורא אחרי הזמן וכי זה נקרא שהוא קורא ק"ש מפני שהקב"ה ציוה אותו? הקב"ה ציוה צריך לקום לק"ש! אבל אומר אדם אני כשיטת הגר"א - למה מי מתיר לך את זה? אדם שעושה מתוך ציוויו של הקב"ה למה לא יעשה את מה שהרמב"ם אומר שהמצוה מן המובחר זה לקרוא ק"ש לפני נץ החמה?

אמנם אנחנו ביישובות לא עושים את זה כדי שלא יפריע ללימוד התורה, אבל משתדלים לכל הפחות לקרוא לפני הזמן הראשון של מגן אברהם.

צריך להראות לריבוננו של עולם אני קופץ מהמיטה בגלל שאתה אמרת, הרי אתה לא תעניש אותי גם אם אקרא ק"ש בעוד חצי שעה, זאת אומרת שלא בגלל העונש אני קם, אלא בגלל שאתה ציוית אותי, והלואי והייתי יכול לעשות במאה אחוז את רצונך!.

רעיון קטן בנידון דידן

כתוב בפסוק "והיו הדברים האלא אשר אנכי מצוך היום וגו'" (דברים ו, 1) נראה לבאר בס"ד ע"ד הדרש שאם רצונך ש"והיו" - בהוייתן יהיו - "הדברים האלה" - הק"ש שלך, כלומר שתראה הק"ש שלך כפי שצריכה להראות [בזמנה בתוך התפילה עם התפילין] תחשוב ש"אשר אנכי מצוך היום" שכאילו היום הקב"ה מצווך לקום מהמיטה לקרוא ק"ש מי ישמע שמלך קורא לו ולא יקום על אחת כמה וכמה מלך מלכי המלכים הקב"ה.

כתב השו"ע בס' סא סעי' ב: "אשר אנכי מצוך היום" היינו לומר בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, ולא כמו שכבר שמע אותו הרבה פעמים, שאינו חביב אצלו, עכ"ל. ופשוט שהמקבל מכתב ממלך, בפעם הראשונה היה קופץ מהמיטה לקרוא מה כתבו בו, על אחת כמה וכמה מלך מלכי המלכים הקב"ה

ליקוטי מאמרים

בחובת הלימוד בשבת קודש

הירושלמי בשבת (פרק טו), רבי ברכיה בשם רבי חייא בר בא לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה. יעוין **בברבנאל** (שמות פרק כ), שכתב שמפני זה אמרו חז"ל ששקולה שבת כנגד כל המצוות.

איתא בתנא דבי אליהו (רבה א), ימים יוצרו ולו אחד בהם (תהלים קל"ט), זה יום שבת לישראל, כיצד, עושה אדם מלאכה כל ששה ימים ונח בשביעי נתרצה עם בניו ועם בני ביתו, שוב עושה אדם מלאכה בפני אויביו כל ששה ימים ונח בשביעי שכח כל צער שהיה לו, כך היא מדתו של אדם, יום טוב משכחת רעה, ויום רע משכחת טובה.

כך אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל, בניי לא כך כתבתי לכם בתורתי, לא ימוש ספר התורה הזה מפיד (יהושע א' ח'), אף על פי שאתם עושים מלאכה כל ששה ימים יום השבת יעשה כולו תורה, מכאן אמרו, לעולם ישכים אדם וישנה בשבת, וילך לבית הכנסת ולבית המדרש, יקרא בתורה וישנה בנביאים, ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה, לקיים מה שנאמר לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינק (קהלת ט' ז'), לפי שאין לו מנוחה להקב"ה אלא עם עושי תורה בלבד, שנאמר ואת כל אלה ידי עשתה (ישעיה ס"ו ב').

כותב האבן עזרא (שמות כ. ח) והנה השבת נתנה להבין מעשה השם ולהגות בתורתו. וככה כתוב כי שמחתני ה' בפעליך. כל ימי השבוע אדם מתעסק בצרכיו.

והנה זה היום ראוי להתבודד ולשובות בעבור כבוד השם. ולא יתעסק לשוח אפי' בצרכיו שעברו או מה יועץ לעשות. וככה אמר הנביא ממצוא חפצך ודבר דבר. ומנהג ישראל היה ללכת סמוך לשבת אצל הנביאים. כמו מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת. עכ"ל.

כותב בעל הטורים (ריש פרשת ויקהל), כתיב לעיל כי קרן אור פניו וסמך ליה פרשת שבת לומר שאינו דומה קירון פנים של שבת לשאר הימים - ואמר ויקהל לפי שבא לומר פרשת שבת, רמז בשבתות ויו"ט נקהלים לשמוע הדרשה.

משנה ברורה (סימן רצ. ב), כתבו הספרים בשם הזוהר שמצוה על האדם לחדש חידושי תורה בשבת. ומי שאינו בר הכי לחדש ילמוד דברים שלא למד עד הנה.

כותב החפץ חיים (בנדה ישראל פרק לח), אריכות דברים בענין לימוד התורה בשבת. ובתוך הדברים כותב הרב, אחז"ל שהתורה שאלה להש"י כשישראל יכנסו לארץ זה רץ לזיתו וזה רץ לכרמו אני מה תהא עלי השיב לה שבת יהיה בן זוגך. והענין הוא מפני שכל ימות החול הם טרודים במלאכתם ומסחרם ואין להם פנאי לעסוק בה בקביעות ובשבת הם פנוים ממלאכה ויכולים לעסוק בה כראוי.

ומשום זה איתא בגמרא [גיטין ל"ז] בתלת מילי נחתי בע"ב מנכסייהו וחד מינייהו דקבעי סעודתא בשבתא בעידן בי מדרשא [היינו בשעה שדורשין בבית המדרש ד"ת ברבים אחר השניה כנהוג בזמנינו] אלא יקדים אותה או יאחר אותה. וזהו תוכחת מגולה לאותן האנשים שמטיילין בעת ההיא בשוקים ורחובות כי אפילו סעודת שבת שהיא מצוה אסור אז מפני בטול תורה וכ"ש לטייל ולהרבות אז בשיחה בטלה שאסור.

ומסיים שם בזה הלשון שמעתי בשם ספר תולדות יהושע שפירש מה דאיתא באבות אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואם עמלת בתורה וכו', ר"ל אם בטלת בעת שיש לך פנאי אז יתבעו ממך עוד על יתר הזמנים שבטלת כדי להשיג הבלי הזמן אחרי שנראה בעליל שלא היה כונתך כלל לכבוד הש"י. ואם עמלת בתורה בעת שהיה לך פנאי יש לו שכר הרבה ליתן לך, והיינו אפילו בעד יתר כל הפעולות שעשית אחרי שכולם היו סיבות להשלים רצון הש"י.

היוצא מדברינו שצריך האדם להתחזק בכל כחו שלא יעבור עליו יום השבת לעניני ריק אלא חוץ מסעודת שבת ושינה לפי מה שהוא צריך לבריאותו יראה לעסוק בתורה ועבודה ואז עי"ז גם ששת ימי החול יהיו חשובין אצלו עבודת הש"י. עכ"ל החפץ חיים שם.

כתב בספר שם משמאל (פרשת יתרו), לימוד התורה הוא ביותר בשבת, יומא דנשמתא. (שיש נשמה יתירה).

כתב השפתי כהן על התורה (שמות יט יב), לזה ניתנה תורה בשבת לומר שעיקר לימוד התורה הוא.

כתב הבן איש חי (הקדמה לפרשת שמות שנה ב) ששעה אחת לימוד בשבת, הוא כאלף שעות בימות החול.

בשו"ת תורה לשמה (סימן קי), הביא ראייה מהגמרא זבחים (דף ב) שהיה דרכם של חכמינו ז"ל, ללמוד ביום שבת שקלא וטריא בסוגיות עמוקות.

כותב ר' חיים פלאג'י בספרו כה"ח (פרק כט) 'יום שבת קודש, הוא מסוגל ללמוד חכמת הקבלה, ואנא חזיתיה לרבינו הגאון הגדול מרן זקני בעל חקרי לב, זכותו יגן עלינו אמן, שכך היה דרכו דרך הקודש, דאחר שהיה לובש בגדי שבת, תכף היה לוקח ספר הכונות וספר עץ החיים ללמוד בהם, מידי שבת בשבתו, אשריו ואשרי חלקו, זכותו יגן עלינו אמן:

עוד כתב (שם), המחדש חידושי תורה בשבת, מעטרים לאביו ואמו בעלמא דקשות, כמאמרם זכרונם לברכה, ולכן תלמיד חכם אשר נגע יראת אלהים בלבו, יאזור חיל להשתדל לחדש איזה דבר, אי בר הכי הוא לחדש, ובתנאי שיהיו על דבר אמת, דאם חס ושלוש שאינו אמיתי, שתיקותו יפה מדבורו, והעדר טוב ממציאיותו, ועל כל פנים ילמוד דבר חידוש שלא ידע עדיין.

עוד כתב (שם), השומע דרשת חכם בשבת, היא רפואה לאוזן יותר מכל האיברים.

הגמרא בקידושין (דף ל ע"א), לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא שליש במשנה ושליש בתלמוד. ושאלת הגמרא, וכי מי יודע כמה יחיה? ומתרצת הגמרא את המאמר, שזה מדובר ליומי. ומפרש רש"י 'מי השבוע. כלומר ב' ימים מקרא, ב' ימים משנה וב' ימים תלמוד. ע"כ. שמעתי מקשים, דא"כ בשבת מה יעשה? ותי' בשבת צריכים לחזור על כל החומר שלמד במשך השבוע [שבת ר"ת: שב בשבת תחזור].

כותב בספר ר' שמעון ותורתו בשם החזו"א, שבשבת ניתן להבין סברות עמוקות שלפעמים אין שייך להבינם בימות החול.

ומכיון שלצערנו לא לומדים הרבה בשבת, נמצא שהלומד בשבת נוטל שכר כנגדם, וכדאיתא בירושלמי ברכות (פ"ט ה"ה) תני רשב"י אומר, אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהם מן התורה מאוד, עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם.

הגמרא בביצה (דף טז ע"א), אומרת שמזונותיו של אדם קצובים לו חוץ מהוצאות שבתות וכו', שאם פייחת פוחתין לו, ואם מוסיף מוסיפין לו.

כתב הגר"א (ת"ז דף לו טור ד') שבשבת נתווסף השגה באדם כידוע. ורוצה לומר מה שכתוב כל מזונותיו של אדם וכו' ומוסיף וכו' והגורע וכו'. קאי הכל על מזונות הנשמה וג"כ כפשוטו. הרי שבשבת אפשר להשיג בתורה מעבר למה שנקצב לאדם במשפט הרוחני בראש השנה (קונטרס חזון למועד, מאמר כ).

כתב בקונטרס חזון למועד (מאמר יא), "שקולה שבת כנגד כל התורה כולה", יוצא לפי זה שכל מצוה שעושים בשבת שקולה כנגד תרי"ג מצוות, וידועים דברי הגר"א, שכל מילה של תורה היא מצוה, לפי זה כשלומדים בשבת מכפילים כל מילה בשש מאות ושלוש

עשרה מצוות, והגאון החפץ חיים בדק ומצא כי בדקה אחת יכול אדם לומר מאתיים מילים, נמצא א"כ כי שכר של דקת לימוד תורה בשבת שווה למאה ועשרים ושניים אלף ושיש מאות מצוות, ושעת לימוד בשבת שקולה כנגד שבע מליון ושלוש מאות וחמשים אלף מלאכים מליצי יושר, צא וחשוב רחמנא ליצלן מהי שעת ביטול תורה בשבת.

שבת ר"ת: שטייגען בשבת תעשה / תענוג.

ליקוטי מאמרים

בחובת ובמעלת לימוד הלכות שבת

"זמן הדברים אשר ינעם למוכיחים, להזהיר ולהעד בעם עליהם, ולשמור ארחות פריץ במצות השבת על אודות אבות מלאכות ותולדות כי רבות מהנה נעלמו מעיני רבים, אף אין מגיד אף אין משמיע". (ר' יונה בשע"ת ש"ג אות קל"ה).

"והיחויב גדול על האדם, להיות בקי בהלכות שבת מאד, כי כההרים התלויים בשערה הלכותיה - מקרא מועט והלכות מרובות - וחמורים עונשיה" (יסוד ושורש העבודה ש"ו פ"ג).

"העצה היעוצה כמאמרם ז"ל כל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו על כל עוונותיו, כהלכתו דייקא, לכן מוטל על כל אחד להיות בקי בהלכתא רבתא לשבתא ושבבת קודש בעלות המנחה יעסקו בהלכות שבת כי הלכתא רבתא לשבתא ובקל יוכל להכשל בה חס ושלום, ואפילו באיסור כרת וסקילה, מחסרון ידיעה, "ושגגת תלמוד עולה זדון". ואין צריך לומר באיסורי דברי סופרים שרבו כמו רבו למעלה, ובפרט באיסורי מוקצה דשכיחי טובא וחמורים דברי סופרים יותר מד"ת כו'" (אגרת הקודש מבעל התניא זצ"ל - וקונטרס אחרון שם).

"ומי שלא למד הלכות שבת על בורים פעמיים ושליש לא יוכל להמלט שלא יקרה לו חילול שבת הן דאורייתא והן דרבנן ומן הראוי ללמוד הלכות שבת בתמידות ואצל רב שייברר לו הכל ויחזור עליו תמיד עד שיהיה שגור בפיו אשרי אנוש יעשה זאת, ומגין עליו כתרים בפני הפורענות" (יערות דבש ח"ב).

הכף החיים פלאג' (בסי' כט סעיף ח) כתב שהגאון מליסא בעל דרך חיים הביא את לשון היערות דבש הנ"ל וסיים "ועל זה ידו כל הדוים, וכמה מופלגים בתורה עוסקים בפלפול וחרפות ואילו בהלכות שבת אינן בקיאים ובאים לידי ספק חילול שבת" עכ"ל.

"מתחילת התורה עד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה "ויקהל" אלא אחת, אמר הקב"ה עשה לך קהילות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת" (מדרש אבכיר - וילקוט ויקהל).

"והנה רוב עוונות וכמעט כולם הם בדור הזה בעו"ה, איסורי שבת מעט מזעיר שנוהרים בהם ורבים שאינן יודעין באיסורן וראוי בכל קהילה להודיע ברבים לדרוש להן ולהודיע איסורן" (מהרש"א בח"א שבת קט ע"ב בד"ה ואמר רבה וכו').

"הביטא וראה מה שכתב בספר דעת חכמה פי"ד וז"ל - "ורוב חלולי שבת שנכשלים ההמונים בהם הוא מחמת חסרון ידיעה כי אינם בקיאים בדיני ט"ל מלאכות ובתולדותיהן ולא בדיני מוקצה ואיסור טלטול והתנא אמר "שגגת תלמוד" ר"ל - שוגג הבא לאדם מחמת חסרון ידיעה "עולה וזדון" ר"ל - שהוא כמו מזיד על כן הירא דבר ה' וזהו ללמוד קודם לכל הלמודים הלכות שבת, ולהיות חוזר עליהם תמיד כי שמירת שבת כהלכתו הוא יסוד לכל דת תורתנו הן לצדיקים הן לבעלי תשובה אשר כל אלה מחוייבים חכמי הדור להודיע להמונים ולהזהירם על שמירת שבת ולהודיע להם גודל השכר של שומרי שבתות כהלכתן וגודל השכר של המקדשים דבורם בשבת בד"ת ולהגדיל אשמת המשתעשעים בשבת לקרא בספרי מלכים ומלחמותיהן, ומי אשר לא ישמע בדבריהם, ליסרו בענשים קשין במזון וחרמות ושמנות, כי הוא ממש כעובד ע"ז כמו שאמרו מחלל שבת בפרהסיא הוה ליה ככופר בכל התורה עכת"ד, ומזה ילמדו חכמי המדרשים דלא יעברו מללמוד וללמד להיחידים מדיני אבות מלאכות ותולדותיהם, והוצאה, וטלטול, מעט בכל שבת חוק בל יושבת דכל העם ישמעו ויראו ויזהרו שלא להכשל בחלול שבת וזכות הרבים תלוי בהם" (כה"ח פלאגי סי' כ"ט אות י"א).

"איתא בספרים כשם שההכנה לשבת מביא ברכה והשפעה כך הלימוד בעניני שבת ובמסכת שבת מביא השפעה יתירה ומצינו בפ"ק דע"ז ד"ג: "שלוש שעות ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה" ועסק אז בזמן לקיטת המן שהיה בבוקר (כדכתיב "וילקטו אותו בבוקר בבוקר") בעניני מסכת שבת, ועי"ז נתרבה המן וזה שאמר משה "הוא אשר דיבר ה' שבתון שבת קדש" יען שהקב"ה דיבר בהלכות שבת קודש לכך היה בו ברכה ונתרבה" (חת"ס בספרו תורת משה עה"ת פר' בשלח בד"ה "הוא אשר דיבר ה' שבתון שבת קדש").

"ודאי נראה דתקנת משה רבינו לדרוש בעניניו של יום (כדאיתא בסוף מסכת מגילה דף לב ע"א "משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בעניניו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג") היה גם על שבת שהרי גם שבת כתוב בכלל המועדים ואח"כ כתוב וידבר משה וגו' וקאי גם על שבת וכו' (ק"ק א"כ מדוע לא שנינו לה בברייתא שם בסוף מסכת מגילה). (שפת אמת מסכת מגילה דף ד' ע"א ד"ה גמ' מאי איריא פורים וכו').

"ובחרתי להדפיס תחלה בהלכות שבת יען שבש"ס מבואר (סוטה דף ל"ז) שכל מצוה ומצוה נכרתו עליה ארבעה בריתות, ללמוד, וללמוד, לשמור, ולעשות, ומבואר שללמוד וללמוד

הוא מחלקי המצוה, ומובן שכשם ששמירת שבת שקול ככל המצוות כן ללמוד וללמד בהלכות שבת שקול כללמוד וללמד בכל המצוות וכו'" (אגלי טל בהקדמה).

שמעתי מקשים מדוע לא אמרין שמושה תיקן לשאול ולדרוש הלכות שבת בשבת כשם שתיקן לשאול ולדרוש הלכות פסח בפסח וכו' (כדאיתא בסוף מסכת מגילה) ותי' דהלכות שבת צריך ללמוד כל הזמן מחמת שארוכה מארץ מדה וצריכים להיות בקיאים בה.

פרשת בהר מסתיימת בפסוק "את שבתותי תשמרו וגו'" ולאחר מכן מתחילה פרשת בחוקותי בפסוק "אם בחוקתי תלכו" שפירש"י שתהיו עמלים בתורה, אפשר לומר בס"ד טעם הסמיכות, דאתא למימר שתהיו עמלים בהלכות שבת (כלומר שהפסוק "אם בחוקתי תלכו" קאי אדלעיל שאיירי בשמירת השבת).

שבת ר"ת: תתמיד בהלכות שבת.

שבת (מסכת שבת, והלכות שבת, ועניני השבת) **בשבת תלמוד.**

ליקוטי מאמרים

בחובת ובמעלת לימוד המוסר

"מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ראינו כי לימוד המוסר חובה". (דברי יהושע).

"צריך הנפש למוסר כארץ למטר". (שבט מוסר פכ"ט אות לד).

"האוהב מוסר, אוהב תורה". (שם בפ"א אות כב).

"צריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחברו יצרו גדול הימנו. ותבלין היצה"ר הוא תוכחת מאמרי חז"ל". (מ"ב סי' א ס"ק יב).

"אע"ג דזה דרכו כל הימים וכו' עם כל זה לא יעבור עליו מבלי שילמד בכל יום לפחות חצי שעה בספר מוסר קודם שיתחיל ללמוד בעומק ההלכה וכו'". (כה"ח פלאגי' סי' כ ס"ד).

"היצר הרע אינו מפסיק אף לרגע ולכן צריכים קביעות של ספרי מוסר. כל אחד יקבע לעצמו לימוד בספר מוסר שמעניין אותו ומושך את ליבו. וזו היא העצה לחיים מאושרים". (עלון דרכי החיזוק).

"בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין", (סוכה נב ע"ב) יש מבארים שהינו תורת היראה.

"ומכאן תוכחה מגולה לתלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד כי אם גמרא ופוסקים ומביזים בליבם לת"ח שלומדים תנ"ך ומשניות וספרי מוסר, והן בעוון לא יבינו כי האף אמנם דלימוד גמרא יקר מאוד, ואין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה, וכתב ר"ת שהתלמוד בלול בכל.

מ"מ כל זה היינו ללומד תורה לשמה בענווה ונוהר בדקדוקי מצוות כמו הראשונים שהיו קדושים מאד ונשמותם ממקום עליון. אבל בדור יתום זה, כי גברה הסט"א והוא בעקבות משיחא, והיצה"ר רודף לת"ח ביותר אלו הת"ח שאינם רוצים ללמוד מוסר על הרוב הם מתגאים בלימודם וחושבים שהם חכמים גדולים ומביזים הזקנים וגדולי דורם ואינם מקפידים להתפלל כהוגן ופוגמים ברית הלשון והראות וכיוצא ולכן אין תותם רצויה כי אינה לשמה וכו'". (החיד"א בספרו דבש לפי מערכת אות מא).

"לא נברא האדם אלא כדי לשבר טבעיו". (נועם אלימלך).

"כל עבודת ה' תלויה בתיקון המידות שהן כמו לבוש למצוות". (הגר"א על שיר השירים).
"וכשם שקשה עונשן של מידות רעות מעונשן של עריות, כך גדול שכרן של מידות טובות משכרן של אריות - גיבורים בתורה". (שו"ת חת"ס).
"כל שהאדם מרבה בשבירת המידות מרבה חיים". (חזו"א).
"הפסקה של יום אחד מלימוד המוסר מצננת את האדם כמו הפסקה של ג' חודשים". (הסטייפלר).
"היאך אפשר לאדם להיות יהודי מבלי שיחשוב ויתבונן מידי יום בתיקון מידותיו ומעשיו". (שם עולם).
"בלא מוסר טובע האדם בבזיון של העוה"ז בכל יום". (חזו"א).
"ע"י לימוד המוסר נעשה האדם גיבור נגד השונא הגדול השוכן בבתי נפשו ויכריעהו תחתיו". (לב אליהו).
"לימוד המוסר בימנו, הרי הוא כמות מצוה, ויש מאד להתחזק בו". (אור יחזקאל).
"יקבע כל אחד כל יום רבע שעה ללמוד ספר מוסר דף או חצי דף והלא מצער היא ותחי נפשכם וכו' (יערות דבש ח"ב ע"מ רפ"ב). ועי' שם בדרוש א' לחודש אלול שכתב "לימוד מוסר שעה או חצי שעה בכל יום הוא סם חיים". (יערות דבש ח"ב עמ' ה).
"והנסיון יעיד בהשקפה קלה על הלומד מוסר אם מעט ואם הרבה ביתר שאת יעלה על בני גילו ברעיונותיו וכל הנהגתו". (עלי שור עמ' פח בשם אור ישראל).
"אין לשער את ההשפעה העצומה הנודעת ללימוד המוסר הקבוע וכו'". (שם עמ' צא).

ליקוטי מאמרים

בחובת ובמעלת האחדות

א. כתב דעת זקנים מבעלי התוספות על ויקרא [פרק כ"ג פסוק מ'] "פרי עץ הדר - ארבעה מינין הללו יש מהן שיש בו טעם וריח כמו אתרוג והוא כנגד הצדיקים שיש בהם ריח תורה וטעם של מעשים טובים. באילן שבו גדל הלולב יש בו טעם ולא ריח וכנגדו הבינונים של ישראל שיש בהם טעם של מצות ואין בהם ריח תורה. ההדס יש בו ריח ולא טעם והוא כנגד אותם שיש בהם ריח תורה ואין בהם מצות. וערבה אין בה לא טעם ולא ריח וכנגדן עמי הארץ שאין בהם לא ריח תורה ולא טעם של מצות. ואנו אוגדין הארבעה ביחד רמז שאין הקב"ה מתרצה לישראל עד שיהיו כולם לאגודה אחת שנא' הבונה בשמים עליותיו ואגודתו על ארץ יסדה אימתי הקב"ה מתעלה בזמן שכלנו נעשים אגודה ונ"ל שלכך אנו אומרים בר"ה ויעשו כלם אגודה אחת" עכ"ל.

ב. כתב החיד"א "ויקהל" גמטריא "מקוה" (151) שברגע שעם ישראל מתקהלים יחד כלומר שיש בניהם אחדות, הקב"ה מטהרם מעונותיהם כמקוה שמטהר הטמאים. [ולפ"ז אפשר לבאר בס"ד הטעם שאין אנו אומרים תחנון מא' סיון ועד י"ב בו דבשלמא אחר חג השבועות עד י"ב בחודש הטעם שאין אומרים מפני שתשלומין להבאת קרבן השלמים היה, אך קודם חג השבועות למה שלא נאמר תחנון? ובספרים כתוב מפני שבימים ג' ד' ה' הם היו ג' ימי הגבלה וא' הוא ר"ח, וב' שהוא באמצע השוו אותו כהשאר. אכן ביאור זה טעון ביאור כי משום מה לא נאמר תחנון בג' ימי הגבלה, אדרבה עדיף יותר לומר תחנון בכדי להיכנס לחג מתן תורה ללא שום עוון, אך לפי האמור לעיל מובן היטב מפני שעם ישראל בא' סיון באו למדבר סיני וכתוב "ויהן שם ישראל נגד ההר" וביאר רש"י כאיש אחד בלב אחד, כלומר שהיו באחדות והרי כעת אמרנו שכשעם ישראל באחדות הקב"ה מטהרם נמצא שבימים אלו היו ישראל ללא עוונות אף אנו בימים אלו לא אומרים תחנון בכדי לזכור שע"י האחדות נמחלים כל העוונות].

ג. כתב הקיצור שו"ע [בסימן י"ב] גם יקבל עליו קדם כל תפלה מצות "ואהבת לרעך כמוך", ויכון לאהוב את כל אחד מישראל כנפשו כי אם חס ושלום יש פרוד לבבות ישראל למטה, אזי גם למעלה אין התאחדות אבל התאחדות בגופיהן שלמטה גורם התאחדות ודבקות נפשותיהן למעלה ועל ידי זה גם תפלותיהן מתאחדות, ואז בהיות תפלותיהן כלולות יחד, הן רצויות לפניו יתברך שמו עכ"ל.

ד. כתב רע"א על הפסוק "ויהי שם ישראל נגד ההר" שיש לפרש דמה שזכו ישראל לאחדות "ויהי שם ישראל" - כאיש אחד בלב אחד, זה היה להם לתועלת גדולה "נגד ההר" כלומר היצר הרע הנקרא הר כמו שאמרו חז"ל [סוכה נ"ב:] שלעתיד לבא ידמה היצר הרע לצדיקים כהר.

ה. יום הכיפורים בתורה ובתפילה בלשון רבים מופיע. יעויין בזוהר הקדוש פר' אמור דף ק' ע"א מש"כ בזה. עוד י"ל בס"ד דאתא למימר שעיקר הכפרה נעשית ע"י שכולם יחד וכמ"ש החיד"א (הובא לעיל) ש"ויקהל" גמטריא "מקוה" (151) דברגע שעם ישראל מתקהל יחד הקב"ה מטהר את ישראל כמקוה - כשיש אחדות הקב"ה מעביר אשמותינו וחטאינו וכמ"ש בחז"ל.

ו. שאלו פעם את ר' יחזקאל משינובה מדוע נענשו אנשי דור הפלגה הלא היו באחדות כמו שכתוב "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים"? השיב הרב אחדות היא מדה טובה ואין למעלה ממנה אבל אך ורק אם פיהם וליבם שוים אבל אנשי דור הפלגה דברו בלשונם על אחדות ושלוש ובלבם זממו מלחמה ולאלה אין עצה ותבונה אלא להפריד ביניהם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו [ועי"ע בצרור המור בראשית פי"א פסוק ג'].

ז. כתב רש"י בהושע [פרק י' פסוק ב'] "לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפי' ישראל עבדו עכו"ם ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד) ושנוי המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג" עכ"ל.

ח. כתב אור החיים על דברים [פרק ל"ב פסוק י"ב] "ה' בדד ינחנו" יתבאר ע"ד אומרם ז"ל (ב"ר ל"ח) בפסוק (הושע ד) "חבור עצבים אפרים הנח לו" כשישראל יש ביניהם אחדות אפילו עובדים ע"ז הנח לו, פי' על דרך (אסתר ב') והנחה למדינות עשה, והוא אומרו ה' בדד פי' כשהעם בדד לשון בד, ה' ינחנו, ואומרו ואין עמו אל נכר פי' הגם שהם עובדי ע"ז אין ה' מחשיב לו עון זה עכ"ל.

ט. כתב הפנים יפות על במדבר [פרק י"ד פסוק ט"ו] עוד יש לפרש מ"ש "והמתה את העם הזה כאיש אחד" לפמ"ש חז"ל [ב"ר לח, ו] גדול השלום שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו [הושע ד, יז] גדול המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו [שם י, ב] וז"ש כיון שהם כאיש אחד אע"פ שאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה, הנח לו, וי"ל דהיינו מ"ש כי אתה ה' בקרב העם הזה שהוא סימן על האחדות בישראל, כמ"ש בזוהר פרשת תרומה [קלה]. קב"ה לא יתיב על כורסיה עד דאיתעבדיה ברזא דאחד כגווי דיליה, וז"ש כי עין בעין נראה אתה ה', כי כל ישראל הם גוף אחד כ"א מקבל מחבירו, א"כ נראה מזה שהם גוף אחד וכיון שיש שלום ביניהם אין להמיתם עכ"ל.

י. כתב הנחלת יעקב על שמות [פרק כ"ה פסוק ט'] דאמרו חז"ל (בר"ר לה, ו) גדול שלום בעולם שאפי' עובדים ע"ז מוחלים לו שנאמר "חבור עצבים אפרים הנח לו" ולכאורה פלא לומר כי השלום יהיה מגין וכפר חטא עבודה זרה החמורה מכל העבירות כי כופר בהשי"ת ובמצותיו. אמנם נראה לי כי הענין הוא כך, כי אין לך דמיונות כוזבות וסכלות גדולה ומעשה שטות גדול מע"ז, אמנם אם יש בין אנשים שלום ואחדות יצייתו זה לזה, אין ספק כי אחד ידבר על לב חברו ויתבוננו כולם האמת והשקר ירחקו, כי אז ידברו אחד לאחד ויבואו אל האמת האמיתי ויבינו כולם כי השי"ת הוא האחד האמיתי ואין בלתו. אמנם אם אין השלום ביניהם ונהפוך הוא, כי כל אחד סותר דברים של האחר והמה תמיד בנצחון, ויכול להיות כי משנאתו של שכנגדו יהפוך דברי אלקים חיים וישארו בהדמיונות הכוזבות שלהם, ולא יבואו על האמת לעולם ויעמדו בטעותם. לזה אמרו גדול השלום שמכפר חטא ע"ז, וכוננתם להדברים הנדברים אשר בארנו, כי ע"י השלום יעמדו עצמם על קוטב האמת, ועולה יפה דברי חז"ל. וזה שאמר בן ננס מצינו פסוק כולל יותר והוא ואהבת לרעך כמוך, כי בזה נכלל שורש האמונה וע"י זה יבא לקיים התרי"ג מצות, ולזה כולל הכל עכ"ל.

יא. כתב האהבת יהונתן [בהפטרת אחרי מות] זהו פי' הפסוק ובהקהיל העם יתקעו ובנסוע העם יריעו ידיעו דידוע דתקיעה הוא סימן טוב ותרועה הוא סימן רע ולכך בהקהיל העם כשהם בחבורה אחת יתקעו אבל בנסוע כשהם נפרדים יריעו.

יב. משלים על ענין האחדות מחכמי ישראל א. גם האדם הכי צדיק צריך עוד תשעה אנשים ואפילו פשוטים למניין הא למדת את מעלת הרבים. ב. קנה יחיד אפשר לשבור, כמה קנים ביחד אי אפשר לשבור ואפילו אם הם קיסמים דקים הא למדת את כח הרבים. ג. כשיש כלי זכויות בארון אם ארוזים הכלים היטב יכולים לנענע את הארון ולטלטל אותו ואין הכלים נשברים ואם אינם ארוזים היטב אלא בצורה רופפת אזי נשברים, אף ישראל כן אם אחוזים ודבוקים אי אפשר עליהם אך אם חלילה יש פירוד זה הדבר הכי גרוע כי אז אפשר לשלוט עליהם ולהרע להם.

יג. כתב בספר יוסף לקח [על משלי] בהקדמה, על הפסוק "אלה הדברים אשר דיבר משה לכל ישראל וגו'" "אשר" נוטריקון אהבה שלום ריעות. רמז שיש להתנהג באחדות בשביל לקבל את התורה. וכמו שכתב גאון עוזנו רבינו חיים בן עטר ז"ל (בספרו אור החיים (שמות יט, ב), וזה לשונו: ...אכן כוונת הכתוב הוא להקדים שלשה ענינים הם עקרי ההכנה לקבלת התורה, שבאמצעותם נתרצה ה' להנחילם נחלת שדי היא תורתנו הנעימה: וכו', וענין ג' הוא בחינת ייעוד חכמים בהתחברות בלב שלם ותמים לא שיהיו בד בבד, שעליהם אמר הכתוב (ירמיה ג, לו) חרב אל הבדים (תענית ז), אלא יתועדו יחד ויחדדו זה לזה, ויסבירו פנים

זה לזה, וכנגד זה אמר ויחן שם ישראל לשון יחיד, שנעשו כולן יחד כאיש אחד, והן עתה הם ראויים לקבלת התורה. עיין שם עכ"ל.

יד. כתב הפלא יועץ [בערך אחדות] אחדות היא עמוד גדולה לתקון עולם ולקיים כל דבר, ורוח המקום נוחה מאד מדבר זה, עד שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (איוב כ"ג י"ג) "והוא באחד" "אחד" לא נאמר, אלא "באחד", שאין השכינה שורה בישראל אלא כשהם באחדות.

טז. עוד איתא שם: וכל חבורה שרוצים לעשות דבר ושיהא לו קיום והעמדה, צריך שיהיו כלם באגדה אחת, ואז כל רוחות שבעולם אין מזיזים אותם ממקומם. אבל אם זה אומר בכה וזה אומר בכה, וכל אחד רוצה שדבורו יהיה לפנים ולא לאחור ואומר דידן נצח, הם נעשים אגדות אגדות ונפק חרבא והיא לא תצלח, ומרעה אל רעה יוצאים, ובאים לידי מחלקת אש להבת שלהבת ורעותיה מובאות אחריה רעות רבות, רחמנא לצלן עכ"ל.

ביאורים נפלאים מדביתנו הקדמונים בטעם הדבר שהתורה נמשלה לאש

כתוב בפסוק במשלי (ו, כג) "כי נר מצוה ותורה אור" למדים אנו מכאן שהתורה והמצוות נמשלו לנר ואור. וצריך להבין את הקשר בין זה לזה?

וכן מצינו בריש פר' כי תשא עה"פ זה יתנו כל העובר על הפקודים שביאר רש"י - הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואומר לו כזה יתנו. וכן ידוע שהמנורה בבית המקדש היתה מרמזת לתורה וכמ"ש בספרים (יעוין בר' בחיי ועוד) על הפסוק בריש פר' תצוה ובריש בהעלותך ודו"ק. וכל זה מהוה לנו שאלה מהו הקשר שיש בניהם?

ובס"ד מצאנו כמה וכמה תירוצים בזה, וכל תירוץ נותן לאדם המון מוסרי השכל:

א. רש"י (במשלי ו, כג) "כי נר מצוה ותורה אור - כמו שהאור מאיר לעולם תמיד כך התורה עומדת זכותה לעולם אל האד' זכות מצוה לפי שעה כאור הנר.

ב. ד"א כי נר מצוה וגו' מצות האב הוא נר כל מי שמקיים מצות אביו כאלו נוטל נר בידו להדליק במקום חושך ואם אבד שום דבר שם הוא מוצאו לאורו, וכן מי שהוא מקיים הוראת אמו אורה היא לו וכן הוא אומר אל תטוש תורת אמך וכן הוא ודאי שמקרא זה מדבר במצות אביו ואמו דכתיב (משלי כ) מקלל אביו ואמו ידעך נרו באשון חשך ואם נר של אדם ידעך (כוהה) כשאין מקיים מצות נמצא כשמקיים מצות מאיר נרו (ר' יוסף קרא).

ג. רבינו יונה (משלי כ, כ) "כבר נאמר כי נר מצוה ותורה אור כי המצוה תגן על בעליה מן הצרה, כאשר באור הנר יהיה האדם שמור מן המכשולים".

ד. דעת זקנים (שמות לו, א) "ויעש בצלאל את הארון - הוא היה ראשון לכל כלי המשכן דכתיב פתח דבריק יאיר שהאור נברא בעולם תחלה ולכך הארון שבו התורה נתונה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור נעשה תחלה ואין אתה מוצא שמו של בצלאל על שום כלי מכל כלי המשכן אלא על הארון לפי ששם של בצלאל מורה על שום צל אל וזהו נוטריקון של בצלאל וגם זהו שאמרו חז"ל שמדעתו היה סדר העשיה אמר לו משה בצל אל היית".

ה. במדרש (שמות רבה פרשה לו, אות ג) אמר הקב"ה נרי בידך ונרד בידך. שנאמר (משלי כ, כז) נר ה' נשמת אדם, ואינו נרו של הקב"ה זו תורה, שנאמר (שם ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, מהו כי נר מצוה, אלא כל מי שעושה מצוה כאילו מדליק נר לפני הקב"ה ומחיה את נפשו

שנקראת נר, ומהו ותורה אור, הרבה פעמים שאדם מחשב בלבו לעשות מצוה ויצר הרע שבו אומר לו מפני מה אתה מחסר נכסיך עד שאתה נותן לאחרים תן לבניך, ויצר הטוב אומר לו תן למצוה ראה מה כתיב כי נר מצוה מה הנר הזה כשהוא דולק אפילו אלף אלפי אלפים דולקים ממנו אינו חסר, כן המצוה שנותנה אינו חסר מנכסיו, לכך נאמר ותורה אור.

ז. כמו שמנר אחד יכול להיות נרות לאין מספר- כך ממצוה אחת נגררות הרבה מצוות. (משך חכמה דברים ל, כ).

ז. בפרדס יוסף (שמות ל, ג) "איתא במדרש רבה תצוה (לו, ג) כי נר מצוה (משלי ו, כג) מה נר אם דולקים ממנו אפילו אלף נרות לא נחסר כן תורה אור, וכן אמרו בתענית (ט) עשר בשביל שתתעשר, וזה שהראה לו ה' כמטבע של אש שאינו נחסר כן בצדקה, וזה סיבה לעשירות.

ח. ובפתיחה לשו"ת עטרת ישועה (אות כ) הביא מה שפירש בנועם אלימלך (כי תשא ד"ה זה יתנו) מטבע של אש דאש שורף ואש מחמם, דאם מתנהג בכספו שלא כהוגן אז שורפתו, ואם מתנהג כשורה אז מחמם וזוכה לרב טוב.

ט. בפרפראות לתורה פר' תרומה "חילק בין תורה למצוה, שתורה היא בחנם, ואילו המצוה צריך אגר שלים. והנה ידוע שאין דבר בעולם שנותנים בחנם רק האור שזה נהנה וזה לא חסר. עפ"ז נ"ל פי' הפ' כי נר מצוה - דומה לנר שצריך לקחת בדמים. ותורה אור - דומה לאור שהוא בחנם".

י. כמו שהאש חמה ומתלהטת. כך התורה והמצוות צריכים להיות מתוך חמימות הלב ובשמחה ולא בעצלותיים וריפוי ידיים. יעו' באור החיים הקדוש בפר' יתרו עה"פ ויסעו מרפידים.

יא. כשם שהאש דרכה להתפשט, כך יש להוסיף (ולהתפשט) כל הזמן בתורה ובמעשים טובים.

יב. כשם שהאש עולה למעלה, כך יש לעשות את התורה והמצוות לשם שמים כדאיתא בגמרא נדרים סב: עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם וביאר הר"ן "לשם הקב"ה שפעלם וצוה עליהם". יעו"ש עוד במפרשים. וכבר פסק השו"ע (או"ח סי' ס. ד). שמצוות צריכות כוונה כלומר לכיון קודם כל מצוה שבא לקיים מצוה.

יג. כשם שבאש יש כמה גונין (אדום ירוק לבן), כך יש לעשות הצדקות לכמה מקומות ובכמה פעמים וכמו שאיתא ברמב"ם באבות על המשנה "הכל לפי רוב המעשה".

יד. כשם שהאש משנה מציאות דבר רך נעשה קשה וכן להיפך, כך התורה והמצוות משנות את האדם ומחזירים אותו למוטב, ויש בכוחן להפוך את אשר נגזר עליו וכמו שכתוב צדקה תציל ממות, ולגבי תורה יעוין בגמרא בסוף מנחות שמכפרת עונותיו של אדם ולא צריך שום קרבן.

טו. כשם שהאש מאירה כך המצוות המצוות מאירים לאדם את הנשמה ונותנים לו שמחת חיים וכמ"ש תורת ה' תמימה משיבת נפש.

ליקוטי מאמרים

במעלת השאלת ספרי קודש

המשאיל ספריו לאחרים, חוץ מזה שמקיים מצות חסד {שהיא בכלל מצות "ואהבת לרעך כמוך" וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות אבל הלכה א' }, שנאמר עליה דברים רבים וחשובים כדלהלן (חלק מהם):

א. אוכל פירות בעולם הזה והקדן קימת לו לעולם הבא. - משנה בריש פאה.

ב. אחד מעמודי העולם. - אבות (פ"א משנה ב).

ג. שקול כנגד כל המצוות. - תוספתא פאה (פ"ד, ה"ח).

ד. הממתין לחברו בבית הכנסת, אמר רבי יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר "לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיד וגו'". - ברכות (ו ע"א).

מבאר שם רש"י שפסוק זה נאמר, בעבור החסד שעשה, שהמתין לחברו שיסיים תפלתו, ולא ישרא לבדו בבית הכנסת. א"כ פשוט שה"ה לכל חסד שאדם עושה עם חברו שזוכה לברכות הללו ודו"ק.

ה. הקב"ה יעשה עמו חסד. - אורחות יושר בשם מדרש לעולם (פ"ז).

ו. חוסים תחת כנפי השכינה. - מדרש רות (פ"ה ס' ד).

ז. תפלתו נשמעת. - מדרש שוחר טוב (פס"ה).

ח. חביב לפני הקב"ה יותר מקרבנות שהקריב שלמה המלך. - ילקוט שמעוני הושע (רמז תקכב).

ט. איתא באבות דרבי נתן (פ"ד ה"ה) - פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב אר' יוחנן אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שמכפרים בו עוונותיהם של ישראל אמר ליה בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמ"ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח שכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק בגמ"ח וכו'.

ובאופן שגם לומד תורה נאמר עליו...

א. כאילו פדה לקב"ה ולבניו מאומות העולם. - ברכות (דף ח.).

ב. ניצל מחבלו של משיח. - סנהדרין (צח.).

ג. מוחלין לו עוונותיו. - ברכות (ה.).

ד. יצר הרע יהיה מסור בידו. - עבודה זרה (ה:).

ה. יזכה להרבה בנים ולעושר גדול. וכן אויביו נופלין לפניו וזוכה לבינה. - בב"ק (יז. ובמהרש"א שם).

וחוץ מכל זה זוכה גם לדברים גדולים וחשובים ונביא חלק מהם בעזרת ה'. ובכן:

👉 בגמ' בכתובות (נ' ע"א)

"הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד (פירוש הפסוק "וצדקתו עומדת לעד" - שצדקתו של האדם עומדת לו ולבניו אחריו. אי נמי לעולם הבא. רד"ק תהילים קיב. ג.) נחלקו האמוראים, על איזה מצוה מדבר הפסוק "הון ועושר בביתו", רב הונא ורב חסדא, חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה. וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים". ופירש רש"י שהספרים קיימים לו שאינם כלים וצדקתו עומדת לעד. וביאר המהרש"א שם שלכך הגמ' אמרה "ומשאילן לאחרים" להורות שדוקא כשמשאיל בחנם בדרך צדקה ולא באופן ששוכרן לאחרים.

👉 שיטה מקובצת שם

וכתב הרב המעילי ז"ל וזה לשונו, ובירושלמי גרסינן באושא התקינן שיהא אדם מבזבז חומש ממונו למצוה, ומפרש התם בתחלה על הקרן ואח"כ על הריח, ונראה סמך לדבר זה, שבכל שנה ושנה היו ישראל חייבין להפריש שני מעשרות, שנה ראשונה ושניה מעשר ראשון ומעשר שני, שלישית מעשר ראשון ומעשר עני, ונראה מזה שמן המעשר הא' יש לו רשות להוציאו לכל דבר מצוה ואפילו לצורך עצמו ובניו ובני ביתו, כגון שיכתוב מהם ספרים ללמוד בהם הוא ובניו ולהשאילן לאחרים, שהרי מעשר שני היה נאכל לו ולבניו ולבני ביתו בירושלים. אבל מן המעשר האחר יש לו לתת לצדקה לבני עניים כמו שהיה נותן מעשר ראשון לכהנים וללוים למען יחזקו בתורת ה' ומעשר עני שהיה נותן לעניים. וכל המדקדק בזה מובטח לו שיצליח בנכסיו וכמו שדרשו במסכת תענית (דף י ע"א)

"עשר תעשר" עשר בשביל שתתעשר, ואמרו (שם) בכל דבר אסור לנסות את הקב"ה חוץ מזו שנאמר הביאו את המעשר וגו'. ע"כ.

👉 **שו"ת הרא"ש** (כלל צ"ג אות ג)

וששאלת על דיין שדן על מי שיש לו ספר ואינו רוצה להשאילה, ונתן עליו קנס עשרה זהובים בכל יום, מפני שהיה ביטול תורה בעיר מחמת חסרון ספרים בעיר והיו אנשים שהיה להם ספרים ולא רצו להשאילם.

תשובה. יפה דן, ואני מסכים עמו ובלבד שישומו שלשה שמאים הספר, ואם יפחת ויתקלקל שישלם השואל הפחת על פי אותם שמאין ויתן משכון בכדי שומת הספר.

👉 **ספר חסידים** (סי' תתסס - תתעו).

חסיד אחד מת והיו לו ספרים הרבה, באו יורשיו ומכרו כל ספריו, וצדיקים היו מתאנחים על היוורשים שמוכרים ספרים של אביהם. והיה שם חכם אחד, אמר אל תאנחו, **אגיד לכם איזה עון גרם שאין הספרים נשארים ביד היוורשים, כי לא היה משאיל ספר לבני אדם, כי היה אומר אני זקן, ואם יטשטשו אותם יהי נמחקים ולא אוכל לראות. ואין לאדם לחשוב כן, כי טוב שילמדו בספריו וימחקו, משיהיו הספרים במקום המוצנע ולא ילמדו בהם.**

והמפקיד ספרים שאין הנפקד רשאי לעיין בהם, זה לא דברו חכמים אלא כנגד המפקיד ביד חסיד, אבל החסידים יש להם לעשות לפנים משורת הדין. צדיק המפקיד ביד חסיד ספרים, יש לומר לו, למי שהיית משאיל ספרים שלך כך אם יצטרכו לספריי תשאיל להם. ואם לא יאמר המפקיד, יאמר הנפקד אני אשמרם על מנת שאשאילם למי שהייתי משאיל ספרים שלי אם היו לי כיוצא בהם, לעשות לפנים משורת הדין.

יעקב שיש לו שני בנים, אחד אינו משאיל ברצון טוב ספריו ואחד משאילם ברצון טוב, מוטב שיתן למשאיל, ויהיה לנפשו של יעקב טוב.

אחד היה לו ספרים והיה משאילם שילמדו בהם, והיה מצוה לבניו הזהרו כשתהא לכם קטטה עם בני אדם, שלא תמנעו מלהשאיל הספרים לאותם שמתקוטטים עמכם. ואם אתם תסברו שלא יחזירו לכם הספרים, שמא יעלילו, תקחו מהם משכון. ותשאילו למי

שלומדים לשמה, ותשאלום לעניים קודם לעשירים. ואם ראית ספרים נשרפים דע לך כי בעבירה הם שלו, או בעבירה באו לידי אבותיו, או שאינו משאילם לחפצים ללמוד בהם, ומתחלה נכתבו שלא לשמה.

ראובן שהשאיל ספר לשמעון, ושמע לוי וא"ל תעשה מצוה ותשאילוהו לי, שבכל יום תמיד אלמד בו, וראובן ע"מ כן השאילוהו לשמעון שילמד בו בכל יום, כי אמר ראובן כיון שלוי מבקש ממני ללמוד תדיר ושמעון חפץ ללמוד בו תדיר, מוטב להשאילו לשמעון שילמוד בו כמו כן בקביעות. והנה שמעון טרוד ואינו לומד בכל יום בו אלא יום או יומים בשבוע, עוון הוא לשמעון, כי אינו לומד בו תדיר, שאם היה יודע ראובן קודם לכן ששמעון אינו לומד בו אלא לעתים, היה משאילו ללוי שלומד בכל יום בספר שלו.

אשה היתה צדקה, והיה לה בעל רע עין שלא היה חפץ ליתן צדקה ולקנות ספרים, וכשהגיע עתה לטבול, לא רצתה לטבול, אמר לה למה לא תטבלי, אמרה אני טובלת אא"כ תקנה ספרים ותתן כמו כן צדקה, ולא היה רוצה, והיתה ממאנת לטבול אא"כ יתרצה לקנות ספרים ולתת צדקה. קבל לחכם עליה, אמר לאיש, לכך תהיה ברוכה, שכופה אותך למצוה ואינה יודעת באיזה ענין לכוף אותך כי אם בזה. ואמר החכם לאשתו, אם תוכל לגרום בדברים שיעשה טובה הרי טוב, אבל בדברים שבינו לבינך בדבר תשה"מ אל תעכבי את רצונו, שלא יהרהר בעבירה ושלא תעכבי הרוגך ותרבי כעסו.

מעשה באיש אחד שהיה בדרך, והודיע לאשתו באותו יום אשוב לביתי, והאשה שידעה שיש לבעל לבא הלכה לטבילה, ואמר לה בעלה כיון שטבלת קודם שבאתי אתן לך זקוק שתקנה בו מעיל, אמרה לו אותו זקוק תן לי, ותן לי רשות לקנות בו ספר, או אישכיר סופר שיכתוב לי ספר ואשאיל ללומדים שילמדו בו, והרתה וילדה בן, וכל אחיו היו ע"ה כי אם אותו בן היה למדן.

מעשה בחסיד אחד שהיה מקבץ מעיר לעיר לצדקה, והיה אוכל ולומד, וגם משכיר סופר מאותם פשוטים, לכתוב לו פירוש ופשטים וחידושים ותוספות, אמר החסיד מוטב שאקבל, ואשכור במעות סופרים, ואזכה בהם את הרבים.

כל אדם שמסתיר ספרים וטעמים מן ההגונים, סוף שבאים לידי רעים ולידי שאינם הגונים, ואם רואה שאינם הגונים אל יגלה, שנאמר (תהלים כה יד) סוד ה' ליראיו, וכתוב (משלי ב ז) יצפון לישרים תושיה.

✎ **ספר אורחות צדיקים** (שער הנדיבות)

ועוד יהיה נדיב בממונו לקנות המצוות, כגון רבן גמליאל שקנה אתרוג באלף זוז (סוכה מא ב). ויהיה נדיב בממונו להדר במצוות (שבת קלג ב), והידור מצוה עד שליש (בבא קמא ט ב). ויהיה נדיב בממונו לכתוב ולקנות ספרים ולהשאלם למי שאין לו, [שנאמר] (תהלים קיב ג): "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" (כתובות נ א). ויהיה וותרן בזה שלא יחוש אם יתקלקלו הספרים על ידי שלומדים בהם. ועל כלי ביתו יהיה נדיב להשאל לשכניו ומיודעיו.

✎ **מגן אבות לרשב"ץ על אבות** (פרק ב, משנה יב)

וכשיאסוף הון, יכין בזה כדי למצוא אותו לקנות ספרים ולעשות מצוות ולהנחילו לבניו כדי שיזכו לתורה, וכמו שאמרו בפרק נערה שנתפתתה [כתובות נ ע"א], 'הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד' [תהלים קיב, ג], זה הלוקח ספרים ומשאלין לאחרים או כותבן.

✎ **החינוך** (במצוה תרי"ג מצוה לכתוב כל אחד מישראל ספר תורה לעצמו)

שנצטוונו להיות לכל איש מישראל ספר תורה, אם כתבו בידו הרי זה משובח ונאהב מאד, וכמו שאמרו זכרונם לברכה [מנחות ל ע"א] כתבו, כלומר בידו, מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני, ומי שאי אפשר לו לכתבו בידו ישכור מי שיכתבנו לו, ועל זה נאמר [דברים לא, יט], "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל", כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זאת.

משרשי המצוה, לפי שידוע בבני אדם שהם עושין כל דבריהם לפי ההכנה הנמצאת להם, ועל כן ציונו ברוך הוא להיות לכל אחד ואחד מבני ישראל ספר תורה מוכן אצלו שיוכל לקרות בו תמיד ולא יצטרך ללכת אחריו לבית חברו, למען ילמד ליראה את ה', וידע וישכיל במצוותיו היקרות והחמודות מזהב ומפז רב. ונצטוונו להשתדל בזה כל אחד ואחד מבני ישראל, ואף על פי שהניחו לו אבותיו, למען ירבו הספרים בינינו ונוכל להשאל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות, וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד ואחד מישראל פן תקוץ נפשם בקראם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם.

✎ ערוך השלחן חחו"מ (סי' רצב סעי' לד)

ובמקום ביטול תורה שאין ספרים נמצאים יכולין ב"ד לכופ' למי שיש לו ספרים להשאילם ללמוד בהם ולשלם לו בעד מה שיתקלקלו וכן מותר מטעם זה להעתיק ספר אף שהבעלים מקפידים וכתוב לא יבוזו לגנב כי יגנוב זה שגונב דברי תורה ומעתיקן [מדרש משלי ותוספתא ב"ק פ"ז הל' ג] דבכגון זה כופין על מדת סדום ובימינו שהספרים מצויים בדפוס לא שייך זה ומ"מ עני ת"ח שאין לו במה ללמוד ובעל הספר אינו רוצה להשאיל לו ספריו גדול עונו מנשוא ויכולין ב"ד לכופו להשאילו וגם בזמה"ז יש דין ת"ח בזה.

✎ הפלא יועץ בערך 'ספר'

אם יש לו ספרים שאינו יודע לקרוא בהם או שיש לו כפולים לא ימכור אם לא ע"מ לקנות אחרים תחתיהם שהרי כתיב בספר החסידים מעשה בא' שהיה לו ספר הזוהר יתר ומכרו וקראוהו בחלומו בהמה ואמרו לו שר"ת בהמ"ה ר"ל בערת הקודש מן הבית. ולא זו בלבד אלא גם יקנה איזה ספרים וישאילם לאחרים כי ע"ז אמרו רז"ל שעליו נאמר הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, ואמרו במדרש שבשכר מצוה זו זוכה לבנים זכרים וראויה היא שתגן שיהיה לו זרע אנשים חכמים וילמדו בהם אבל לא תהיה תורה מונחת בקרן זזית לרקבון ולעפרות אלא ישאילם שילמדו בהם ויטול כתב מהם להיות לראיה בידו וזכות הלומדים תלוי בו.

וחייב אדם להנעים ספריו ולנערם מעפרותיהם כפעם בפעם ולנהוג בהם כבוד גדול לאוחזם בדרך כבוד ולישבם היטב על מקומם ושלא לנהוג בפניהם מנהג בזיון ח"ו כי המבזה אותם דבר ה' בזה ח"ו כי הם חשובים בגדי המלך וכל המכבד את התורה גופו מכובד והיא הנותנת שיזכה לכתרה של תורה ובכלל כבוד הספרים שלא יכתוב על הדף או על הגליון דברי הבאי כמנהג הנערים השוטים ולא יסמוך עצמו על הספר ולא יניחם על הארץ מתחת וכל כיוצא בזה כללא דמלתא כל המרבה בכבוד הספרים לכבוד שמים כבודו מתרבה.

✎ האורות אילים (בסוף הספר)

מאריך שם הרב לבאר, שצריך האדם להדבק בדרכי ה' יתברך, ובתוך הדברים מביא הרב, שכמו שהקב"ה יש לו מדת הנצח והוד {מהעשר ספירות}, כך האדם צריך שיהיה שייך בזה ומבאר הרב במה זה מתבטא, וכה דבריו - "העיקר לסייע לומדי תורה ולהחזיקם בממונם ובמעשיהם, ושלא לגנותם ולכבדם ולהזמין להם ספרים, וכו'". יעוי"ש.

✎ כף החיים פלאג' (סי' כ סעיף י):

עוד ראיתי בספר מעבר יבק, במאמר שפת אמת פרק כו, דמי שאינו משאיל ספריו לאחרים נמצא כתוב כי כשימות לא ישארו ביד יורשיו, וטוב להניח ספריו לבן ההוגה בהם ומשאיל אותם, ואמרו עוד, כי אשה שקונה ספרים להשאילן לאחרים ללמוד בהם, זוכה לבנים תלמידי חכמים וכו'.

✎ דרך משה (ביום האחד ועשרים)

והעיקר לנשמה שיעסוק בתורה, ומי שאינו יודע ללמוד יחזיק לומדי תורה כדכתיב [משלי ג, יח] עץ חיים היא למחזיקים בה, ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים שכל המחזיק לומדי תורה מעלה עליו הכתוב כאלו למד. וכדתנן [קדושין ל ע"ב] אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש, ולכאורה יש לדקדק למה שאמר לשון משכחו לבית המדרש, אלא הכי פירושו אם הוא בעצמו תלמיד חכם יוכל ללמוד בביתו באשר הוא שם, אבל אם לא יודע ללמוד ילך לבית המדרש ויחזיק לומדי תורה, וגם יקנה ספרים וילווה ללומדי תורה וילמדו מהם והוי כאילו למד בעצמו, ואל יסגור הספרים שלא יכלו, או שלא יקרעו.

עוד כתב שם בהמשך:

על כן יראה האדם להגות בתורה ואם אינו יכול ללמוד תמיד, יש לו להתבודד יום או יומיים בשבוע להגות בה, או יחזיק לומדי תורה ולקנות ספרים להלוות ללומדי תורה, והוה כאילו למד, ויכניע את יצר הרע וימשול בו, כמו שאמרו חז"ל בפרק הספינה [בבא בתרא ע"ח ע"ב] וזה לשונם על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון, בואו

ונחשוב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, תבנה ותכונן אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא וכו', וכשיעסוק בתורה יכניע ליצר הרע כנ"ל, וגם יהנה תלמיד חכם מנכסיו כדכתיב [משלי ג' ט'] כבוד את ה' מהונך שצריך להנות לתלמיד חכם מממונו וכל שכן שלא לבזות אותם חס ושלום, כדאיתא בזהר ווי ליה לבר נש דבזי לאולפני דאורייתא ונוקמין מניה נקמת עלמין.

ליקוטי המאמרים בדרך קצרה

א. נאמר עליו "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" שהספרים קיימים אצלו שאינם כלים, וצדקתו עומדת לעד יש זכות לו ולבניו וכן זכות שמורה לו לעולם הבא. - כתובות נ. ורד"ק בתהילים קיב ג.

ב. זוכה לבנים זכרים. - פלא יועץ (ערך 'ספר' בשם המדרש).

ג. זוכה לבנים תלמידי חכמים. - כף החיים פלאג' (סי' כ אות י).

ד. נחשב לו כאילו הוא בעצמו למד בספר. - דרך משה.

ה. זוכה שספריו לא יבואו לידי אנשים רעים. - ע"פ ספר חסידים (סי' תתעו).

חוץ מכל הנ"ל, מי שלא משאיל ספריו לאחרים, נקרא צר העין שהרי כתב רש"י בערכין (דף טז). בזה הלשון "צרות העין - שצרה עינו באחרים ואינו מהנה שכיניו מכליו ע"י שאלה". וכבר ידועים הדברים שאמרו החכמים על מי שאוחז במדה זו, יעויין בגמ' שם, ובסוטה (דף לח). ובעוד מקומות בחז"ל.

✎ כתב הכף החיים פלאג' (פרק כ, סעיף י)

"מי שלוקח ספר בשאלה, יזהר הרבה, דכשגומר תלמודו להשיבו לבעליו, דאם אינו מחזירו תכף, נועל דלת, וגם לשומרו יפה, שלא יאבד מסיבתו, ומונע את אחרים מלעשות מצוה".

וזאת למודעי!

מאחר שבדורנו אנחנו נמצאים בדור של עקבתא דמשיחא, וצרות רבות סבבנו, ה' ברחמיו ירחם עלינו ויושיענו.

חייבים להתחזק בענין תלמוד תורה, עם חסד. כדאיתא בסנהדרין דף צח: מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים.

יעויין עוד בספר אורחות יושר לגאון ר' חיים קנייבסקי בערך 'גמילות חסדים', שהאריך בענין זה, ממקורות רבים כיד ה' הטובה עליו, ועל כן צריך כל אחד שיהיה לו תורה, בד בבד עם חסד.

ואין לך חסד גדול יותר מהשאלת ספרים כנ"ל בהרחבה, ולכן אשרי האיש שמשכיל ללכת בדרכי ה', ומשאל ספריו לאחרים, בודאי שיהיה טוב לו בעולם הזה, ואשריו בעולם הבא.

להצלחה בכל מילי דמיטב

לכל עם ישראל ובפרט לכל מי שתדם ויתרום להוצאת
הקונטרס, ולכל מי שסייע ויסייע בהוצאתו, יה"ר
שיבורכו מפי עליון בכל מילי דמיטב, אמן.

לראש וראשון יבוא על הברכה למו"ח

ר' אפרים ישראלוב הי"ו

על הוזיל זהב מכיסו, בסיוע שיש בו ממש בהוצאת
הקונטרס.

יה"ר שימלא ה' משאלות ליבו לטובה ולברכה, וישמע
בביתו קול ששון וקול שמחה,
ויזכו הוא וחמותי תחי' לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי
חלציהם. אמן.

ויהיה קונטרס זה לרפואת אימו

מרת תמרה בת זילפה תחי'

ולהבדיל בין החיים, לעילוי נשמת אביו

בוריס (חי בוי) בן שושנה ז"ל

תנצב"ה

לרפואה שלמה ובריאות איתנה

מ"א יהודית מסעודה בת רחל

וזקנתי מרת רחל בת עליזה

בשאר כל חולי עמו ישראל ירפאם ה' במהרה,
בזכות לימוד התורה.

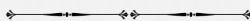

וברכה ממקור הברכות ידידי ורעי, ראש וראשון
לכל דבר שבקדושה, מוקיר ורחים רבנן
ותלמידהון

ה"ה גולן אליהו הי"ו

יה"ר שיזכה לברכה והצלחה בכל מעשי ידיו
וכט"ס. אמן.

לרפואת אמו מרת סוגי שולמית בת חרדה תחי'

ויהיה קונטרס זה לעילוי נשמת אביו

ה"ה אפרים בן מרים ז"ל

תנצב"ה

ברכה לראש משביר

לסבי היקר, ראש וראשון לכל דבר
שבקדושה, מוקיר ורחים רבנן
ותלמידהון, והוא גופיה רבנן

הרב פנחס קזיוף הי"ו

וסבתי היקרה

מרת לאה תחי'

יהי רצון שיזכו לרוות נחת מכל
יוצאי חלציהם, אמן.